

# Josefa Tolrà



una artista singular

**Universitat de Barcelona**  
Treball Final de Grau 2015/16

**Nom:** Claudia Torner Garcia  
**Dni:** 46363450-G | **Niub:** 10044075

**Tutora:** Dra. Laia Manonelles Moner  
**Bloc:** Últimes tendències



# Índex

|  |    |
|--|----|
| 1. Motivació personal .....  | 3  |
| 2. Plantejament i Hipòtesi .....   | 5  |
| 3. Metodologia .....   | 6  |
| 4. Josefa Tolrà (1880-1959).....   | 9  |
| 4.1. La vida .....   | 9  |
| • Mira què em fan fer! .....   | 9  |
| • El despertar de l'artista .....  | 10 |
| • La Pepeta i els artistes .....   | 12 |
| • La primera exposició .....   | 13 |
| • Finalment, amb els seus germans espirituals .....                                      | 13 |
| 4.2. L'obra .....  | 14 |
| 4.2.1. L'art de Josefa Tolrà .....   | 14 |
| • Processos .....  | 15 |
| • Materials .....  | 18 |
| • Temàtica .....   | 18 |
| 4.2.2. Conservació de l'obra .....   | 20 |
| • Conservació a institucions museístiques .....  | 20 |
| • Fons de la família .....   | 23 |
| • Descobriment d'obres inèdites .....  | 23 |
| 5. L'obra de Josefa Tolrà en relació a l'Art Mediúmic, l'Art Brut i l'Art Outsider ..... | 24 |
| • Què és l'Art Mediúmic? .....   | 24 |
| • Mediumnitat i Espiritisme .....  | 25 |
| • Les creacions mediúmiques .....  | 26 |
| • Artistes mèdiums .....   | 28 |
| • L'art dels mèdiums en relació a l'Art Brut i Art Outsider .....                        | 29 |
| • La condició de mèdium des del punt de vista de l'Art Brut i l'Art Outsider.....        | 30 |
| • Josefa Tolrà, una artista brut? .....  | 32 |
| 6. Com s'ha presentat l'obra i la figura de Josefa Tolrà? .....                          | 34 |
| 6.1. Discursos curatorials .....   | 34 |
| • Exposicions monogràfiques i participació a mostres col·lectives .....                  | 35 |
| • Els moments clau .....   | 37 |
| • Períodes de silenci .....  | 37 |
| • El cas del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía de Madrid.....                    | 38 |

|  |    |
|--|----|
| 6.2. Publicacions .....  | 40 |
| • Les publicacions monogràfiques .....                                   | 40 |
| • Catàlegs d'exposicions col·lectives .....                              | 41 |
| • Publicacions que relacionen Josefa Tolrà i l'Art Brut o Outsider ..... | 42 |
| 6.3. Hemerografia .....  | 43 |
| • El primer article a un mitjà nacional .....                            | 43 |
| • Etapa de silenci i descoberta .....                                    | 44 |
| • La Pepeta a la Galeria +R .....  | 47 |
| • Finalment al Museu Nacional d'Art de Catalunya .....                   | 47 |
| • Josefa Tolrà i Santa Teresa de Jesús .....                             | 48 |
| • La <i>fuera fluídica</i> a París .....                                 | 49 |
| • Passa desapercibuda a Lleida, Tarragona, Ponferrada i Mataró .....     | 49 |
| • El futur de Josefa Tolrà a Madrid.....                                 | 50 |
| 7. Conclusions .....   | 51 |
| 8. Bibliografia .....  | 54 |
| • Obres generals .....   | 54 |
| • Catàlegs d'exposicions .....   | 54 |
| • Articles .....   | 55 |
| • Tesis doctorals .....  | 55 |
| • Documents audiovisuals .....   | 56 |
| 9. Annexos .....   | 57 |
| 9.1. Entrevista a Pilar Bonet realitzada per Claudia Torner .....        | 57 |
| 9.2. Exposicions on s'han exposat obres de Josefa Tolrà .....            | 71 |
| 9.3. Publicacions on s'esmenta Josefa Tolrà .....                        | 89 |
| 9.4. Documents audiovisuals .....  | 95 |
| 9.5. Annex fotogràfic .....  | 97 |

## 1. Motivació personal

Ara fa tres anys, una bona amiga em va parlar sobre la Josefa Tolrà. La va descriure com una mèdium que dibuixava personatges i llocs que no coneixia, una pagesa de seixanta anys del Maresme creadora d'unes obres artístiques excepcionals. Ella la coneixia perquè havia tingut la sort de poder col·laborar en l'exposició que es presentava en aquell moment a Mataró, a Can Palauet. De seguida vaig intentar buscar informació sobre l'artista, però poca cosa vaig trobar. Malauradament, no vaig anar a l'exposició, però el personatge em va quedar gravat a la memòria.

Sempre m'han interessat les creacions artístiques realitzades als marges, l'art realitzat per persones que, sense premeditació, escolten la crida de la creativitat i, sense més solució, decideixen dedicar-s'hi amb plena vocació. Aquesta creativitat sempre l'he intuït com pura i autèntica. Durant els anys de carrera, havíem passat volant per damunt de l'Art Brut, però en l'àmbit personal vaig continuar indagant fins a trobar-me també amb l'Art Outsider.

D'altra banda, feia un temps havia vist el documental *¿Qué tienes debajo del sombrero?*<sup>1</sup>, on s'explica deliciosament la vida de l'artista nord-americana amb síndrome de Down i sordmuda Judy Scott. De nou, la potència de la creativitat, que supera totes les barreres, emocionals i intel·lectuals. Em va impactar fins a tal punt que l'any 2009 vaig decidir donar un canvi professional. En aquella època ja treballava a l'àmbit de la gestió cultural, però vaig tenir l'ocasió de començar a treballar per apropar la cultura a col·lectius en risc d'exclusió social, com encara actualment intento fer. L'art i els marges. Per a mi, tot està relacionat.

Aquest darrer curs d'Història de l'Art, a l'hora de triar el tema del treball de final de grau, tenia clar que havia d'escollir un tema que m'apassionés. Alhora, no volia treballar una qüestió molt investigada: tot i que n'era conscient que l'estudi que se'm demanava era un estat de la qüestió, m'agradava la remota possibilitat de poder aportar quelcom nou, per petit que fos. A més, em semblava interessant poder treballar un tema proper en el temps i l'espai.

Durant la primera reunió amb la meva tutora Laia Manonelles vaig exposar els temes que m'interessaven: l'Art Brut, l'Art Outsider, les creacions artístiques singulars i menys convencionals,... Ella em va ajudar a comprendre en què consistia el treball de final de grau, explicant-me exactament el que se'm demanava i em va recomanar que centrés el treball en

---

<sup>1</sup>*¿Qué tienes debajo del sombrero?* [enregistrament en vídeo]. Dirigit per Lola Barrera. Madrid: Alicia Produce, 2006. 75 minuts.

l'estudi d'un artista. Vaig proposar, doncs, una llista d'artistes poc convencionals com l'esmentada Judy Scott, Martín Ramírez, Henry Darger, i em va venir al cap aquella apassionant pagesa de Cabriels... ella havia de ser el meu tema.

Ah, sí, però com es deia?

Josefa Tolrà, després de tres anys, encara recordava el seu nom i, aquesta vegada, al cercar informació sobre ella, vaig poder accedir a molta més informació. Com era possible? Què havia passat durant aquells anys?

## 2. Plantejament i Hipòtesi

Un cop triat el tema del treball, calia rumiar la pregunta principal que li volia fer a l'artista i entorn de la qual giraria l'estudi. Així doncs, vaig començar a investigar la peculiar Josefa Tolrà, també coneguda com a Pepeta. Vaig llegir la seva biografia, les dures circumstàncies vitals que visqué, però també la seva capacitat mediúmnica i el seu fabulós corpus artístic. Es tractava d'una persona d'origen rural, pagesa, sense formació artística ni pròxima a l'àmbit de l'art, que començà a crear obres evocadores i màgiques que transmetien missatges bondadosos i espirituals del més enllà.

Van ser moltes les preguntes que em vaig formular: es tractava d'un cas aïllat a Catalunya? Quin missatge volia transmetre la seva obra? D'on venia la seva creativitat? Era realment mèdium? Però la més interessant i alhora ajustada a la recerca d'un Treball de Final de Grau va ser: com ens havíem aproximat a aquesta peculiar figura? Com en parlaven els historiadors? I els mitjans de comunicació? Com al llarg dels pocs anys des de la seva descoberta, s'havia parlat de la Josefa Tolrà?

M'interessava aprofundir en aquest aspecte, per comprovar si se l'ubicava sota una etiqueta concreta, o si pel contrari se la considerava inclassificable. Vull destacar, però, que l'interès en aquest tema va més enllà de saber sota quin paraigua se l'havia situat, sinó analitzar com s'incorporen, si és que s'incorporen, els casos situats als marges, si se'ls hi dona visibilitat, i de quina manera. Sabia que inevitablement em trobaria amb l'Art Brut i l'Art Outsider, però també em trobaria amb visions diferents, com la de la Pilar Bonet, la principal investigadora de Josefa Tolrà qui, intencionadament, allunyava la Josefa Tolrà de les creacions brut o outsider, obrint la porta a lectures diferents de les tradicionals en la història de l'art. D'aquesta manera, també volia investigar més casos d'artistes similars a la Pepeta, identificats sota el terme d'Art Mediúmic.

Per últim, voldria aclarir que el propòsit d'aquest estudi no és cercar l'origen del fenomen mediúmic, no entrarem a qüestionar la pràctica mediúmnica, l'objectiu serà aprofundir en la potencialitat, la riquesa plàstica de la producció de la Josefa Tolrà i la recepció crítica al llarg d'aquest temps.

### 3. Metodologia

En el moment de començar el treball, se'm plantejava la dificultat d'estudiar un tema encara poc investigat i molt recent en el temps. Tot i que la Josefa va néixer l'any 1880 i va morir l'any 1959 la seva figura havia estat poc estudiada, la seva redescoberta s'havia produït tot just l'any 1998, i la primera gran exposició ha tingut lloc el 2013. Sense la distància del temps, i sense una gran bibliografia per consultar, el repte estava clar.

Abans de tot, vull destacar que la motivació i passió per la Josefa Tolrà no ha fet més que créixer al llarg d'aquests mesos d'investigació. La meva aproximació i valoració de la seva figura ha anat variant, d'entrada la veia clarament com un cas d'Art Brut més, amb la peculiaritat de ser les poques mostres catalanes que tenim<sup>2</sup>. Més endavant, la seva obra em va fascinar, l'espiritualitat d'aquestes, la bondat de les seves paraules, la pau i calma que transmeten, em van captivar en fotografia, i més encara quan vaig tenir l'ocasió de veure-les en directe. Al finalitzar l'estudi, el meu interès és encara més gran, sobretot perquè m'adono de tota la feina que queda per fer, per una banda la d'investigar però, sobretot, la gran tasca de difusió que queda per fer per reivindicar-la com una gran artista catalana de la segona meitat del segle XX.

En relació a la metodologia, he d'admetre que he viscut un gran procés d'aprenentatge, des d'una visió curta i tancada, fins a una visió una mica més ample que demana un estudi més transversal i obert.

En primer lloc, vaig fer una recerca centrada en l'Art Brut i l'Art Outsider. Això, ara ho veig clar, és degut a dues raons, per una banda el meu interès a priori en aquest tema, donat que la meva voluntat era fer un estudi en relació aquest tema. En segon lloc perquè les pràctiques artístiques mediúmiques s'han estudiat principalment des d'aquesta branca de la història de l'art. D'aquesta manera vaig buscar bibliografia sobre Art Brut i Art Outsider que dediquessin algun apartat centrat en l'art més espiritual i mediúmic. Així, vaig llegir lectures primordials sobre el tema d'autors com Roger Cardinal, Laurent Danchin, Michel Thévoz, Colin Rhodes, John MacGregor, fins a llibres molt recents com el de Lyle Rexer o Caroline Fol on els mateixos termes d'Art Outsider es posaven en qüestió. També va ser una primera lectura marc per a l'estudi la recent publicació del 2015, *Arte Outsider*, de Gabriela García.

---

<sup>2</sup> Trobem pocs noms d'artistes espanyols reconeguts dins de l'Art Brut, alguns dels més coneguts són Joaquim Vicens Gironella, Miguel Hernández, Jaime Saguer, Pepe de Valence o Josep Pujiula i Vila.



Paral·lelament, vaig començar a llegir la biografia de Josefa Tolrà i a buscar el màxim de fonts on pogués trobar informació sobre ella. Tot em remetia cap a la mateixa experta, la Pilar Bonet i el seu equip d'investigació. Es tracta de la investigadora que, amb més profunditat, ha estudiat la figura de la Josefa Tolrà, i a més, es tracta de la seva principal reivindicadora i promotora. Vaig poder llegir com Pilar Bonet, en reiterades vegades, allunyava la figura de Josefa Tolrà de l'Art Brut. Això va afavorir que la meua mirada cap a la Josefa Tolrà estigués menys contaminada pel meu bagatge i visió preconcebuda.

Estudiar l'Art Mediúmic ha suposat una tasca més complicada, extraient de les lectures d'Art Brut aquelles parts dedicades als artistes més espirituals. Ens ha ajudat lectures imprescindibles com la de Michel Thévoz, *Art brut, psychose et médiumnité* (1990), i el catàleg de l'exposició *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde* (1999) de l'Halle Saint Pierre.

Segurament el bloc més important és el dedicat a la recerca de tota la informació que puguem trobar sobre Josefa Tolrà. Aquest bloc l'he dividit segons la naturalesa de la font, en primer lloc, he aglutinat totes les exposicions on s'ha mostrat obra de l'artista. En segon lloc, he fet un recull de totes les publicacions on s'esmenta la Josefa Tolrà: catàlegs, llibres, assajos i articles. En tercer lloc, també he fet una recerca del màxim de notícies i articles publicats a mitjans de comunicació sobre Josefa Tolrà, per veure l'evolució de l'impacte en aquests anys.

Una part imprescindible ha estat l'entrevista realitzada a Pilar Bonet, a qui vull agrair molt especialment el temps que em va dedicar. L'entrevista es va dur a terme a les acaballes de la investigació, i va permetre abordar el tema amb ella d'una manera més madura i reposada, intentant resoldre els dubtes i preguntes que havien sorgit durant els mesos d'estudi.

També com a part crucial de la investigació, vaig assistir a la visita guiada de *l'exposició Josefa Tolrà Mèdiu i artista* a Tarragona, a càrrec de la mateixa Pilar Bonet. La visita em va permetre, per una banda apreciar en primera persona i en directe els detalls i impacte de l'obra artística de Josefa Tolrà i, per altra banda, escoltar les explicacions de Pilar Bonet sobre l'artista. Alhora, a la visita vaig tenir l'ocasió de conèixer Rosa Martínez, comissària de l'exposició *Nada temas, dice ella* (2016) del Museo Nacional de Escultura de Valladolid on havia triat obres de Josefa Tolrà per a ser exposades. Aquestes trobades amb Pilar Bonet m'han permès avançar i aprofundir en l'estudi, sobretot perquè els esdeveniments sempre van enllaçats, com els brodats de la Josefa Tolrà.

També he tingut l'ocasió de visitar el Museu d'Art Brut de Lausanne i observar en primera persona les obres dels artistes mèdium, apreciar similituds i diferències amb l'obra de Josefa Tolrà i sobretot captivar-me per les creacions d'altres autors singulars i únics.

Per últim, en relació a la metodologia, voldria destacar el fet que, durant el procés de realització del treball, s'han anat succeint fets i notícies que he hagut d'anar incorporant. Al llarg dels mesos, descobria novetats que succeïen paral·lelament a la investigació: l'exposició a Valladolid, la de Tarragona, la visita guiada a càrrec de Pilar Bonet, la nova mostra a Ponferrada,... fins al mes de juny he hagut d'incorporar noves exposicions, com la de Mataró que, tot i que només mostra una obra de Josefa Tolrà, em semblava imprescindible esmentar-la al treball. Així puc dir que he realitzat un estat de la qüestió actualitzat fins al moment d'escriure aquestes paraules.

## 4. Josefa Tolrà (1880-1959)

### 4.1. La vida

La vida de l'artista Josefa Tolrà ha estat investigada principalment per Pilar Bonet i el seu equip, format per Sandra Martínez, Eulàlia Salvador i Dani Montlleó. Són ells els qui han pogut esbrinar, i gràcies al contacte amb la família de l'artista, els detalls de la seva vida, les circumstàncies més destacades i els detalls més rellevants per al seu estudi. La seva biografia és explicada amb cura al catàleg de l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*<sup>3</sup>. També trobem descripcions biogràfiques de Josefa Tolrà a altres catàlegs d'exposicions on es presentava obra seva (*Les cahiers dessinés*<sup>4</sup>, *Nada temas, dice ella*<sup>5</sup>), però hem pogut investigar que en tots casos, la informació veu de la font principal dels estudis de Pilar Bonet. De la mateixa manera, la informació que aportarem a continuació també prové d'aquesta principal font.

#### Mira què em fan fer!

"Mira què em fan fer!" exclamava sovint Josefa Tolrà contemplant les seves pròpies obres. I és que la mateixa Pepeta<sup>6</sup> se sorprenia dels dibuixos, escrits i brodats creats amb les seves mans, que produïa sempre en estat de trànsit mediúmic i sota el guiatge dels éssers espirituals que es comunicaven amb ella<sup>7</sup>. Josefa Tolrà era una artista singular<sup>8</sup>.

El dolor és una emoció molt poderosa. La mort de dos dels seus fills va provocar en la Pepeta un profund patiment i pesar fins al punt d'entrar en connexió amb una altra dimensió sensorial, la del més enllà. Va desenvolupar una sensibilitat extra sensorial que li obrí una via de comunicació amb éssers espirituals, els seus "àngels de llum"<sup>9</sup>. Són aquests éssers els qui la

---

<sup>3</sup> *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, ACM Associació per a la Cultura i l'Art Contemporani i Ajuntament de Mataró Direcció de Cultura, Mataró, 2014.

<sup>4</sup> *Le cahier dessinée*. Les cahiers dessinés, París, 2015.

<sup>5</sup> *Nada temas, dice ella* [en línia] Acció Cultural Española, ac /e i Ediciones Anómalas, Valladolid, 2016. [Consulta: 20 d'abril de 2016] Disponible a: <<http://www.accioncultural.es/media/DefaultFiles/flipbook/NadaTemas/NadaTemas.html>>

<sup>6</sup> Tots els qui coneixien a Josefa Tolrà l'anomenaven Pepeta.

<sup>7</sup> Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, neta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [Consulta: 20 de gener de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>8</sup> Trobem moltes similituds entre Josefa Tolrà i altres artistes singulars categoritzats com a Art Brut o Art Outsider. Són aquelles produccions artístiques situades als marges de la cultura i art oficials.

<sup>9</sup> S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.71

començaren a guiar per un camí desconegut per la Josefa fins al moment, el camí de la creativitat: una força tan poderosa com el dolor<sup>10</sup>.

La Pepeta mai no es va relacionar en cercles artístics i intel·lectuals, no va rebre formació artística, no va visitar museus i no es va interessar pels corrents avantguardistes<sup>11</sup>. De fet, al llarg de la seva vida únicament va sortir del seu poble, Cabriels, dues vegades, segurament perquè a casa seva sempre hi va trobar tot allò que li interessava o va necessitar. Va ser una dona senzilla, una pagesa de tracte fàcil, estimada pels seus familiars, amics i veïns<sup>12</sup>. La Pepeta, però, va crear, entre 1941 i 1959, centenars de dibuixos, escrits, poemes i brodats, va esdevenir una artista admirada per artistes com Joan Brossa i Alexandre Cirici, i les seves obres han acabat exposant-se a museus nacionals, exposicions internacionals i en exposicions monogràfiques<sup>13</sup>.

### **El despertar de l'artista**

Josefa Tolrà va néixer l'any 1880 a una petita localitat rural del Maresme anomenada Cabriels, situada a 26 quilòmetres de Barcelona. La seva família era de procedència modesta i de ben jove, la Josefa ja va començar a treballar a una fàbrica tèxtil del seu poble. Més endavant, conegué Jaume Lladó, treballador del camp, amb qui es va casar i van tenir tres fills: en Joan, la Maria i en Pere<sup>14</sup>. La Pepeta, esposa i mare, visqué la vida amb alegria i bondat.

Dues desgràcies trencaren aquesta vida i marcaren traumàticament la Pepeta per sempre més, tot provocant un gir vital radical. En primer lloc, la prematura mort del fill petit, Pere, a l'edat de catorze anys, després de patir una llarga malaltia<sup>15</sup>. La seva néta neboda, Maria Tolrà, explica que la seva tia, amb el temps, va superar arribar a aquesta pèrdua, acompanyada per l'amor de la seva família i coneguts<sup>16</sup>. La Pepeta era una persona religiosa i creient, la seva fe també va ajudar en aquest procés de superació. Però la vida li va preparar a la Josefa un segon

---

<sup>10</sup>Trobem més artistes que, arran d'una situació vital traumàtica, estableixen contacte amb el més enllà i comencen una trajectòria artística sense premeditació. Noms com Madge Gill, Laure Pigeon o Anna Zemánková. Aquests artistes seran objecte d'estudi de Jean Dubuffet, creador del terme Art Brut l'any 1945 per a englobar aquestes creacions.

<sup>11</sup>És una característica comuna en els artistes brut o outsider no comptar amb una formació artística i, en molts casos, pertànyer a classes socials populars.

<sup>12</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdiu de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p.78

<sup>13</sup>En parlarem amb profunditat al capítol 6.1.

<sup>14</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdiu de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p.71

<sup>15</sup>Idem.

<sup>16</sup>Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, néta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [Consulta: 20 de gener de 2016] Disponible a:

<<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

cop: la mort del seu fill gran, Joan, en un camp de concentració, durant la Segona Guerra Mundial<sup>17</sup>.

El dolor, la tristesa i la impotència davant d'aquest fet van sumir a la Pepeta en un període de foscor absoluta. No volia sortir de casa, tenia atacs de por, no suportava estar sola. D'aquesta manera va entrar en una etapa d'introspecció que li obrí una via de comunicació amb l'altra dimensió: aquella que s'escapa a la raó, vinculada a l'espiritualitat, a connexions profundes amb l'univers del tot misterioses. Amb seixanta anys, la Josefa va començar a escoltar veus dins seu i a veure cares: éssers de llum que volien comunicar-se amb ella. Ni l'amor de la família, ni els consells dels metges, ni ningú era capaç d'ajudar-la, i d'aquesta manera ella era incapaç de trobar la pau vivint una constant angoixa. En Jordi Galbany, un familiar proper a la Josefa i vinculat al món espiritista<sup>18</sup>, fou qui li aconsellà escoltar atentament els missatges dels éssers espirituals, l'encoratjà a què es deixés guiar per ells i plasmés en un paper les seves comunicacions<sup>19</sup>. Així doncs, amb un bolígraf i una llibreta, va començar a transmetre els missatges espirituals, sempre en estat de trànsit i sense cap esbós previ<sup>20</sup>. En un inici els missatges transcrits eren gargots repetitius, però a poc a poc van esdevenir dibuixos més elaborats així com escrits, poemes i més endavant, brodats<sup>21</sup>.

Al llarg del temps, va anar ampliant l'espectre de suports i materials amb els quals va treballar. Va emplenar gran quantitat de fulls de llibretes així com làmines de dibuix de petit i gran format, però en realitat podia fer servir qualsevol paper que tingués al seu abast, no era estrany que agafés paperines de la compra i s'hi posés a dibuixar<sup>22</sup>. Els materials que feia servir eren els que tenia a disposició, comuns i humils<sup>23</sup>, com per exemple els bolígrafs i retoladors

<sup>17</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabrils". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.71

<sup>18</sup>A Catalunya la pràctica de l'espiritisme no era un fet estrany, és una pràctica basada en la creença de que els esperits, entitats no corpòries, existeixen i es poden comunicar amb els éssers humans a través de mèdiums. El pedagog i escriptor Allan Kardec (1804-1869), va ser qui va conduir la sistematització teòrica de la mediumnitat i en va crear la doctrina. A Espanya, a partir de finals dels anys 50, es van començar a fundar societats espiritistes per tot el territori. L'església va prohibir aquestes pràctiques l'any 1989 però van continuar a Catalunya ben bé fins a les acaballes de la Guerra Civil l'any 1939.

<sup>19</sup>P. BONET, "Josefa Tolrà, mèdium i artista". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.61-62

<sup>20</sup>Coneixem casos de persones que, en edat avançada i amb una situació vital difícil, descobreixen una vocació artística amagada vinculada a la connexió amb esperits. Casos com el d'Auguste Lesage, Joseph Crépin, Raphaël Lonné o Jeanne Tripier.

<sup>21</sup>P. BONET, "Josefa Tolrà, mèdium i artista". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.61-62

<sup>22</sup>Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, néta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [Consulta: 20 de gener de 2016] Disponible a:

<<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>23</sup>És habitual en les creacions d'Art Brut o Outsider, l'ús de materials quotidians i reciclats, els artistes treballen amb allò que tenen a mà. Gabriela García dedica un apartat sobre el reciclatge a les creacions outsider a la seva tesi *Procesos creativos en artistas outsider* (2010), on conclou que un dels motius

que la seva filla li aconseguia de la seva feina<sup>24</sup>. La seva neboda a l'entrevista enregistrada comenta que a casa dels Tolrà no hi havia diners, però que la Pepeta produïa molt<sup>25</sup>, així que prenia qualsevol material que tingués a disposició. Finalment també va crear fantàstics brodats seguint el mateix procediment, els realitzava en estat de trànsit i sense previ esbós. Era només en aquests moments de creació en trànsit que la Pepeta trobava la pau i la felicitat<sup>26</sup>.

La Josefa s'anomenava a ella mateixa mèdium i així en deixa constància a la signatura d'algunes obres. Tots aquests esdeveniments no van passar desapercebuts a Cabriels, amb el temps veïns propers i no tan propers anaven a visitar la Pepeta, tot buscant consell espiritual i remeis casolans<sup>27</sup>. Ella consultava els seus dubtes amb els éssers espirituals i de tant en tant regalava alguna de les seves obres a les visites<sup>28</sup>.

### La Pepeta i els artistes

Gràcies a l'escultor Moisès Villèlia l'obra de Josefa Tolrà es donà a conèixer al gran públic, perquè va ser ell qui en va parlar als seus companys del Club 49, una associació artística fundada l'any 1949 a Barcelona que tenia l'objectiu de difondre els moviments artístics contemporanis. Artistes, poetes, intel·lectuals i amics van començar a desfilars per casa de l'entranyable mèdium, quedant-ne embadalits per la persona i la seva obra, persones com Joan Obiols, Alexandre Cirici Pellicer, Modest Cuixart, Antoni Tàpies, Moisès Villèlia, Magda Bolumar, Maria Dolors Orriols o Manel Cuyàs<sup>29</sup>. Però un dels artistes més fascinats per la Pepeta va ser el poeta Joan Brossa qui, tot i que mai no va arribar a escriure mai sobre les

---

principals és l'econòmic, però també la urgència en la necessitat no dona lloc a la reflexió i provoca fer ús dels materials més propers sense gaire opció de decidir provar nous suports o estris de treball.

<sup>24</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78

<sup>25</sup> Molts artistes brut o outsider compten amb una gran producció, fruit de l'inesgotable necessitat de creació. Alguns dels casos més extrems són el d'Adolf Wölfli (autobiografia de més de 25.000 pàgines i 3.300 dibuixos i collages), Henry Darger (una obra autobiogràfica de més de 2.000 pàgines i una obra èpica de 15.000 pàgines acompanyada de centenars d'aquarel·les de gran format) o Carlo Zinelli (un corpus artístic amb més de 3.000 obres).

<sup>26</sup> Trobem processos de creació similars en els brodats de les artistes Madge Gill o Jeanne Tripièr.

Gabriela García dedica el capítol 4 del seu llibre *Arte Outsider* (2015) a brodats, tèxtils i ninots on trobem artistes singulars, amb situacions de vida diversa (des de persones internades en psiquiàtrics, mèdiums i persones amb discapacitat intel·lectual), creadores de meravelloses obres artístiques tèxtils. També analitza la relació entre el cosir, teixir i la condició femenina. Determina el procés de cosir com un procés per sanar-se.

<sup>27</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78

<sup>28</sup> Actualment, arran de la difusió de la figura de Josefa Tolrà a partir de les exposicions, sorgeixen persones que conservaven obres de l'artista desconecent el seu valor. Veure l'Annex 1 l'entrevista realitzada a Pilar Bonet.

<sup>29</sup>P. BONET, "Josefa Tolrà, mèdium i artista". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.69

seves trobades amb la mèdium de Cabrils<sup>30</sup>. L'artista va fer-li diverses visites en les quals enraonaven sobre art, la Pepeta li donava consells de caràcter espiritual i, fins i tot, li va regalar alguns dels seus dibuixos (sempre amb la prèvia autorització dels seus guies espirituals). Brossa descobreix que la mèdium no té cap voluntat de reclamar l'autoria de les seves obres: ella no es considerava artista, no contemplava l'opció de vendre cap de les seves creacions perquè eren missatges dels éssers de llum<sup>31</sup>. La Pepeta regalava les obres i la seva filla Maria es va comprometre a no comercialitzar mai cap de les seves creacions<sup>32</sup>, tal com li havia fet prometre<sup>33</sup>.

### La primera exposició

El 18 de febrer de 1956 la Sala Gaspar de Barcelona va inaugurar una exposició de dibuixos de Josefa Tolrà, un total de 12 obres escollides pel psiquiatre Joan Obiols, qui ja tenia interessos en l'art creat per persones singulars. A l'entrevista que vaig tenir l'ocasió de realitzar, Pilar Bonet ens explica sobre Joan Obiols: "Era el que va triar els dibuixos que es van exposar a la Sala Gaspar a Barcelona, ara diríem el que va fer de curador. Perquè ell era especialista i col·leccionista en dibuixos de malalts mentals (que eren els seus pacients de fet)<sup>34</sup>". Aquesta galeria estava compromesa amb els moviments artístics de l'avantguarda, va promoure activitats del Club 69 i van arribar a mostrar obres d'artistes com Salvador Dalí, Joan Miró, Pablo Picasso, Antoni Tàpies o Alexander Calder. L'exposició va ser nocturna i tingué la duració únicament d'aquella nit. Segons sembla, l'artista no hi va anar<sup>35</sup>.

### Finalment, amb els seus germans espirituals

Josefa Tolrà va morir el matí del 16 d'octubre de 1959, amb 79 anys. Va ser trobada pel seu amic i familiar Jordi Galbany, qui l'anava a visitar com cada dia. La va trobar asseguda plàcidament a la seva cadira, la Pepeta finalment s'havia convertit també en un àngel de la llum<sup>36</sup>.

---

<sup>30</sup> Conservem un enregistrament en vídeo de l'artista Joan Brossa explicant amb detall com era fer una visita a casa de Josefa Tolrà. La gravació data de febrer de 1998 amb motiu de l'exposició "Revolt d'associacions" organitzada per l'Associació per la Cultura i l'Art Contemporani de Mataró (ACM). [Consulta: 6 de novembre de 2015] Disponible a: <<https://vimeo.com/88400833>>

<sup>31</sup> Ídem

<sup>32</sup> L'artista Madge Gill també va fer la petició de no vendre mai cap de les seves obres, perquè pertanyien al seu esperit guia *Myrinerest*, que podem traduir com a *my inner rest*, és a dir, la meua pau interior.

<sup>33</sup> S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabrils" En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78

<sup>34</sup> P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner, 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.64

<sup>35</sup> S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabrils". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78

<sup>36</sup> Ídem.

## 4.2. L'obra

### 4.2.1. L'art de Josefa Tolrà

Durant el transcurs d'aquest estudi, hem tingut l'ocasió d'observar en directe obres de Josefa Tolrà, concretament a l'exposició monogràfica que va tenir lloc a Tarragona<sup>37</sup>. L'observació directa permet percebre a l'observador molts detalls que les reproduccions en catàlegs i pàgines web no aporten i que procurarem transmetre a continuació. Donat que la redescoberta d'aquesta artista és molt recent i les investigacions encara tenen un llarg recorregut per endavant, realitzarem l'anàlisi de l'obra de Josefa Tolrà centrant-nos en la temàtica, els processos i els materials més que no pas en catalogacions i etiquetes estilístiques.

De nou, les principals investigacions sobre la seva obra han estat realitzades a càrrec de Pilar Bonet i el seu equip, per tant, la principal font que hem consultat per a l'anàlisi és el catàleg *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*. També hem emprat l'estudi realitzat per l'artista Mapi Rivera a la seva tesi, *El sentido numinoso de la luz*<sup>38</sup>, on dedica un capítol a la Josefa Tolrà. A més, aportarem la nostra experiència i estudi directe de les obres com a resultat d'un intens procés d'observació del corpus artístic de Josefa Tolrà.

"Només quan dibuixo em sento en pau" deia la Pepeta<sup>39</sup>. Buscant aquesta tranquil·litat interior, se seia davant d'un paper, amb els seus estris a mà, i es deixava emportar. Entrava en estat de trànsit i esdevenia un vehicle de transmissió a través dels quals els seus companys, els ésser fluídics, feien arribar missatges i imatges reveladors. En aquest espai el temps s'aturava, el dolor i la tristesa no hi tenien lloc, només el poder transformador de la creativitat<sup>40</sup>.

El corpus artístic de Josefa Tolrà està format per una gran diversitat de creacions: des de dibuixos, pintures i brodats, a una gran quantitat d'escrits, converses mantingudes amb els éssers espirituals, poemes, cançons, històries, receptes sanadores... A través de les seves

---

<sup>37</sup>Exposició *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, al Tinglado 2 al Port de Tarragona. En parlem amb detall a l'apartat 6.1.

<sup>38</sup>M. RIVERA, *El sentido numinoso de la luz*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2015.

<sup>39</sup>P.BONET, "Josefa Tolrà, mèdiu i artista". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p.61

<sup>40</sup>Pilar Bonet parla del procés d'auto-sanació que Josefa Tolrà duia a terme a través de l'art, per superar el seu propi dolor. La Pepeta, ahora, elaborava receptes sanadores, rebia visites com a mèdiu i sanadora. Trobem altres artistes amb vocació sanadora com Aloïse Corbaz, Laure Pigeon, Emma Kunz o Madge Gill. Ho llegim a l'article de Bonet "El Pensamiento lateral del arte", 2014, p.265-266.



obres, Josefa Tolrà ens obra les portes al seu món personal<sup>41</sup> i individual on regna la creativitat, l'espiritualitat, la bondat i la lluminositat.

A l'hora d'analitzar els processos, l'estil i els materials trobem una relació evident amb artistes mèdiums i manifestacions artístiques de l'Art Brut i l'Art Outsider. Sota aquest paraigües trobem molts artistes mèdiums de característiques similars a la Josefa Tolrà.

## Processos

Pilar Bonet explica que Josefa Tolrà va aprendre a dibuixar, dibuixant<sup>42</sup>. Ella no tenia coneixements artístics, no havia après pintura, escultura, ni dibuix, però, com corresponia habitualment a la seva condició femenina, sí sabia cosir. Per aquesta raó, Pilar Bonet explica que la seva manera de dibuixar s'aproxima molt a la manera de cosir, enllaçant puntades, petites línies que poc a poc esdevenien un dibuix. Mapi Rivera descriu les puntades com decidides i perfectes<sup>43</sup>.

El procés de creació l'explica també Maria Tolrà, la neboda de l'artista: la Josefa es concentrava i se li començava a bellugar la mà fent ratlles en el paper, eren ratlles netes que anaven conformant un dibuix<sup>44</sup>. Maria Tolrà destaca que la Pepeta era conscient durant aquest trànsit, i que sempre recordava allò que havia fet<sup>45</sup>.

El seu estil s'aprecia ràpid, intuïtiu i pulcre. No feia servir cap plantilla ni esbós previ (té sentit tenint en compte que ella creava en funció del que els éssers li transmetien i dictaven a cada moment). Però tot i no crear amb un treball previ elaborat, el seu traç és precís i segur<sup>46</sup>.

---

<sup>41</sup>John MacGregor parla sobre aquests móns personals: "mi definición de outsider art precisa que cada artista cree un vasto mundo alternativo, rico desde un punto de vista enciclopédico y detallado, no como arte sino como lugar para vivir durante toda una vida" (Citat a G. GARCÍA, 2010, p.378)

<sup>42</sup>Extret de l'enregistrament en vídeo de la inauguració de l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista* a Mataró, 2013. [Consulta: 15 de novembre de 2015] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol>>

<sup>43</sup>M. RIVERA, *El sentido numinoso de la luz*, 2015, p.303

<sup>44</sup>Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, neta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [Consulta: 20 de gener de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>45</sup>Aquest efecte de la mà que es belluga sota la influència dels esperits el trobem en els relats d'altres artistes mèdiums com Augustin Lesage, Hélène Smith o Madge Gill.

<sup>46</sup>La manca d'esbós previ també és una característica habitual en els artistes brut o outsider, Roger Cardinal ho explica al seu article "The Art of Entrancement" (1989) publicat a la revista *Raw Vision* (2). Els artistes mèdiums no acostumen a pensar ni rumiar les seves creacions, s'hi lllencen sense esbós previ, obtenint un efecte de procés seriat, amb la sensació de comptar amb cicles més que no pas obres separades. Això ho veiem també en Josefa Tolrà: la immediatesa i la urgència en la creació.

Un altre element clau en el procés de creació és la repetició de motius, línies, espirals o petits arabescos. Ens remet a l'automatisme, una pràctica que trobem vinculada a l'Art mediúmic<sup>47</sup>. Gabriela García explica: “La repetición de un gesto gráfico (punteado, rayado,...) es una manera de favorecer los estados alterados de conciencia”<sup>48</sup>. Observem la repetició de petits gestos a través dels quals Josefa Tolrà va configurant l'obra<sup>49</sup>.

Tant els seus dibuixos com els brodats estan plens de motius ornamentals, cercles, espirals, ratlles,... Alterna línies definides i fortes amb núvols de color més suau en un segon terme. És un traç ràpid però tranquil i delicat, amable i dolç. Sobre el seu traç intermitent Mapi Rivera explica:

“La intermitencia de sus trazos se debe a que, para fijar la experiencia visionaria, la persona que está en estado mediúmico debe, en cierto modo, suavizar el contacto con lo sobrenatural. Como sabemos que Josefa transcribía de forma directa sus visiones, la transcripción debía de darse en un ir y venir, un tensar y relajar la visión pues sólo durante esta relajación, es posible su fijación mediante el dibujo o la escritura”<sup>50</sup>.

Molt sovint, textos i imatges es combinen, complementant el grafisme de manera ornamental. També hi ha lletres d'un alfabet inventat, ocult, que trobem a brodats i dibuixos<sup>51</sup>. Aquest aire misteriós embolcalla tota l'obra de Josefa Tolrà que Dani Montlleó parla d'aquest enigma: “La Pepeta dibuixa i escriu per i des del futur”<sup>52</sup>.

Els seus brodats, mantons i mocadors estan formats per petites sanefes ornamentals, filigranes de colors, se sumen unes amb les altres fins a crear línies i formes orgàniques que flueixen

---

<sup>47</sup>El terme automatisme prové de la psiquiatria. El Surrealisme se sentirà molt atret per les creacions artístiques dels mitjans, especialment per l'automatisme, que incorporaran com a pràctica artística habitual. A través de l'automatisme els artistes arribaven a l'expressió de l'inconscient, alliberant-se de la contaminació de la ment i la racionalitat.

<sup>48</sup>G.GARCÍA, *Arte Outsider*, 2015, p.84

<sup>49</sup>Gabriela García dedica el primer capítol a l'efecte de la repetició al seu llibre *Arte Outsider* (2015, p.17-48). Conclou que la repetició és aprenentatge, com fan els nens imitant per a superar les seves pors. Artistes com Séraphine Louis, Laure Pigeon o Madge Gill s'encomanaven a la repetició per a crear, a partir d'un patró, diu García, afavorien entrar en l'*estat de flux* buscat pels artistes. Podem pensar que aquest estat és el mateix que la Pepeta trobava davant del paper.

<sup>50</sup>M.RIVERA, *El sentido numinoso de la luz*, 2015, p.304

<sup>51</sup>Colin Rhodes, sobre la creació de llenguatges inventats diu: “el desarrollo de sistemas lingüísticos más o menos oscuros está muy vinculado a la generación de microuniversos inventados”. (Citat a G.GARCÍA, 2010, p.197).

<sup>52</sup>D. MONTLLEÓ, “Les llibretes de l'avenir”. En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p.156

entre si. A la visita guiada que Pilar Bonet va fer a l'exposició de Tarragona explicà que aquests brodats es poden contemplar per davant i per darrere, per dalt i per baix, continuen tenint una coherència compositiva: tal és el seu virtuosisme. Als brodats hi trobem un alfabet secret que també podem trobar en alguns dibuixos.

Hi ha una certa innocència a la seva obra, potser fins i tot infantil? Potser sigui fruit de l'ús dels materials, que ens recorda més als propis d'un escolar que no pas d'un artista, però també per la frontalitat de la representació<sup>53</sup> i fluïdesa espontània del traç, per la llibertat i poc pudor a l'hora de representar les figures. Però és una innocència que destil·la veritats i profunditat sensorial, va més enllà de la racionalitat, reflex de la seva ànima, d'allò invisible que ella captava a través de la comunicació amb els esperits.

La Pepeta esmenta constantment la "fuerza fluídica" a les seves obres, Pilar Bonet ho relaciona directament amb l'espiritisme: "Quan Josefa Tolrà utilitza el terme "fluídic" entra de ple en la dinàmica d'aquesta pràctica esotèrica i les seves representacions gràfiques, vivències del tot extravagant a ulls dels escèptics"<sup>54</sup>.

Mapi Rivera també parla sobre l'energia fluídica, aquella que es canalitza a través del mitjà per a ser transcrita després en forma física:

"Els esperits s'apareixen en somnis o en estats de vigília, durant el trànsit mediúmic, la voluntat de la persona queda abolida. El mitjà es converteix en un conducte a través del qual es manifesta de forma "fluídica". Aquest "agent fluídic" és una forma de revelació que es manifesta a través dels mitjans en forma d'audicions, visions, escriptura o el dibuix automàtic"<sup>55</sup>.

També explica com, situacions dramàtiques extremes, poden arribar a alterar la percepció de manera que ens podem arribar a comunicar amb el món subtil dels esperits. Aquests dos aspectes ens recorden inevitablement a Josefa Tolrà, qui revelava els missatges dels seus esperits guies, i ho va començar a fer a partir del trauma i la tragèdia.

---

<sup>53</sup> Lyle Rexer parla del *Flatland* (podem traduir com a món pla), una característica comuna entre artistes autodidactes relacionada amb la manca de volum i perspectiva. Rexer argumenta que, com pensem també succeeix amb la Pepeta, aquests artistes no han tingut l'ocasió d'aprendre tècniques més complexes, adaptant allò que imaginen o visualitzen en dues dimensions. (L. REXER, *How to look at Outsider Art*, 2005, p. 82-86)

<sup>54</sup> P.BONET, "Josefa Tolrà, mitjà i artista". En: *Josefa Tolrà. Mitjà i artista*, 2014, p.63

<sup>55</sup> M.RIVERA, *El sentido numinoso de la luz*, 2015, p.296

## Materials

La Josefa Tolrà feia servir materials quotidians, modestos i accessibles. Molts d'aquests els hi proporcionava la seva filla Maria, que els portava de la fàbrica on treballava. Llapis, bolígrafs i retoladors de colors, en algunes ocasions tinta xina i pinzells<sup>56</sup>. Com a suport va fer servir llibretes d'espinals, làmines de dibuix i en ocasions de cartolina.

A l'entrevista a Maria Tolrà, la seva neboda explica que de fet la Josefa podia fer servir qualsevol superfície de paper de la seva quotidianitat que trobés a mà, com per exemple les paperines de la compra. Això se sumava al fet que no tenien molt poder adquisitiu com per poder abastar la quantitat de material que la Josefa necessitava, donat que produïa molt<sup>57</sup>.

## Temàtica

Pilar Bonet observa que els dibuixos de la Josefa tenen diferents termes, són juganers, i dins d'una figura, en podem trobar una de nova dins, o al costat, tot amagada. Si observem atentament, descobrirem més personatges camuflats observant-nos amb els seus intensos ulls<sup>58</sup>.

Trobem tres registres temàtics en el conjunt de la seva obra: per una banda, temes religiosos i bíblics amb les figures de Jesucrist i la Mare de Déu i l'escena del Sant Sopar; d'altra banda, escenes més costumistes i de l'entorn de la Pepeta (trobem escenes relacionades amb pagesos portant la típica barretina, o la sardana) així com personatges històrics (Jacint Verdaguer, Napoleón Bonaparte, Leonardo da Vinci, Juli Cèsar); i per últim, personatges relacionats amb el món ocult i espiritual, amb moltes figures femenines que representen mèdiums, teòsofes, éssers astrals o visions planetàries<sup>59</sup>.

Les figures són representades frontalment, amb un gest arcaic i noble. Els ulls és un dels trets més característics de la seva obra: molt grans, accentuats, profunds, intensos i penetrants.

---

<sup>56</sup> Colin Rhodes explica com aquest fet és habitual entre els artistes outsider: "la tendència a favorecer materiales "no artísticos" o a mezclar medios según la disponibilidad efectiva y la necesidad expresiva, y no tanto a causa de una posición teórica que los artistas pudieran defender". (*Outsider Art*, 2002).

<sup>57</sup> Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, néta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [Consulta: 20 de gener de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>58</sup> Extret de l'enregistrament en vídeo de la inauguració de l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista* a Mataró, 2013. [Consulta: 26 d'abril de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol>>

<sup>59</sup> P. BONET, "El pensamiento lateral del arte", 2014, p.270-271

Observen l'espectador alhora que transmeten espiritualitat i misteri, captivadors que alhora tenen la capacitat d'hipnotitzar a l'observador. Els seus personatges no són mai agressius, sempre transmeten calma i eternitat, en alguns casos esbossen un semi somriure d'amabilitat i compassió.

És important destacar que totes les figures sempre porten una mena de barret, tocat o element sobre el cap, només Jesucrist no en porta, perquè segons la Pepeta, a ell no li calia. Pilar Bonet va explicar durant la visita a Tarragona<sup>60</sup> que ella en un principi es pensava que eren barrets, però que més endavant va constatar que es tractava més bé d'una energia fluídica al voltant del cap, no es tracta d'un element decoratiu sinó la traducció gràfica de les energies invisibles.

Una part imprescindible de la seva obra són els seus textos<sup>61</sup>, sovint integrats al dibuix<sup>62</sup>. Són en català i castellà (una llengua que gairebé no coneixia) i aborden un ampli espectre: religió, ciència, espiritualitat, astronomia,... Per exemple parla de l'univers: "Historia y análisis de los Planetas. La Tierra. Por ser la tierra un Planeta joven está basado muy fertilmente. Sus conductos Etereos pueden por si mismos emanar fuerzas prodigiosas..."<sup>63</sup> o de qüestions religioses "La Virgen me inspiraba y esa senyora fue siempre mi más cariñosa compañera"<sup>64</sup>.

Els seus escrits també reflecteixen àmbits de la seva cultura més propera, com per exemple de cançons, com és el cas d'un petit dibuix on incorpora part de la lletra de la cançó popular *Rosó, llum de la meva vida*. Abunden els textos que parlen de pau i amor, en un primer moment la seva connexió principal era amb Déu però a poc a poc va anar deixant pas a més éssers espirituals, creia en el respecte per totes les persones de la terra, sense prejudicis ni males intencions<sup>65</sup>.

---

<sup>60</sup>La visita comentada per Pilar Bonet va tenir lloc el dijous 19 de març de 2016.

<sup>61</sup>Altres artistes mèdiums que inclouen textos són per exemple Hélène Smith, qui parla sobre l'univers, constel·lacions i paisatges desconeguts, o Jeanne Tripiet qui incorporava textos premonitors.

<sup>62</sup>Segons Lyle Rexer, en l'Art Outsider o Art Brut, l'escriptura i la representació se situen en el mateix pla, tenen la mateixa importància. Els artistes outsider entenen escriure i dibuixar com aspectes indistingibles d'un mateix procés unitari. Rexer va més enllà afirmant que a l'art religiós escriptura i dibuix van units, i que probablement es tracta d'una influència directa sobre els artistes outsider, especialment aquells criats en una cultura de proselitisme cristià. (L. REXER, *How to look at Outsider Art*, 2005, p. 94)

<sup>63</sup>P. BONET, "El pensamiento lateral del arte", 2014, p. 266

<sup>64</sup>R. AROLA, "La dona d'aigua i el seu fruit". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p. 144

<sup>65</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdiu de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p. 74

## 4.2.2. Conservació de l'obra

El llegat de Josefa Tolrà es conserva principalment a tres institucions: al MNCARS, al MACBA i el Museu d'art modern, d'art contemporani i d'art brut de Lille (LaM). La resta de dibuixos, pintures i brodats es troba sota la supervisió i cura de la família Tolrà.

### Conservació a institucions museístiques

| Museu   | Núm d'obres | Any entrada |
|---|-------------|-------------|
| Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía (MNCARS)                          | 28          | 1971        |
| LaM – Lille Métropole Musée d'art moderne, d'art contemporain et d'art brut | 4           | 1999        |
| Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA)                               | 3           | 2011        |

#### Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía

Les obres de Josefa Tolrà van arribar a Madrid ja després de la mort de l'artista. Maria Lladó i Tolrà, s'havia encarregat de guardar i conservar minuciosament totes les creacions després de morir la seva mare. Anys més tard, l'escriptora i periodista del diari ABC, Maria Fortunata Prieto Barral, interessada per la mèdium de Cabrils, va posar en contacte el Museo Español de Arte Contemporáneo (MEAC) amb la Maria Lladó. L'any 1970, el director del museu, Luís González Robles va escriure una carta a la Maria manifestant l'interès del museu de conservar les obres de la seva mare. Finalment, es va acordar de cedir al museu de Madrid un total de 45 dibuixos de la col·lecció de Maria Lladó. Malauradament, i sense cap explicació coneguda, d'aquestes 45 creacions, actualment únicament se'n conserven 28 al Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía (MNCARS), la institució que va integrar les obres del MEAC després de la seva dissolució<sup>66</sup>.

El museu va exposar una obra de la Josefa Tolrà per primera vegada el maig del 2010 a l'exposició temporal *El retorno de lo imaginario*. Més endavant el mateix any, s'incorporen obres de la Pepeta a la nova mostra de la col·lecció permanent del museu *¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1965)*: a la sala 401 al costat d'obres de Jean Dubuffet<sup>67</sup>. Al catàleg de la col·lecció trobem una obra de Josefa, *Planetas que circulan al sol*, al costat d'una pintura de Pablo Picasso, *Monument aux espagnols morts pour la France (1946-1947)*<sup>68</sup>.

<sup>66</sup>S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabrils". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78-79

<sup>67</sup>Analitzarem aquestes exposicions a l'apartat 6.1 d'aquest treball.

<sup>68</sup>*¿La guerra ha terminado?*, 2010, p.29

L'any 2016 s'incorpora la Josefa Tolrà dins dels artistes de l'exposició temporal *Campo cerrado. Arte y poder en la posguerra española. 1939-1953*.

Al web del MNCARS<sup>69</sup> trobem una entrada sobre Josefa Tolrà, amb la relació de les 28 obres, on s'indica de cada obra la següent informació: data, tècnica, dimensions, categoria, any d'ingrés, observacions, número de registre. A totes s'indica que van ser una donació de Maria Tolrà l'any 1971. No es fa cap descripció de l'artista.

Una notícia publicada el 23 de novembre de 2015 anuncià l'intercanvi d'obres entre el MNCARS i el Museo del Prado: concretament el MNCARS entrega al Prado més de 800 obres i el Prado unes 30 obres al MNCARS. Aquest trasllat respon a un decret del 1995 que argumentava com a necessària aquesta divisió d'obres a causa de: "la situación de los fondos pertenecientes a estos museos, así como las coincidencias y solapamientos de las tendencias artísticas del siglo XIX y el período inicial de las vanguardias"<sup>70</sup>. Entre les obres que el MNCARS ha de lliurar al Prado es troben les produccions de Josefa Tolrà<sup>71</sup>. No s'especifica el nombre d'obres de Josefa Tolrà. La causa per la qual les obres de Josefa Tolrà aniran al Museo del Prado és perquè va néixer abans del 1881 (recordem que va ser al 1880), aquesta és la data del naixement de Picasso, tots els artistes nascuts abans que Picasso es consideren, a partir d'ara, matèria del Museo del Prado.

#### LaM – Lille Métropole Musée d'art moderne, d'art contemporain et d'art brut

Es conserven quatre obres al Museu d'art modern, art contemporani i art brut de Lille. Únicament una es pot consultar al web del museu: es tracta del dibuix *Fantasia taurina*, provinent de la col·lecció de L'Aracine, que va passar a formar part del museu l'any 1999, sabem que l'obra de Josefa formava part d'aquesta col·lecció des del 1996. Al web del museu<sup>72</sup> trobem l'entrada de l'obra, amb una fotografia de bona qualitat adjuntada i la següent

---

<sup>69</sup>MNCARS. *Josefa Tolrà i Abril* [en línia] Madrid. [Consulta:16 de juliol de 2016] Disponible a : <<http://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/tolra-i-abril-josefa>>

<sup>70</sup>Europapress, "El Prado recibirá más de 800 obras del Reina Sofía y entregará alrededor de 30 tras la reordenación de las colecciones", [en línia] 23/11/2015, La Vanguardia. [Consulta: 28 d'abril de 2016] Disponible a: < <http://www.lavanguardia.com/vida/20151123/30350178669/el-prado-recibira-mas-de-800-obras-del-reina-sofia-y-entregara-alrededor-de-30-tras-la-reordenacion-de-las-colecciones.html>>

<sup>71</sup>P. RIAÑO, "El Museo Reina Sofía entrega 824 obras al Prado y recibe 31" [en línia], 23/11/15, El Español [Consulta: 28 d'abril de 2016]. Disponible a: <[http://www.elespanol.com/cultura/20151119/80492017\\_0.html](http://www.elespanol.com/cultura/20151119/80492017_0.html)>

<sup>72</sup>Musee LAM. *Josefa Tolrà* [en línia] Lille. [Consulta: 1 de juliol de 2016] Disponible a: <<http://www.musee-lam.fr/la-collection-en-ligne#/artwork/28000000005347?layout=grid&page=0&filters=authors:TOLRA+Josefa%E2%86%B9TOLR%C3%81+Josefa>>

informació: títol, data, tècnica, dimensions i número de registre. No es fa cap descripció de l'artista.

Desconeixem la raó per la qual aquestes obres es conserven al museu de Lille. A l'entrevista a Pilar Bonet li preguntem sobre aquest tema i ens explica que hi estan treballant:

“Tenen quatre dibuixos, aquest és el que tenen en foto [referint-se al dibuix *Fiesta Torera* que es pot visualitzar al web del museu]. Però en tenen quatre. Sospitem com hi van arribar però encara... Jo he fet dos contactes amb ells, el primer em van contestar, on jo els hi demanava quants dibuixos d'ella, si em podien fer arribar fotografies, i quina informació tenien sobre com havien anat a parar aquests dibuixos al museu. Em van dir que no ho sabien, així d'entrada els qui estaven treballant allà no ho sabien, que esbrinarien i que em contestarien. No m'ho han contestat, tot i que he tornat a demanar informació, és a dir, sé que hi he d'anar en directe, haig d'anar-hi a París, ho faré, ja ho faré...”<sup>73</sup>.

#### Museu d'Art Contemporani de Barcelona

El museu conserva tres obres de l'artista, totes provinents del Fons Joan Brossa. Aquest fons conté la gran quantitat de materials que el poeta va anar conservant al llarg de la seva vida, entre aquestes tres obres de la Josefa Tolrà. El 2012, la Fundació Joan Brossa i de l'Ajuntament de Barcelona van dipositar temporalment al MACBA el fons de l'artista català, conservat sota el codi de referència CAT XXX BARCELONA MACBA BROSSA<sup>74</sup>.

Al web del MACBA<sup>75</sup> trobem una entrada amb la relació de les tres obres, amb la següent informació de cada una: data, títol, suport, tècnica, registre i procedència. No s'hi adjunta imatge i llegim un avís que ens indica que aquestes obres estan en procés de ser documentades. No es fa cap descripció de l'artista.

---

<sup>73</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.60.

<sup>74</sup> MACBA, Fitxa descriptiva del fons Joan Brossa [en línia] Barcelona, 2013 [Consulta: 12 de juliol de 2016] Disponible a:

<[http://www.macba.cat/uploads/20131212/Brossa\\_cat.pdf](http://www.macba.cat/uploads/20131212/Brossa_cat.pdf)>

<sup>75</sup> MACBA Josefa Tolrà [en línia] Barcelona [Consulta: 20 de juny de 2016] Disponible a:

<<http://www.macba.cat/es/josefa-tolra>>



### **Fons de la família**

La família de Josefa Tolrà conserva una gran quantitat d'obres que es van cedir per a l'exposició *Josefa Tolrà. Artista i mèdiu*. Cap dels fills de la Josefa van tenir fills, per tant la tasca de conservació l'ha portat majoritàriament a terme Maria Tolrà, la neboda de l'artista.

### **Descobriments d'obres inèdites**

La Pepeta mai no va vendre una de les seves obres, però en va regalar moltes, així que hi ha moltes persones propietàries d'una obra de Josefa Tolrà, algunes ho saben, d'altres pot ser que no. El registre i la catalogació els dur a terme l'equip de Pilar Bonet a través de l'Associació Josefa Tolrà.

Li vàrem preguntar a Pilar Bonet si creu que encara hi ha moltes obres per descobrir de la Josefa Tolrà:

“Més que molt per descobrir a nivell material, de documents directes, no ho sé, jo crec que hi ha molts dibuixos, anem trobant molts dibuixos, de particulars, perquè de fet ella tenia costum de... bé, primera, que no va vendre mai cap obra, però sempre que considerava que a algú li podia fer servei un dibuix, o bé que li demana i ella ho consultava als seus guies espirituals i li deien que sí, que aquella persona necessitava el dibuix, ella feia una donació, el donava. Clar la gent que té aquests dibuixos, jo crec que molts d'ells l'han perdut, l'han llençat o l'han traspaperat. Però d'altres, quan al veure l'exposició, al veure els molts articles que van aparèixer a premsa, se'n van adonar que tenien un dibuix de Josefa Tolrà i s'han posat en contacte amb nosaltres. Nosaltres anem fent tot el registre, catalogació, d'aquestes obres trobades...”<sup>76</sup>.

### **Josefa Tolrà als museus**

És sorprenent que, tot i que la figura de Josefa Tolrà no és coneguda pel gran públic, hem vist que la trobem a dos museus de pes dins la Península Ibèrica com és el MNCARS i el MACBA. Alhora, sorprenentment, descobrim la seva presència a França. De totes maneres, observem que a cap dels museus espanyols trobem una documentació elaborada sobre l'artista, i en cap cas ni tan sols es mostra una imatge al web de les institucions. Caldrà esperar més temps per comprovar si les institucions dediquen recursos per ampliar i detallar la informació sobre les obres que conserven de Josefa Tolrà.

---

<sup>76</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.60

## 5. L'obra de Josefa Tolrà en relació a l'Art Mediúmic, l'Art Brut i l'Art Outsider

Josefa Tolrà és una artista singular: una dona d'origen rural i humil que compta amb un corpus artístic sòlid molt personal i que, sorprenentment, mai no va rebre formació en art ni va estar vinculada de cap manera al món artístic i cultural. Probablement el factor que més la singularitza és el fet que amb 60 anys, marcada per la mort dels seus dos fills, esdevé mèdium i paral·lelament comença una vida dedicada plenament a la creació artística (sempre a través de la comunicació extra sensorial amb esperits i éssers espirituals). Per ara, la Josefa Tolrà no s'estudia a Història de l'Art, de fet, la seva singularitat dificulta situar-la en un context artístic específic. Per tal de poder contextualitzar la seva obra, hem investigat altres artistes singulars, similars a Josefa Tolrà. Per trobar-los, hem hagut d'anar a buscar fora de les línies més oficials i canòniques de l'art per descobrir que no es tracta d'un cas únic i aïllat. En aquest apartat ens apropem a aquestes creacions situades tradicionalment sota el paraigua de l'Art Mediúmic, l'Art Brut i l'Art Outsider.

### Què és l'Art Mediúmic?

L'Art Mediúmic<sup>77</sup> designa aquelles creacions realitzades per mèdiums sota la influència de forces o esperits del més enllà<sup>78</sup>. Sovint els mateixos creadors no se senten responsables de les seves produccions, perquè "únicament" són el vehicle a través del qual els esperits s'han comunicat i expressat<sup>79</sup>. En aquestes creacions juga un paper molt important la repetició i la creació automàtica<sup>80</sup>.

El mèdium és la persona que suposadament té la capacitat de comunicar-se amb els esperits dels difunts<sup>81</sup>. A través del mèdium, els esperits es poden expressar gràficament o verbalment.

---

<sup>77</sup>També ho trobarem referenciat com Art Espiritista o Art Visionari.

<sup>78</sup>Els artistes treballen en un estat alterat de consciència que els mèdiums poden designar com estat de trànsit, o bé, com seria el cas de la Pepeta, en un alt nivell de concentració i alienació del món exterior.

<sup>79</sup>C. FOL, *From Art Brut to Art without Boundaries*, 2015, p.95-96.

<sup>80</sup>Aquests elements els trobem clarament en l'obra de Josefa Tolrà.

<sup>81</sup>Segons Allan Kardec, l'esperit és l'ànima eterna i immortal de l'home. L'home està format per tres elements principals: l'ànima (element immaterial), el cos físic (element material) i el periesperit. El periesperit és l'element intermediari entre el cos i l'ànima, està constituït per matèria subtil, pel fluid vital que prové del fluid universal. Les relacions entre els esperits i el mèdium s'estableixen per mitjà del periesperit, així, depenent del seu grau d'afinitat es donarà o no la comunicació entre esperit i mèdium. Quan l'esperit es vol comunicar amb els humans, el periesperit pren una forma més gruixuda per tal que

L'esperit transmetrà el seu missatge al mèdiu telepàticament o bé dominant el cos i actuant sobre ell físicament<sup>82</sup>. Artistes mediúmnicis expliquen com la mà es bellugava sola, sense que hi intervingués la seva pròpia voluntat<sup>83</sup>, recordem la frase que repetia la mateixa Josefa Tolrà: "Mira què em fan fer!".

### **Mediumnitat i Espiritisme**

La mediumnitat és una activitat relacionada amb l'espiritisme, sorgit a Europa a finals del segle XIX i principis del segle XX<sup>84</sup>. Es considera que el detonant de l'inici del moviment espiritista a Europa és la publicació, l'any 1857, d'*El llibre dels esperits* d'Allan Kardec. L'espiritisme va sorgir com un moviment espiritualista alhora que racional, amb una voluntat renovadora de tot pensament filosòfic i religió. Van començar a créixer els seguidors<sup>85</sup> i es va difondre arreu d'Europa i dels Estats Units, especialment a les regions mineres i a les àrees recentment industrialitzades d'Anglaterra, el nord de França i Bèlgica, on els primers practicants de l'espiritisme provenien principalment de classes populars<sup>86</sup>, tot i que també va interessar a intel·lectuals i autors com Víctor Hugo, Victorien Sardou o Arthur Conan Doyle.

A Catalunya també es constituïren molts centres espiritistes i es promogué la difusió del moviment a través de publicacions, llibres i revistes. L'espiritisme a Catalunya es vincula amb els moviments d'esquerra, així com a sindicats i a l'anarquisme. Va constituir un desafiament a l'ordre social catolicoburgès, amb voluntat emancipadora del cristianisme i relacionat amb el naixement de moviments revolucionaris com el feminisme i el cooperativisme. L'espiritisme a Catalunya fou combatut per l'Església i, durant la Dictadura de Primo de Rivera, des del 1923 al 1930, va ser prohibit. Tot i que tornà a viure una època daurada durant la Segona República, a partir del 1939, va ser prohibida novament, perseguida acarnissadament fins a la seva gairebé total desaparició<sup>87</sup>.

---

el puguem percebre. Si l'esperit s'identifica amb el mèdiu, li pot transmetre el pensament, però també pot exercir una acció física i fer-li actuar sota la seva influència.

<sup>82</sup>R. CARDINAL, "The Art of Entrancement", 1989, p.22

<sup>83</sup>Gabriela García parla de l'efecte de la "mà sola", segons el qual l'artista situa tota la força espiritual a la seva mà: "La mano está aún más lejos del Yo que la cabeza, al situar allí la fuerza creadora, la alejan de sí mismos y la asocian al cuerpo que se presenta como una mera herramienta al servicio de voluntades superiores". "Procesos creativos en artistas outsider", 2010, p.115

<sup>84</sup>R. CARDINAL, "The Art of Entrancement", 1989, p.22

<sup>85</sup>Tot i partir d'arrels essencialment proletàries, també va seduir a científics i intel·lectuals com Victor Hugo, Camille Flammarion, William Blake o Victorien Sardou.

<sup>86</sup>M. THÉVOZ, *Art brut, psychose et médiumnitè*, 1990, p.126

<sup>87</sup>G. HORTA, "L'Espiritisme català: potència popular a l'encaç d'una vida diferent per sempre". En: *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, 2014, p. 111-116

Pilar Bonet destaca que l'espiritisme i els grups espiritistes no eren un fet estrany a Catalunya durant els anys 30 o 40. Es tractava d'una doctrina fonamentada en el bé de tots, en la germanor i la justícia social, una religió pensada per a la concòrdia entre tots<sup>88</sup>. Josefa Tolrà tenia contacte amb l'espiritisme, era quelcom habitual també al Maresme, i de fet sembla que fins i tot va visitar una mèdium a Badalona<sup>89</sup>. La seva obra, sobretot els seus escrits, parlen sobre aquesta bondat i necessitat de concòrdia al món.

Segons Colin Rhodes, a través de la doctrina de l'espiritisme, els oprimits i exclosos podien travessar les seves dures circumstàncies vitals<sup>90</sup>. Michel Thévoz explica que els espiritistes eren víctimes de l'èxode rural i de la proletarització, explotats pel capitalisme i d'alguna manera condemnats a viure sense complir les seves aspiracions. Thévoz explica que l'espiritisme s'ha d'entendre com una alternativa a la religió dels rics, el que ell anomena com "una democratització de la transcendència"<sup>91</sup>. Per a Roger Cardinal, l'espiritisme era una versió herètica i més popular del cristianisme, que buscava multiplicar aquelles experiències espirituals que la doctrina ortodoxa rebutjava<sup>92</sup>.

Cal destacar el paper important de la dona dins dels cercles espiritistes. De nou, víctimes socials per la seva condició femenina, segons Thévoz troben a la pràctica mèdium la principal coartada d'una inspiració sobrenatural, esdevenint, com ell anomena, mèdiums de primera necessitat<sup>93</sup>.

### Les creacions mediúmiques

Sota la influència dels esperits, els mèdiums es comuniquen verbalment, o transcrivint els missatges amb paraules o imatges<sup>94</sup>, donant lloc a produccions artístiques en múltiples formats, materials i suports: escriptura, pintura, dibuix, brodat, collage,...

---

<sup>88</sup>Extret de l'enregistrament en vídeo de la inauguració de l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista* a Mataró, 2013. [Consulta: 17 de juny de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol>>

<sup>89</sup>Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, neta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], 2016. [Consulta: 17 de juny de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>90</sup>C. RHODES, *Outsider Art*, 2002, p. 143

<sup>91</sup>M. THÉVOZ, "Médiums de première nécessité". En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p. 10-14

<sup>92</sup>R. CARDINAL, "The Art of Entrancement", 1989, p. 22

<sup>93</sup>M. THÉVOZ, "Médiums de première nécessité". En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p. 12

<sup>94</sup>L'escriptura o el dibuix automàtic.

Aquests artistes mèdiums, que afirmaven crear sota la influència dels esperits, van exercir una certa influència a l'estètica del segle XX<sup>95</sup>. El fenomen espiritista va causar molt interès entre els artistes, molt concretament dins del moviment Surrealista, amb la pràctica de l'automatisme.

Els metges i psicòlegs s'havien interessat per les creacions dels mèdiums, però es tractava d'una aproximació clínica, són els artistes els primers reivindicadors del valor artístic d'aquestes creacions. Possiblement la primera reivindicació de l'Art Mediúmic va ser a càrrec d'André Breton l'any 1933 a la revista *Minotaure*<sup>96</sup>. Establint un paral·lelisme, no podem deixar d'observar el fet que van ser els artistes, en aquest cas de l'avantguarda catalana, els qui van reivindicar en primer lloc l'obra de Josefa Tolrà. Sobre aquesta descoberta Pilar Bonet explica a l'entrevista:

“Llavors, jo entenia que era un personatge que no estava en el món de l'art, que ells l'havien com descobert en aquell moment... i bé, en vaig prendre nota, perquè de fet hi havia una part de la tesi que parlava d'això, d'aquesta admiració pel món alquímic, mediúmic, màgic que tenia la gent del Club 49, perquè de fet estaven vinculats a tots els artistes de Dau al set, en uns moments en què encara no estaven fent el pas definitiu cap a l'abstracció...”<sup>97</sup>.

Els surrealistes varen sentir una atracció profunda per les pràctiques dels mèdiums. Observant sessions d'Espiritisme, el trànsit dels mèdiums i les seves creacions, els surrealistes descobriren la riquesa i les possibilitats de la pràctica de l'automatisme<sup>98</sup>. Els surrealistes no volien que la ment racional exercís cap mena de control sobre l'obra, l'inconscient de l'artista havia de sorgir per expressar-se lliurement. Els artistes optaren, doncs, per un llenguatge basat en l'automatisme on els diferents elements de la composició sorgien de l'inconscient de l'artista i també amb la intervenció de l'atzar<sup>99</sup>.

---

<sup>95</sup>M. LUSARDY, “Préface”. En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, 1999, p.8

<sup>96</sup>L'article porta el títol “Le Message automatique, étude sur l'oeuvre plastique des médiums”(El missatge automàtic, estudi sobre les obres plàstiques dels mèdiums) amb il·lustracions espiritistes, l'any 1933.

<sup>97</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p. 58

<sup>98</sup>Al Primer Manifest Surrealista, escrit per Breton l'any 1924 hi trobem la definició del Surrealisme: “Substantiu, masculí. Automatisme psíquic pur mitjà a través del qual s'intenta expressar, verbalment, per escrit o de qualsevol altre mode, el funcionament real del pensament. És un dictat del pensament, sense la intervenció reguladora de la raó, aliè a tota preocupació estètica o moral.”

<sup>99</sup>L.CIRLOT, *Primeras vanguardias artísticas*, 1999, p.133

A finals del 1922 començarà l'anomenada *Època dels somnis*<sup>100</sup>. Durant aquest temps, els surrealistes organitzaren sessions d'Espiritisme, somnis induïts per l'hipnotisme, pràctica d'escriptura automàtica,... André Breton va ser un dels grans apassionats de l'espiritisme i dels mèdiums, però refusava la possibilitat de comunicació entre vius i morts. Colin Rhodes explica que l'automatisme dels surrealistes se centrava més en la funció de l'inconscient més que no pas en la relació metafísica que establien els mèdiums. Per a Breton, l'espiritisme era un procés passiu i mecànic per rebre missatge, mentre que l'automatisme era actiu: proporcionava les eines per a què es produís un diàleg entre l'inconscient i el conscient<sup>101</sup>.

### Artistes mèdiums

La Josefa Tolrà arriba a la creació a través de la mediumnitat<sup>102</sup>, és a dir, mitjançant la capacitat per posar-se en contacte amb els esperits d'una altra dimensió. Trobem més artistes que hi arriben de la mateixa manera, però que a més ens recorden a la Pepeta per la singularitat de la seva vida i per la peculiaritat del camí que han fet per arribar a l'art. Tots els casos que presentem són artistes que han estat estudiats (i etiquetats) dins de l'Art Brut o Art Outsider, aspecte que abordarem més endavant. Tots ells tingueren vides complexes, traumes vitals però dotats d'un poder psíquic i guiats per esperits benefactors. És el cas de la britànica Madge Gill (1882-1961), qui va superar el dolor de la pèrdua dels seus fills a través de l'espiritisme i l'art<sup>103</sup>, o Laure Pigeon (1882-1965)<sup>104</sup> qui, sota inspiració astrològica, produí una gran quantitat d'obres en secret, plenes de filigranes i ornaments que s'entrellacen per formar figures orgàniques i misterioses<sup>105</sup> o el cas de Anna Zemánková (1908-1986) que començà a dibuixar amb 60 anys per superar el dolor després de patir una greu depressió per l'amputació de les seves dues cames i la pèrdua d'un fill<sup>106</sup>. Augustin Lesage (1876-1954), un miner francès que amb 35 anys, un vespre treballant al fons de la mina, va escoltar una veu que li deia "Un dia, seràs pintor!" i sota la influència de la seva germana morta va començar una fabulosa obra artística que remet a cultures hindús, tibetanes, pre-colombines,... produccions de gran format però sense una planificació ni esbós previ<sup>107</sup>. Altres artistes també ens poden recordar a Josefa

<sup>100</sup> G. GARCÍA, *Arte Outsider*, 2015, p. 50

<sup>101</sup> C.RHODES, *Outsider Art*, 2002, p.143

<sup>102</sup> P.BONET, "El Pensamiento lateral del arte", 2014, p.265

<sup>103</sup> R.CARDINAL, *Outsider Art*, 1972, p.93

<sup>104</sup> Pilar Bonet també hi troba un paral·lelisme entre Josefa Tolrà, Madge Gill i Laure Pigeon, com dones que representen enigmàtics escenaris astrals i són practicants de la sanació.

<sup>105</sup> L.PEIRY, *Art brut: the origins of Outsider Art*, 2001, p.58

<sup>106</sup> G.GARCÍA, *Arte Outsider*, 2015, p.70

<sup>107</sup> R.CARDINAL, "Biographies". En: *Art spirite, mediumnique, visionnaire, messages d'outrre-monde*, 1999, 1999, p.120

Tolrà: Minnie Evans (1892-1987), Raphaël Lonné (1910-1989), Joseph Crépin (1875 - 1948), Jeanne Tripiet (1869 - 1944),...

### L'art dels mèdiams en relació al'Art Brut i Art Outsider

Com hem comentat, històricament, l'Art Mediúmic a Europa ha estat associat o identificat amb l'Art Brut<sup>108</sup> i l'Art Outsider<sup>109</sup>. Roger Cardinal parlarà de l'Art Mediúmic com un subconjunt, més o menys reconegut, de l'Art Brut<sup>110</sup>.

Jean Dubuffet serà el primer a atorgar plenament l'estat d'artistes als creadors mèdiams. Els va incloure dins de l'Art Brut, terme que es va inventar l'any 1945<sup>111</sup>. La primera definició completa que escriu de l'Art Brut la trobem al manifest *L'Art Brut préféré aux arts culturels* de 1949:

“Entendemos con esa denominación las obras realizadas por personas carentes de cultura artística, en las cuales por tanto el mimetismo, contrariamente a lo que ocurre entre los intelectuales, tiene poca o ninguna influencia, de manera que sus autores lo extraen todo (temas, elección de materiales, aplicaciones, medios de transposición, ritmos, grafismos, etc.) de su propio fondo y no ya de los recursos del arte clásico o del arte que está de moda. Asistimos en esas obras a la operación artística pura, en bruto, reinventada por completo y en todas sus fases por su autor, a partir únicamente de su propio instinto. Arte por tanto donde se pone de manifiesto únicamente la función de la invención, y no aquellas, invariables en el arte cultural, del camaleón y el mono”<sup>112</sup>.

L'Art Mediúmic serà la segona font més fèrtil de l'Art Brut (el primer és l'art creat per persones amb trastorns mentals)<sup>113</sup>. Dubuffet valorarà les seves creacions com espontànies, pures, originals i lliures de la influència de la cultura predominant<sup>114</sup>. No establirà unes distincions molt marcades entre l'art dels bojos, l'art dels mèdiams i l'art dels excèntrics<sup>115</sup>,

---

<sup>108</sup>El terme “brut” fa referència a les creacions de persones situades als marges de la societat, sense formació artística i sense vocació comercial, amb una creativitat desvinculada de la societat

<sup>109</sup>Jean Dubuffet va ser el creador del terme Art Brut l'any 1945 i Roger Cardinal, l'any 1972 va inventar-se el concepte Outsider Art com un sinònim de l'Art Brut.

<sup>110</sup>R.CARDINAL, “L'Art en transe”. En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p. 15

<sup>111</sup>La primera vegada que Dubuffet utilitza la paraula Brut és una carta enviada al pintor René Auberjonois el 28 d'agost de 1945.

<sup>112</sup>J.DUBUFFET, *L'Art brut préféré aux arts culturels*, 1949.

<sup>113</sup>C.FOL, *From Art brut to Art Without Boundaries*, 2015, p. 94

<sup>114</sup>J.MAIZELS, *Outsider Art Sourcebook*, 2009, p. 4

<sup>115</sup>En aquest punt esmentat discernirà de l'opinió d'André Breton, qui creia que l'art dels bojos i l'art dels mèdiams havien de subsistir en categories específiques, diferenciades i tancades. De fet, aquest

perquè aquestes distincions segons ell responen a criteris elitistes, legals o mèdics<sup>116</sup>. Dubuffet entén que: “la función del arte es en todos los casos la misma, y que no hay más arte de locos de lo que puede haberlo de dispéuticos o enfermos de la rodilla”<sup>117</sup>. Per a Dubuffet, seran les persones més estranyes, marginades, social i mentalment fràgils, qui estaran en la situació més òptima per crear art autèntic i estar alliberats de la cultura predominant i del cercle artístic establert.

L'Art Brut destacarà amb molt d'èmfasi la vida d'aquests artistes, posant especial atenció en els traumes i les dures circumstàncies vitals, la creació els ajudarà sovint a sobreviure a les misèries personals. Alimentarà el mite de creadors d'un art humil, en molts casos inconscients del propi procés de creació artística i de la rebuda i impacte del públic<sup>118</sup>.

L'especialista en parapsicologia Bertrand Méheust aborda les diferències i semblances entre l'Art Brut i l'Art Mediúmic, en comú trobem que ambdues vies d'expressió produeixen obres “habitades”, en el sentit d'embruixades, enigmàtiques. En el cas de l'Art Brut aquest embruix és implícit, una mena d'artista mèdium no declarat, i en l'Art Mediúmic és explícit. Segons Méheust veiem aquí l'aproximació entre els dos àmbits, raó per la qual ell justifica que les col·leccions d'Art Brut exposin obres mediúmiques<sup>119</sup>.

### **La condició de mèdium des del punt de vista de l'Art Brut**

Dubuffet refusa que els esperits siguin els autors de les creacions dels mèdiums, rebutja l'existència d'una comunicació entre vius i morts, per a ell l'explicació de la influència i intervenció dels esperits sobre el mèdium s'explica com una coartada inventada pel creador, com una protecció<sup>120</sup>:

“a convenient alibi that could tempt those cowardly people who, too modest and too respectful of the norm, are nevertheless governed by an irresistible desire to create. ... Resorting to the remote controls of the hereafter is a perfect excuse. ... It allows them

---

punt és una de les principals raons per les quals Breton decideix abandonar la Compagnie de l'Art Brut, tot i ser un dels membres fundadors.

<sup>116</sup>M.THÉVOZ, *Art brut, psychose et médiumnité*, 1990, p.109-110

<sup>117</sup>DUBUFFET, *L'Art brut préféré aux arts culturels*, 1949. (Traducció en castellà al catàleg de l'exposició *Sota la Bomba*, p.351)

<sup>118</sup>C.FOL, *From Art brut to Art Without Boundaries*, 2015, p.96

<sup>119</sup>B.MÉHEUST, “Un Schmürz dans le monde de l'art : l'art médiumnique au risque de la métapsychique”. En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p.43-45

<sup>120</sup>R.CARDINAL, *Outsider Art*, 1972, p.30



to muzzle anyone who might be tempted to ridicule the ignoramus who dared to act as an artist”.

Michel Thévoz afirma quelcom en la mateixa línia, la pràctica espiritista pot significar una alternativa proletària al camí veritablement artístic. Puntualitza, en un context obrer, que la simple pretensió de crear una obra d'art portaria a la persona a ser la riota del seu entorn que considera aquestes pràctiques erudites i acadèmiques. Ells mateixos ho entenen de la mateixa manera, i per aquesta raó se sorprenden de les seves pròpies creacions i ho atribueixen a haver estat assistits per tercers.

Lusardy parla també de coartada espiritualista, la que fan servir els artistes autodidactes, més o menys conscientment, per alliberar les seves visions i pulsions<sup>121</sup>.

En relació a aquesta possible coartada, és cert que la Josefa Tolrà se sorprendia de les seves obres, explica Maria Tolrà que acostumava a comentar com els seus germans esperits l'hi feien fer una cosa o una altra. A més, ella no decidia a qui regalar les obres, sempre ho consultava amb els éssers fluídics. De la mateixa manera, no volia vendre la seva obra, d'alguna manera no li pertanyia<sup>122</sup>. Podem pensar que aquests esperits eren la coartada de la Pepeta per deixar anar la seva creativitat sense més explicacions que el fet mediúmic?

En relació a la mediumnitat, Roger Cardinal nega la possibilitat de l'existència espiritual d'una font exterior al creador, segons ell, l'activitat mediúmica és només el vehicle per a recórrer el camí artístic, però en tot cas les habilitats són latents a la persona, situades a l'instint o al subconscient<sup>123</sup>.

Michel Thévoz estudia al seu llibre *Art brut, psychose et médiumnité* com la creença en l'existència, la manifestació i l'aprenentatge de les ànimes dels morts és probablement tan antiga com els humans però que, durant la Il·lustració, aquesta creença es va etiquetar com a superstició i no va tornar a ressorgir fins al 1850 quan es torna a considerar com una font de coneixement. Aquesta vegada sota una nova lectura social i psicològica, en comparació a les creences tradicionals. Thévoz ho analitza com un preludi a les descobertes de Freud perquè la pràctica espiritista deixa veure una mena de duplicitat mental, els mèdiums poden abandonar

---

<sup>121</sup> M. LUSARDY, "Préface". En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p.8-9

<sup>122</sup> Extret de l'entrevista a Maria Tolrà, neta de l'artista Josefa Tolrà [en línia], Deliris Produccions, Mataró, 2016. [consulta el 20 de gener de 2016] Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

<sup>123</sup> GARCÍA, "Arte por Necesidad. Arte Mediúmic, Visionarios y Espectadores", 2008, p.108

el seu ésser i entregar-se plenament a l'altre esperit. Més endavant, la psicoanàlisi establirà que es tracta d'un desdoblament de la personalitat.

La directora de l'Halle Saint Pierre i investigadora de l'Art Brut, Martine Lusardy, afirma que l'Art Mediúmic no pot ésser considerat com una categoria artística diferent. Per a ella, aquest concepte ajuda a identificar les condicions psicològiques, socials, i ideològiques comunes, que permeten la realització de potents obres d'artistes creades per personalitats ben diferents. Lusardy explica que el desdoblament de personalitat que els hi ofereix l'espiritisme els encoratja a expressar-se a través de l'art de manera protegida, perquè rebutgen tota responsabilitat per tal d'escapar de la desaprovació del seu entorn<sup>124</sup>.

### **Josefa Tolrà, una artista brut?**

És important apuntar l'aportació de la màxima investigadora sobre Josefa Tolrà, Pilar Bonet. Bonet insisteix a allunyar Josefa Tolrà de l'Art Brut, al·legant que no era una persona marginada ni diagnosticada amb cap trastorn mental:

“La obra de Josefa Tolrà nos fascina igual que los dibujos de los enfermos psíquicos o de los niños por su singularidad fuera de orden, pero debe considerarse desde una capacidad espiritual, espontánea y feliz que los distingue y diferencia de entre las creaciones clasificadas en estos registros de marginación (Thévoz, 1990). Por eso mismo, en esta bondad mística que guía su obra, no la podemos emparentar con la clasificación convencional de arte bruto que acuñó el artista Jean Dubuffet en 1945 y que, desgraciadamente, acaba definiendo formas de expresión propias de personas consideradas como locas, marginales o extravagantes”<sup>125</sup>.

A l'entrevista que hem tingut l'ocasió de realitzar, entenem que Bonet el que vol és defugir els discursos ja coneguts de la història de l'art com és l'Art Brut, per tal d'apropar-se d'una manera més profunda i directa amb l'obra de Josefa Tolrà:

“el que més m'interessa ara és llegir-la, llegir la Josefa Tolrà, començar a fer un exercici d'anàlisi i interpretació. I no fer-ho sota tòpics o paràmetres ja preestablerts, intentar ser una mica flexible, i posicionar-me (almenys jo) com a historiadora, i de fet a l'associació pensem això, posicionar-nos per fer una lectura que no estigui sota termes

---

<sup>124</sup> M. LUSARDY, "Préface". En: *Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, 1999, p.8-9

<sup>125</sup> P.BONET, "El Pensamiento lateral del arte", 2014, p.274

ja preestablerts, que d'alguna manera ja conti amb les possibilitats d'aquesta lectura. Jo crec que el terme que més la pot cobrir a ella, i el que més li pot donar aixopluc a la Josefa Tolrà és el d'Art Brut, però tal i com el va pensar Dubuffet, no potser tal com finalment en el recorregut ara el signifiquem, perquè associem molt Art Brut a art de malalts mentals, que no era la idea de Dubuffet... el que passa és que ella va trobar això, aquesta mena de pedres precioses sense polir, ho va trobar també entre les creacions gràfiques d'alguns malalts mentals, però ell, la definició no era malalt mental, i això és l'etiqueta que nosaltres defugim absolutament"<sup>126</sup>.

En aquesta línia, Maximillien De Lafayette afirma que, malauradament, tradicionalment els crítics han associat l'Art Mediúmic amb l'Art Brut o l'Art Naïf, perquè consideraven els artistes Brut i els artistes mèdium com a malalts mentals i/o patien trastorns mentals. Segons ell, aquesta percepció és errònia perquè es basava en la convicció segons la qual les fonts d'inspiració de l'Art Brut i l'Art Mediúmic eren gairebé idèntiques<sup>127</sup>. També el fet que molts artistes mediúmnics també varen ser internats a hospitals psiquiàtrics, com els artistes brut amb trastorns psicòtics<sup>128</sup>.

Gabriela García es pregunta si té sentit associar mèdiams, artistes i bojos. Argumenta que existeixen moltes característiques que vinculen processos creatius d'artistes esquizofrènics amb els de mèdiams. Per exemple l'automatisme, el gust per barrejar text i imatge, la plena dedicació i concentració en la creació i certes obsessions amb l'ús d'ornaments i d'emplenar tota la superfície de la composició. Segons ella, aquesta tendència a unir mèdiams i persones amb trastorns mentals no prové de Dubuffet i l'Art Brut, sinó que aquest vincle ja prové de l'antiga Grècia<sup>129</sup>.

---

<sup>126</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.61

<sup>127</sup> M. DE LAFAYETTE, *Peinture Médiunne et L'Art de l'Au-Delà*, 2016, p.147-148

<sup>128</sup> Ídem

<sup>129</sup> G.GARCÍA, *Arte Outsider*, 2015, p. 84

## 6. Com s'ha presentat l'obra i la figura de Josefa Tolrà?

És objecte d'aquest estudi analitzar com s'ha presentat un personatge tan singular com Josefa Tolrà, quin ha estat el seu impacte? Se l'ha classificat sota algun terme específic? Què s'ha escrit i investigat sobre ella? Quin pes ha pogut exercir? Donat que es tracta d'un període de temps curt en la història, trobarem relativament poca documentació sobre ella, especialment pel que fa a publicacions. En aquest bloc ens centrarem a analitzar la seva presència a exposicions, publicacions i en mitjans de comunicació, per tal de fer una radiografia de com d'aquests escassos 20 anys des de la seva descoberta<sup>130</sup>.

### 6.1. Discursos curatorials

Per analitzar la presència de Josefa Tolrà als espais expositius, farem un rastreig de totes les exposicions on s'ha presentat obra seva. A l'annex 2 d'aquest estudi<sup>131</sup> trobem la relació d'exposicions, en format de fitxa, on desenvolupem els detalls de cadascuna de les mostres, ordenades cronològicament.

La primera mostra que coneixem data de l'any 1956 i la darrera, en el moment de concloure aquest estudi, és del 2016. Es tracta d'un total de 16 exposicions, 10 de les quals han tingut lloc a espais expositius de Catalunya, 5 a l'Estat Espanyol i 1 a França. Fins al moment la màxima difusió de l'encara desconeguda Josefa Tolrà s'ha dut a terme a Catalunya, recordem que l'únic equip d'investigació de l'artista treballa en aquesta comunitat autònoma. Alhora, constatem que a Mataró és on hi ha hagut més mostres relacionades amb Josefa Tolrà, això és degut a la promoció realitzada per Pilar Bonet, provinent de Mataró.

---

<sup>130</sup>Entenem per descoberta l'any 1998, any en què es fa l'exposició Revolt d'associacions a Mataró i significa l'inici de les investigacions i difusió de l'obra de Josefa Tolrà.

<sup>131</sup> Annex 2, p.71

| Inici  | Final   | Títol   | Espai                                     | Localitat  | Tipus       |
|--------|---------|---|---|------------|-------------|
| Gen-56 | Gen-56  | Exhibició de pintures i dibuixos de Josefa Tolrà                        | Sala Gaspar                               | Barcelona  | Monogràfica |
| Feb-98 | Mar-98  | Revolt d'associacions   | Baixada de les escaletes                  | Mataró     | Col·lectiva |
| Mai-10 | Ago-10  | El retorno de lo imaginario   | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofia | Madrid     | Col·lectiva |
| Nov-10 | Vigent  | ¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)          | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofia | Madrid     | Col·lecció  |
| Des-13 | Mar-14  | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Can Palauet                               | Mataró     | Monogràfica |
| Oct-14 | Gen-15  | Maniobra de Perejaume   | Museu Nacional d'Art de Catalunya         | Barcelona  | Col·lectiva |
| Oct-14 | Nov-14  | Manualmente   | Galeria +R                                | Barcelona  | Col·lectiva |
| Des-14 | Febr-15 | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Institut d'Estudis Ilerdencs              | Lleida     | Monogràfica |
| Gen-15 | Ago-15  | Les cahiers dessinés  | La Halle Saint Pierre                     | París      | Col·lectiva |
| Mar-15 | Jul-15  | Leopoldo Pomés  | La Pedrera                                | Barcelona  | Col·lectiva |
| Jul-15 | Oct-15  | Del segon origen. Arts a Catalunya 1950-1977                            | Museu Nacional d'Art de Catalunya         | Barcelona  | Col·lectiva |
| Nov-15 | Feb-16  | Nada temas, dice ella   | Museo Nacional de Escultura               | Valladolid | Col·lectiva |
| Abr-16 | Sep-16  | Campo cerrado. Arte y poder en la posguerra española. 1939-1953         | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofia | Madrid     | Col·lecció  |
| Mai-16 | Jul-16  | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Tinglado 2 del Moll de Costa              | Tarragona  | Monogràfica |
| Mai-16 | Sep-16  | Lenguaje esférico   | Galeria Dosmilvacas                       | Ponferrada | Col·lectiva |
| Jun-16 | Oct-16  | Art a Mataró 1984-2016. Anys d'actituds i possibilitats: Tram 2006-2016 | Ca l'Arenas, Museu de Mataró              | Mataró     | Col·lectiva |

### Exposicions monogràfiques i participació a mostres col·lectives

S'han organitzat 4 exposicions monogràfiques, però només una en vida de Josefa Tolrà: la realitzada a la Sala Gaspar de Barcelona l'any 1956 sota la promoció dels artistes de l'avantguarda catalana. Les altres tres exposicions monogràfiques, sota el títol *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, són: l'exposició original de l'any 2013 a Can Palauet comissariada per Pilar Bonet i les dues exposicions a Lleida (2014) i a Tarragona (2016), ambdues variants de la mostra original de Mataró<sup>132</sup>.

<sup>132</sup> A Lleida es van presentar setze dibuixos inèdits i a Tarragona onze obres inèdites.

Sobre les exposicions col·lectives, les podem classificar en tres blocs.

En un primer bloc, aquelles mostres col·lectives que giren al voltant de Josefa Tolrà com a artista protagonista, són *Manualmente* a la Galeria +R (2014) i *Lenguaje Esférico* a Ponferrada (2016). A les dues exposicions es presentaren exclusivament obres de dones artistes, on interessarà posar sobre la taula temes com l'espiritualitat i la creativitat femenina.

Un segon bloc inclouria les exposicions on Josefa Tolrà és relacionada clarament amb les creacions d'Art Brut, aquestes són *¿La guerra ha terminado?* al MNCARS (2010) i *Les cahiers dessinés* a l'Halle Saint Pierre de París (2015). A Madrid la relació entre l'artista i l'Art Brut s'aconsegueix situant les obres de Josefa Tolrà al costat de produccions de Dubuffet, Fautrier, Michaux o Brassai, representants d'art fora de l'oficialitat. Al fulletó informatiu per al visitant, trobem la breu explicació sobre Josefa Tolrà a continuació de Jean Dubuffet i l'explicació de l'Art Brut. L'Halle Saint Pierre és un dels llocs centrals de prospecció i descobertes de l'Art Brut, tot i que en cap moment s'etiqueta a Josefa Tolrà com artista brut observem clarament l'interès de l'Halle Saint Pierre per la singularitat de l'artista.

A l'últim bloc, hi hauria la resta de mostres col·lectives on Josefa Tolrà és tractada com una artista més, amb les seves singularitats, però sense relacionar-la amb l'Art Brut ni etiquetar-la sota cap categoria concreta. Destacar especialment el tractament de Josefa Tolrà a Valladolid a l'exposició *Nada temas, dice ella* l'any 2016, on s'exposaren 21 obres, distribuïdes en una mateixa paret, sense cartel·les, recordant la composició no fragmentada a les parets de l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*<sup>133</sup>. També és interessant destacar que l'artista Perejaume va incloure una obra de Josefa Tolrà a l'exposició que va comissariar l'any 2014 al MNAC, *Maniobra de Perejaume*, perquè n'és un apassionat de la mèdium de Cabriels, tal com la Pilar Bonet ens explicà: "En Perejaume ens coneixia a nosaltres, a l'associació, de l'agrupació ACM, i en Perejaume ja saps que era molt amic de Brossa, per tant ell ja coneixia l'exposició de dibuixos del Brossa..."<sup>134</sup>. I continua:

"ell estava el dia que en Joan Brossa va fer aquella intervenció, explicant... el dibuix el va veure, estava allà, estava en Joan Brossa, li constava tot això, i se sentia, se sent

---

<sup>133</sup> En el transcurs d'aquest estudi hem pogut conèixer la comissària de l'exposició *Nada temas, dice ella*, Rosa Martínez qui ens va explicar que va conèixer Josefa Tolrà gràcies a la mostra de Mataró l'any 2013 a Can Palauet. Potser aquest fet va facilitar aquesta distribució també a Valladolid?

<sup>134</sup>P.BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.69

també fascinat, en Perejaume. Ell tampoc parlarà mai de coses així molt ja predeterminades, en Perejaume”<sup>135</sup>.

### **Els moments clau**

Podem marcar tres exposicions clau per a l’obra de Josefa Tolrà: en primer lloc, la del 1956 a la Sala Gaspar, perquè va ser la primera i la que va permetre deixar constància de l’existència de l’artista. En segon lloc, *Revolt d’associacions* el 1988 perquè va significar el punt de partida per a l’estudi i investigació de Josefa Tolrà per part de Pilar Bonet i el seu equip<sup>136</sup>. I en tercer lloc, la mostra a Mataró l’any 2013, *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, com la primera exposició que recollia un gran nombre d’obres de l’artista amb un gran èxit de públic in interès als mitjans. A partir d’aquesta exposició extensa a Mataró, es presenta l’obra de Josefa Tolrà a noves mostres, nacionals i internacionals, de manera bastant ràpida i seguida. Durant el 2014 ja té presència a 3 exposicions, al llarg del 2015 a 4 (destaca la de París) i el 2016 la trobem a 4 exposicions més.

### **Períodes de silenci**

És interessant els espais d’absència a espais expositius, anys de silenci sense presentar l’obra de Josefa Tolrà enlloc. El més evident se situa entre la primera exposició de l’any 1956 i la següent, ja el 1998. Durant aquesta època, la majoria d’obres són conservades pel MNCARS i per la família Tolrà, però no despertem l’interès de cap promotor fins que no és descoberta per Pilar Bonet, tal com ens explica a l’entrevista:

“Totes les coses a la història són iguals, estan allà, però ningú s’hi ha fixat. Hi ha un moment en què algú s’hi fixa i llavors, té presència, i comença a ser un tema per poder ser treballat i observat, i és el que va passar. Jo em vaig trobar la Josefa Tolrà quan estava fent la recerca doctoral sobre les activitats del Club 49 a Barcelona”<sup>137</sup>.

I segueix:

“Al cap d’un temps (o en aquell mateix moment; no ho recordo exactament)... un amic meu em diu que Joan Brossa té dibuixos d’aquesta dona, és a dir, es va anar

---

<sup>135</sup>P.BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l’Annex 1, aquest fragment a la p.70

<sup>136</sup>A l’entrevista, Pilar Bonet ens explica com a l’inici de la recerca, dues persones (Sandra Martínez, historiadora de l’art i documentalista, i Eulàlia Salvador, neta de Maria Tolrà que ha fet recerca sobre la vida i l’obra de Josefa Tolrà) s’hi van posar en contacte perquè estaven investigant també la Pepeta, i d’aquesta manera van decidir fer-ho juntes, en col·laboració amb l’ACM.

<sup>137</sup>P.BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l’Annex 1, aquest fragment a la p.57

encadenant; i, me n'adono, que a casa tenim un dibuix. És clar, jo no havia vist cap dibuix, jo sabia que aquesta senyora es deia Josefa Tolrà, però no havia recordat que hi havia un dibuix que no era meu, sinó que era de l'avi, com si diguéssim a casa, enrotllat, no estava ni emmarcat, que era d'aquella dona; llavors descobreixo el dibuix i el posem en relació amb els de Brossa i es munta una exposició. Aquesta exposició es va fer a Mataró, no era només de Josefa Tolrà, hi havia artistes contemporanis vius, però hi havia quatre dibuixos (3 de Joan Brossa i un, diguem-ne de meu) a l'exposició”<sup>138</sup>.

### **El cas del Museo Nacional Reina Sofía de Madrid**

D'alguna manera, podríem dir que trobem de nou un espai de silenci entre l'exposició del 1998 i la de 2013 a Mataró, silenci en el sentit de poca evolució per difondre la seva figura. Durant aquest període no hi ha esdeveniments, publicacions ni exposicions relacionades amb ella. Però sí trobem, de manera sorprenent, que després de més de 30 anys conservant l'obra de Josefa Tolrà, finalment el Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía decideix exposar-ne algunes obres. És l'any 2010, en primer lloc a una petita exposició temporal anomenada *El retorno de lo imaginario*, però sorprenentment a la nova lectura de la col·lecció inaugurada el mateix any sota el títol *¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido*. Llegim a un article de premsa que Borja-Villel<sup>139</sup>, llavors director del museu, es presenta com a descobridor d'aquesta artista. Al Museu etiqueten a Josefa Tolrà com a desequilibrada i expliquen erròniament que va estar hospitalitzada en un psiquiàtric i que Antoni Tàpies la visitava. Li vam preguntar a Pilar Bonet sobre aquesta exposició i el fet que la informació que transmetés el museu fos errònia, ens va respondre una interessant explicació sobre els mecanismes que va fer servir, segons la seva consideració, el Museu per legitimar l'obra de Josefa Tolrà:

“... l'audioguia del Reina Sofía deia això: artista Josefa Tolrà, que dibujaba durante sus estancias en un hospital psiquiátrico. Només que haguessin buscat una mínima informació, segurament els hi hagués arribat la informació de que aquesta senyora a ningú li consta que va estar mai en un psiquiàtric i efectivament no hi va estar mai. Però al Reina Sofía tampoc els hi constava, per això s'ho van inventar, perquè quedava bé. La segona que van dir, per autoritzar-la, era que Antoni Tàpies amb molta

---

<sup>138</sup> P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.58

<sup>139</sup> P. ACHIAGA, “El Reina Sofía celebra sus 20 años con exposición y nueva ley” [en línia] El cultural, 23 de novembre de 2010 [Consulta: 10 de juliol de 2016] Disponible a: <<http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094>>



freqüència la visitava. Jo, que sóc la que més he fet recerca sobre això, no m'acaba... no tinc constància ni document que en Tàpies la visités... sí que sospito que és possible... per moltes connexions amb la gent que sí que consta que en algun moment la van visitar. Però és clar, la dada, per un paper o testimoni que la va visitar no la tinc. Però el museu, una manera d'emparentar-li amb la genealogia de l'Art Contemporani internacional era dir que havia estat una mica com un referent, o que havia estat interessant per algun artista que sí que era interessant, com era Joan Brossa. En canvi, van optar per Antoni Tàpies... jo no vull ser malpensada, però crec que és clar, en el discurs del Reina Sofía, per al públic de Reina Sofia, si tu dius que la visitava en Joan Brossa, ningú sap qui és, els visitants habituals. Però en canvi, molts visitants d'art contemporani del Reina Sofía si dius, la visitava Antoni Tàpies...<sup>140</sup>”.

Sense poder especificar a partir de quina data exacta, ja no trobem les obres de Josefa Tolrà a la sala 401 de la mostra *La guerra ha terminado?*<sup>141</sup>. Destacar que l'any 2016 s'inaugura una gran exposició al MNCARS titulada *Campo cerrado. Arte y poder en la posguerra española*, on s'inclouen dues obres (de temàtica astral) de Josefa Tolrà dins del capítol “Primitivo, mágico, oscuro”, de nou relacionant-la amb Dau al Set i el moviment de l'avantguarda a Barcelona.

---

<sup>140</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.62

<sup>141</sup>Segons la informació extreta del web del MNCARS, veiem que a la Sala 401 ja no s'exposen les obres de Tolrà, però es mantenen les de Dubuffet, Wols o Fautrier. Aquest fet caldria investigar-lo amb més profunditat per entendre el canvi. És important destacar que la presencia de la Pepeta al MNCARS continua, però en una altra exposició. Pot ser que tingui a veure amb la notícia als mitjans segons la qual les obres de Tolrà haurien de passar al Museo del Prado?

## 6.2. Publicacions

Fins a l'actualitat, l'artista Josefa Tolrà ha tingut poca presència a publicacions. Tenint en compte que la seva primera gran exposició data de l'any 2013, pensem que encara li queda un llarg recorregut d'investigació, difusió i consolidació, esperem que amb el temps desperti l'interès de més investigacions i per tant més publicacions. Hem trobat un total de 8 publicacions on es fa referència a Josefa Tolrà. D'aquestes, 5 corresponen a catàlegs d'exposicions on s'ha mostrat obra seva, 2 a assajos d'art i 1 tesi doctoral. A l'annex 3 d'aquest estudi trobarem la relació i descripció detallada de cadascuna d'aquestes publicacions<sup>142</sup>.

| Any  | Títol  | Autor  | Tipus   |
|------|--|--|---------|
| 2010 | ¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)         | Jesús Carrillo, Rosario Peiró, Pedro G. Romero, Jordi Ibáñez, Julia Robinson, Javier Ortiz-Echagüe, Eugeni Bonet, Noemi de Haro, Nuria Enguita   | Catàleg |
| 2014 | Josefa Tolrà. Mèdium i artista   | Raimon Arola, Assumpta Bassas, Daniel Bonet, Pilar Bonet, Maria José González, Teresa Grandas, Manuel Guerrero Brullet, Gerard Horta, Sandra Martínez, Dani Montlleó, Jordi Obiols, Eulàlia Salvador, David Santamaria | Catàleg |
| 2014 | Las vanguardias artísticas a la luz del esoterismo y la espiritualidad | Lourdes Cirlot y Laia Manonelles (eds.)<br>Article de Pilar Bonet  | Assaig  |
| 2014 | El Pensamiento Lateral del Arte Contemporáneo                          | Pilar Bonet  | Article |
| 2015 | Arte Outsider  | Gabriela García  | Assaig  |
| 2015 | Le cahier dessiné revue n-10   | Frédéric Pajak   | Catàleg |
| 2015 | Josefa Tolrà. Mèdium i artista   | Pilar Bonet  | Catàleg |
| 2016 | Nada temas dice ella   | Alba Baeza, Maria Bolanos, Giuliana Di Febo, Celia Guilarte, Julia Kristeva, Rosa Martinez   | Catàleg |

### Les publicacions monogràfiques

Únicament hi ha dues publicacions monogràfiques de l'artista i corresponen a l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*. L'any 2014 es va publicar el catàleg amb motiu de la mostra a Mataró i un any més tard es va fer una nova edició, escurçada<sup>143</sup>, del mateix catàleg arran de l'exposició a Lleida. De la primera publicació, es va fer un tiratge únicament de 700 exemplars<sup>144</sup> sota la direcció editorial de Pilar Bonet amb textos d'historiadors de l'art, historiadors, comissaris, documentalistes, antropòlegs, metges, artistes i fins i tot familiars de

<sup>142</sup> Annex 3, p.89

<sup>143</sup> El catàleg de Lleida se centra en la reproducció de moltes obres de l'artista i breus explicacions.

<sup>144</sup> Actualment es troba esgotat.

la mateixa Josefa Tolrà. El catàleg pretén ser una aproximació a la Pepeta des de molts diferents àmbits, no només de la història de l'art. Sortosament, el catàleg de Lleida es pot descarregar a Internet<sup>145</sup>.

Pilar Bonet considera amb convicció que Josefa Tolrà no és una artista brut ni outsider. A l'article de Jordi Obiols, però, sí que l'esmenta com "un cas genuí brut (que hauria admirat el mateix Jean Dubuffet tal com va captivar Joan Brossa)"<sup>146</sup>.

Pilar Bonet té l'oportunitat d'analitzar i presentar el seu punt de vista sobre l'Art Brut i perquè no considera Josefa Tolrà una artista brut a l'article "El Pensamiento Lateral del Arte Contemporáneo. Josefa Tolrà, Mèdium y artista (1880-1959)" publicat a *Las vanguardias artísticas a la luz del esoterismo y la espiritualidad* (2014) on reivindica la Pepeta com un cas més enllà dels termes Art Brut o Art Outsider, en parla com un cas d'art mediúmic. La creativitat de Josefa Tolrà queda fora de la norma i de tota classificació per part dels museus i la història de l'art<sup>147</sup>.

La Pepeta no és una persona amb trastorns mentals, és bondadosa i estimada pels seus coneguts, una imatge que quedaria ben allunyada pel mite dels bojos alimentat per l'Art Brut, a l'entrevista ens explica la problemàtica de l'Art Brut:

"Jo crec que el terme que més la pot cobrir a ella, i el que més li pot donar aixopluc a la Josefa Tolrà és el d'Art Brut, però tal i com el va pensar Dubuffet, no potser tal com finalment en el recorregut ara el signifiquem, perquè associem molt Art Brut a art de malalts mentals, que no era la idea de Dubuffet... el que passa és que ell va trobar això, aquesta mena de pedres precioses sense polir, ho va trobar també entre les creacions gràfiques d'alguns malalts mentals, però ell, la definició no era malalt mental, i això és l'etiqueta que nosaltres defugim absolutament"<sup>148</sup>.

### Catàlegs d'exposicions col·lectives

Quatre catàlegs mencionen Josefa Tolrà, corresponen a les exposicions *¿La guerra ha terminado?* (2010), *Les cahiers dessinés* (2015) i *Nada temas, dice ella* (2016). Els catàlegs de

<sup>145</sup> Josefa Tolrà. *Mèdium i artista* [en línia], Lleida, 2015 [Consulta: 19 de juliol] Disponible a: <<http://gestio.culturamataro.cat/uploads/actes/documents/487a11addc4d5860344888ca7882cc70.pdf>>

<sup>146</sup> J. OBIOLS, "Josefa Tolrà: un cas d'autocuració per flux mediúmic?". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.149

<sup>147</sup> P.BONET, "El Pensamiento Lateral del Arte", 2014, p.275

<sup>148</sup> P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016) Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.61

les exposicions de París i Valladolid dediquen varies planes a explicar fidelment la vida de Josefa Tolrà i inclouen reproduccions de les seves obres. Mentre que el catàleg del MNCARS únicament inclou una reproducció d'una obra de la Pepeta, però sense cap explicació ni text, podem pensar, després de les investigacions realitzades, al fet que en el moment de la publicació no en sabien res del cert?

El MNAC va publicar un llibre-àlbum de l'exposició *El segon origen. Arts a Catalunya 1950-1977* però es tracta d'un breu document a mode de llistat d'artistes on Josefa Tolrà hi és present com un artista més. No l'hem inclòs al llistat de publicacions pel caràcter més de fulletó que no pas de publicació.

### **Publicacions que relacionen Josefa Tolrà i l'Art Brut o Outsider**

Hem detectat dues publicacions que relacionen Josefa Tolrà amb les creacions d'Art Brut, el llibre *Arte Outsider* de Gabriela García o el catàleg de *Les cahiers dessinés*, ambdós del 2015. Gabriela García és una de les principals investigadores d'Art Outsider a Espanya, al seu assaig<sup>149</sup>, dedica tot un capítol a l'Art Mediúmic i Visionari, on parla sobre Espiritisme, automatisme, visionaris i l'art creat en estats alterats de consciència. Fa un catàleg d'artistes que inclou dins d'aquesta categoria i presenta la seva vida i obra, creadors com Madge Gill, Laure Pigeon, Séraphine Louis, Pearl Alcock, Raphaël Lonné i Auguste Lesage. A les pàgines 67 i 68 fa referència a Josefa Tolrà i hi inclou un detall de la seva obra *Gran camino fluídico* de l'any 1947. Fa una descripció encertada de la seva vida i destaca les raons per les quals la Pepeta va començar a dibuixar, és l'única artista espanyola que esmenta en aquest apartat.

L'altre obra on podem constatar una relació amb l'Art Brut és el catàleg de l'exposició *Les cahiers dessinés* on dediquen quatre planes a la Pepeta amb la reproducció de les sis obres que s'hi van exposar.

---

<sup>149</sup>Es tracta de l'ampliació i adaptació de la seva tesi doctoral "Procesos creativos en artistas outsider" de l'any 2010.

### 6.3. Hemerografia

Aquest capítol analitza les notícies, articles i reportatges on s'esmenta Josefa Tolrà, estudiarem com els mitjans s'han apropiat i han descrit una figura tan peculiar com la Pepeta.

En tots els casos, les publicacions sorgeixen amb motiu de la presentació d'obra de l'artista en una de les exposicions comentades en els anteriors apartats. Per aquesta raó, s'ha decidit organitzar els documents ordenats segons l'exposició a la qual fan referència i cronològicament. L'objectiu no és fer un recull de premsa amb tots els articles, sinó escollir aquells més extensos, dels mitjans més importants i amb informació rellevant sobre Josefa Tolrà que ens permetin veure, en cada moment, com s'ha parlat de l'artista.

Podem afirmar que, a mesura que s'ha difós més la figura de Josefa Tolrà, ha anat atraient més l'interès dels mitjans. El moment en què es va produir una major repercussió als mitjans va ser amb motiu de la primera gran exposició de l'artista, la que va tenir lloc a Mataró: és el moment en què s'aprofundeix més sobre la seva vida i obra, i amb més fidelitat a les investigacions vigents. En general, no se la vincula a cap moviment artístic ni se li posen etiquetes. Els periodistes en destaquen la seva espiritualitat, la seva peculiar condició de mèdium, els seus orígens i la relació amb els artistes de Dau al Set.

Exceptuant el reportatge escrit per Pilar Bonet i el seu equip<sup>150</sup>, no trobem reportatges en profunditat. Tampoc observem cap continuïtat de presència de Josefa Tolrà als mitjans, com hem esmentat, únicament amb motiu de les exposicions, i en alguns casos, com les exposicions de Lleida, Tarragona i Ponferrada, ni tan sols atrau suficient l'atenció per a generar nous articles.

#### El primer article a un mitjà nacional

| Data       | Títol   | Autor/a       | Mitjà                  | Tipus                         | Enllaç i consulta   |
|------------|---|---------------|------------------------|-------------------------------|---|
| 23/11/2010 | El Reina Sofía celebra sus 20 años con exposición y nueva ley | Paula Achiaga | El Cultural (El Mundo) | Revista d'actualitat cultural | <a href="http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094">http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094</a><br>[Consulta: 15 de març de 2016] |

L'any 2010 trobem el primer article on es parla de Josefa Tolrà a un mitjà nacional, concretament a El Cultural, la revista cultural del diari El Mundo. L'article reporta la inauguració de la nova lectura de la col·lecció del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía

<sup>150</sup> Reportatge al suplement de cultura del diari La Vanguardia (15/01/14) on fins i tot una obra de Josefa Tolrà ocupava la portada.

de Madrid arran de la celebració dels 20 anys de la institució. L'autora destaca les sorpreses que el visitant es trobarà en una museografia gens lineal: Picasso obra la mostra però conviurà amb artistes com Antonin Artaud i Josefa Tolrà.

Descriu a la Pepeta com a una vident desequilibrada rescatada de l'oblit pel director del Museu, Manuel Borja-Villel.

Trobem doncs que en aquest moment el museu fa difusió de la Pepeta com una persona desequilibrada, com hem esmentat, de fet a les cartel·les que acompanyen les seves obres esmenten erròniament que va estar internada a un hospital. Potser per això no ens estranya que la relacionin amb l'Art Brut, més proper a les creacions realitzades per persones amb problemes de salut mental i sovint internalitzades en psiquiàtrics.

És interessant que es considerés Borja-Villel com el descobridor de l'artista, recordem que el 1998 ja havia tingut lloc l'exposició *Revolt d'associacions* a Mataró.

### Etapa de silenci i descoberta

| Data       | Títol   | Autor/a        | Mitjà                  | Tipus                         | Enllaç i consulta   |
|------------|---|----------------|------------------------|-------------------------------|---|
| 23/11/2010 | El Reina Sofía celebra sus 20 años con exposición y nueva ley | Paula Achiaga  | El Cultural (El Mundo) | Revista d'actualitat cultural | <a href="http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094">http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094</a><br>[Consulta: 15 de març de 2016] |
| 01/05/2012 | Josefa Tolrà, una desconocida en el Reina Sofía               | Gonzalo Durán  | Línea Serpentinata     | Blog d'Art                    | <a href="http://lineaserpentinata.blogspot.com.es/2012/05/josefa-tolra-una-desconocida-en-el.html">http://lineaserpentinata.blogspot.com.es/2012/05/josefa-tolra-una-desconocida-en-el.html</a><br>[Consulta: 10 de febrer de 2016]                                       |
| 02/12/2013 | Art entre dos mons  | Teresa Márquez | El Punt Avui           | Diari                         | <a href="http://www.elpuntavui.cat/article/5-cultura/19-cultura/704596-art-entre-dos-mons.html">http://www.elpuntavui.cat/article/5-cultura/19-cultura/704596-art-entre-dos-mons.html</a><br>[Consulta: 10 de febrer de 2016]   |
| 20/12/2013 | Can Palauet mostra l'obra inèdita de Josefa Tolrà             | No especificat | Ajuntament de Mataró   | Web de l'Ajuntament           | <a href="http://www.mataro.cat/porta/contingut/noticia/2013/12/11263_exposicio_Josefa_Tolra.html">http://www.mataro.cat/porta/contingut/noticia/2013/12/11263_exposicio_Josefa_Tolra.html</a><br>[Consulta: 11 de febrer de 2016]   |
| 26/12/2013 | Josefa Tolrà, menos desconocida                               | Gonzalo Durán  | Línea Serpentinata     | Blog d'Art                    | <a href="http://lineaserpentinata.blogspot.com.es/2013/12/josefa-tolra-menos-desconocida.html">http://lineaserpentinata.blogspot.com.es/2013/12/josefa-tolra-menos-desconocida.html</a><br>[Consulta: 10 de febrer de 2016]   |

|            |  |                 |                        |  |   |
|------------|--|-----------------|------------------------|--|---|
| 28/12/2013 | Exposen l'obra de Josefa Tolrà, la mèdiu que va impressionar Tàpies i Cuixart                                | No especificat  | Diari de Girona        | Diari  | <a href="http://www.diaridegirona.cat/cultura/2013/12/27/exposen-lobra-josefa-tolra-medium/649499.html">http://www.diaridegirona.cat/cultura/2013/12/27/exposen-lobra-josefa-tolra-medium/649499.html</a><br>[Consulta: 11 de febrer de 2016]   |
| 05/01/2014 | Pepeta, la mèdiu del Reina Sofía   | Teresa Sesé     | La Vanguardia          | Diari  | <a href="http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LV/E05/PUB/2014/01/05/LVG201401050391LB.pdf">http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LV/E05/PUB/2014/01/05/LVG201401050391LB.pdf</a><br>[Consulta: 11 de febrer de 2016]   |
| 15/01/2014 | Una creadora singular: Josefa Tolrà, mèdiu y artista   | Pilar Bonet     | La Vanguardia          | Diari  | <a href="http://hemeroteca.lavanguardia.com/edition.html?edition=Sup.%20Cultura%20Cat&amp;bd=15&amp;bm=01&amp;by=2014&amp;ed=15&amp;em=01&amp;ey=2014">http://hemeroteca.lavanguardia.com/edition.html?edition=Sup.%20Cultura%20Cat&amp;bd=15&amp;bm=01&amp;by=2014&amp;ed=15&amp;em=01&amp;ey=2014</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016] |
| 24/01/2014 | Josefa Tolrà, una revisió necessària   | Daniel G.Torres | El Cultural (El Mundo) | Revista d'actualitat cultural                    | <a href="http://www.elcultural.com/revista/arte/Josefa-Tolra-una-revision-necesaria/34007">http://www.elcultural.com/revista/arte/Josefa-Tolra-una-revision-necesaria/34007</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |
| 13/02/2014 | Pepeta, manifestate  | Pau Arenós      | El Periódico           | Diari  | <a href="http://www.elperiodico.com/es/noticias/dominical/pepeta-manifiestate-3098317">http://www.elperiodico.com/es/noticias/dominical/pepeta-manifiestate-3098317</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |
| 01/03/2014 | Arte desde el otro lado  | Pere Parramon   | El Huffington Post     | Diari digital                                    | <a href="http://www.huffingtonpost.es/pere-parramon/arte-desde-el-otro-lado_b_4844797.html">http://www.huffingtonpost.es/pere-parramon/arte-desde-el-otro-lado_b_4844797.html</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |
| 05/03/2014 | El catàleg sobre la mostra de Josefa Tolrà l'han escrit 12 experts de diferents camps de l'art i la medicina | No especificat  | Ajuntament de Mataró   | Portal web de notícies de l'Ajuntament de Mataró | <a href="http://www.mataro.cat/porta/contingut/noticia/2014/03/1363_cataleg_Josefa_Tolra.html">http://www.mataro.cat/porta/contingut/noticia/2014/03/1363_cataleg_Josefa_Tolra.html</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |
| 19/03/2014 | Josefa Tolrà, mèdiu y artista  | Claire Okeefe   | Barcelonès             | Revista d'actualitat cultural digital            | <a href="http://barcelones.com/guia/josefa-tolra-medium-y-artista/2014/03/">http://barcelones.com/guia/josefa-tolra-medium-y-artista/2014/03/</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |

Entre el 2010 i el 2013 no hem trobat cap article ni notícia relacionada amb l'artista. D'altra banda, tot i no ser un mitjà oficial, cal destacar un bloc d'art, *Línea Serpentinata*, on l'any 2012 hi ha l'entrada titulada *Josefa Tolrà, una desconocida en el Reina Sofía*. Al post, l'autor relaciona directament la Pepeta amb l'Art Brut i reivindica la qualitat d'aquesta artista desconeguda per la majoria fins al moment. Aquesta publicació al bloc és rellevant per ser l'única que trobem en aquest període i perquè denuncia precisament aquest fet, el desconeixement de Josefa Tolrà. Sabem per una publicació posterior<sup>151</sup> al mateix bloc que arran d'aquell primer article la mateixa Sandra Martínez (una de les principals investigadores

<sup>151</sup> "Josefa Tolrà, una artista menos desconocida" [en línia], G.DURÁN, 26 de desembre de 2013, Bloc Línea Serpentinata [Consulta: 10 de maig de 2016] Disponible a: <<http://lineaserpentinata.blogspot.com.es/2013/12/josefa-tolra-menos-desconocida.html>>

de l'equip de Pilar Bonet) s'hi havia posat en contacte per tenir més informació sobre les obres de Josefa Tolrà a França.

L'exposició de Can Palauet a Mataró trenca el silenci d'aquests anys i és la causa de la gran presència de la Josefa Tolrà als mitjans durant els mesos de desembre de 2013 a març de 2014. La trobarem reflectida a La Vanguardia, El Periódico, el Punt Avui, El Cultural així com diaris locals com el Diari de Girona o el Barcelonès. També és important la implicació de l'Ajuntament de Mataró que, a partir de llavors, serà fidel a Josefa Tolrà i anirà publicant al seu web, totes les notícies relacionades amb l'artista. A l'entrevista amb Pilar Bonet vam tenir l'ocasió de preguntar-li per la difusió a premsa de la mostra:

“[sobre l'exposició de Mataró]...l'Ajuntament va pagar diguem-ne la part de l'exposició. I vam fer la notificació de premsa que es fa sempre, no vam fer més. És a dir, van enviar a la premsa un dossier que vaig preparar explicant una mica qui era la Josefa Tolrà, quin interès tenia en fotos... i la resposta va ser brutal”<sup>152</sup>.

Podem analitzar com els articles d'aquest període fan una aproximació a la Josefa Tolrà molt alineat amb el discurs de l'exposició, ja que s'està donant la notícia de l'exposició i no des d'una visió crítica. Es destaca l'artista com a medidora entre el món material i l'espiritual, el seu procés de treball durant el trànsit, també el trauma per la mort dels seus fills, sense deixar d'esmentar que era una pagesa, esposa i mare, sense aspiracions artístiques ni comercials. Sobre la seva obra, els mitjans es fixen en el misteri de les formes. En cap cas l'etiqueten sota una categoria artística o altra, si bé s'esmenta l'Art Naïf i l'Art Brut de passada, coincideixen en una dificultat per a etiquetar-la. En molts casos es parla de la necessitat d'investigar sobre dones artistes vinculades pel fet espiritual amb la Pepeta.

En relació a l'exposició els mitjans la presenten com la primera gran mostra de l'artista i l'ocasió de la seva redescoberta i presentació al públic general.

És necessari indicar que en molts casos<sup>153</sup> l'article s'ha escrit després d'una entrevista amb la historiadora Pilar Bonet, com a comissària de l'exposició i principal investigadora de Josefa Tolrà. Podem pensar doncs que és evident que el discurs periodístic vagi en línia amb el de l'exposició. Escrit per la mateixa Pilar Bonet, trobem un llarg reportatge al complement de La Vanguardia, Culturas, on presenta la vida, obra i exposició de Josefa Tolrà.

---

<sup>152</sup>P. BONET (entrevista realitzada per Claudia Torner el 16 de juny, 2016). Veure l'Annex 1, aquest fragment a la p.68

<sup>153</sup>Als articles de El Punt Avui (02/12/2013), La Vanguardia (05/01/14), El cultural (24/01/14) i El Periódico (13/02/14).



Entre tots els documents llistats destacarem, pel seu tractament més en profunditat els articles de El Punt Avui (02/12/2013), La Vanguardia (05/01/14), El cultural (24/01/14) i El Periódico (13/02/14) i El Huffington Post (01/03/14).

### La Pepeta a la Galeria +R

| Data       | Títol   | Autor/a       | Mitjà         | Tipus | Enllaç i consulta   |
|------------|---|---------------|---------------|-------|---|
| 02/10/2014 | Las galerías de BCN llenan el otoño de arte         | Natàlia Farré | El Periódico  | Diari | <a href="http://www.elperiodico.com/es/noticias/ocio-y-cultura/las-galerias-barcelona-llenando-otoño-arte-3566102">http://www.elperiodico.com/es/noticias/ocio-y-cultura/las-galerias-barcelona-llenando-otoño-arte-3566102</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016]           |
| 06/12/2014 | Una mostra col·lectiva a la +R recorda Josefa Tolrà | Juan Bufill   | La Vanguardia | Diari | <a href="http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2014/01/15/pagina-45/94744740/pdf.html?search=josefa%20tolra%C3%A0">http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2014/01/15/pagina-45/94744740/pdf.html?search=josefa%20tolra%C3%A0</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016] |

La petita mostra d'obres a l'exposició *Manualmente* de la galeria Masserre de Barcelona passà bastant desapercibuda entre els mitjans. Destacarem la crítica de la inauguració de l'exposició a càrrec de Juan Bufill qui aprecia la intuïció visionària de l'artista. Bé és cert que parla d'ella com d'una persona situada al límit entre l'obertura intel·lectual i el trastorn mental. L'article és breu, però no deixa de citar la relació de Josefa Tolrà amb els artistes de Dau al set.

### Finalment al Museu Nacional d'Art de Catalunya

| Data       | Títol   | Autor/a          | Mitjà          | Tipus                         | Enllaç  |
|------------|---|------------------|----------------|-------------------------------|---|
| 02/07/2015 | L'art de la segona meitat del XX entra al MNAC                      | Natàlia Farré    | El Periódico   | Diari                         | <a href="http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/oci-i-cultura/lart-segona-meitat-del-entra-mnac-4321274">http://www.elperiodico.cat/ca/noticias/oci-i-cultura/lart-segona-meitat-del-entra-mnac-4321274</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016]                                 |
| 02/07/2015 | Una mostra al MNAC reivindica els anys 'negats' de l'art català     | Roberta Bosco    | El País        | Diari                         | <a href="http://cat.elpais.com/cat/2015/07/02/cultura/1435847191_117468.html">http://cat.elpais.com/cat/2015/07/02/cultura/1435847191_117468.html</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016]   |
| 02/07/2015 | L'art català de la segona meitat del segle XX brilla per fi al MNAC | Teresa Sesé      | La Vanguardia  | Diari                         | <a href="http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE05/PUB/2015/07/02/LVG201507020371LC.pdf">http://hemeroteca-paginas.lavanguardia.com/LVE05/PUB/2015/07/02/LVG201507020371LC.pdf</a><br>[Consulta: 13 de febrer de 2016]   |
| 22/07/2015 | L'artista Josefa Tolrà, al MNAC i a París                           | No especificat   | Cultura Mataró | Web de l'Ajuntament (cultura) | <a href="http://culturamataro.cat/ca/article/l-artista-josefa-tolra-al-mnac-i-a-paris-3564">http://culturamataro.cat/ca/article/l-artista-josefa-tolra-al-mnac-i-a-paris-3564</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016]   |
| 10/09/2015 | Tres dècades fructíferes en la reanimació del arte catalán          | Alberto González | El Periódico   | Diari                         | <a href="http://www.elperiodico.com/es/noticias/barcelona/tres-decadas-fructiferas-reanimacion-del-arte-catalan-4497409">http://www.elperiodico.com/es/noticias/barcelona/tres-decadas-fructiferas-reanimacion-del-arte-catalan-4497409</a><br>[Consulta: 14 de febrer de 2016] |

La presència de Josefa Tolrà a l'exposició *Del segon origen. Arts a Catalunya, 1950-1977* deixa petjada entre els mitjans, segurament donat a què el seu mocador brodat obria la mostra. Se'n parla d'ella com a exemple d'artista situada fora de la lectura tradicional de la creació artística de la segona meitat del segle XX. Se la reivindica com una de les figures desconegudes i apartades amb necessitat de revisió. En cap cas s'entra a categoritzar-la, de fet gairebé ni s'esmenta la seva biografia. Únicament la trobem més definida a l'article de Natàlia Farrés al Periódico (02/07/15), on sí aprofundeix sobre la figura de l'artista però sense aportar cap novetat.

Podem observar doncs un petit canvi en el tractament de la figura de Josefa Tolrà, incloent-la en un llarg llistat d'artistes de renom catalans, com una artista rellevant per la història de l'art català avantguardista.

#### Josefa Tolrà i Santa Teresa de Jesús

| Data       | Títol   | Autor/a         | Mitjà        | Tipus                           | Enllaç  |
|------------|---|-----------------|--------------|---------------------------------|---|
| 17/11/2015 | El Museo Nacional de Escultura abre el legado de Santa Teresa al Tercer Milenio | H. Díaz         | ABC          | Diari                           | <a href="http://www.abc.es/espana/castilla-leon/abci-museo-escultura-abre-legado-santa-teresa-tercer-milenio-201511172000_noticia.html">http://www.abc.es/espana/castilla-leon/abci-museo-escultura-abre-legado-santa-teresa-tercer-milenio-201511172000_noticia.html</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016] |
| 18/11/2015 | Santa Teresa se actualiza con la creación artística                             | Saioa Camarzana | El Cultural  | Revista d'actualitat cultural   | <a href="http://www.elcultural.com/noticia/s/arte/Santa-Teresa-se-actualiza-con-la-creacion-artistica/8616">http://www.elcultural.com/noticia/s/arte/Santa-Teresa-se-actualiza-con-la-creacion-artistica/8616</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016]   |
| 19/11/2015 | Alucinante Santa Teresa   | Ulises Fuente   | La Razón     | Diari                           | <a href="http://www.larazon.es/cultura/alucinante-santa-teresa-HB11232306#.Ttt12G34ImO3gIk">http://www.larazon.es/cultura/alucinante-santa-teresa-HB11232306#.Ttt12G34ImO3gIk</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016]   |
| 24/11/2015 | Santa Teresa de 'performance'   | Manuel Morales  | El País      | Diari                           | <a href="http://cultura.elpais.com/cultura/2015/11/18/actualidad/1447847817_421880.html">http://cultura.elpais.com/cultura/2015/11/18/actualidad/1447847817_421880.html</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016]   |
| 25/11/2015 | Teresa, una santa contemporánea   | No especificat  | Ars Magazine | Revista d'art i col·leccionisme | <a href="http://arsmagazine.com/teresa-una-santa-contemporanea/">http://arsmagazine.com/teresa-una-santa-contemporanea/</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016]   |

L'exposició *Nada temas, dice ella* del Museo Nacional de Escultura de Valladolid va tenir molta repercussió mediàtica. El motiu és la commemoració de la mort de Santa Teresa, amb molts actes recolzats pel Govern d'Espanya. Trobem moltes notícies i articles sobre l'exposició però centrarem la nostra anàlisi en aquell de mitjans més grans que parlen sobre l'obra de Josefa a la mostra, com és als diaris ABC, El cultural, La Razón i el País.

Veiem com es destaca de Josefa Tolrà la seva espiritualitat i capacitat de comunicació amb els “éssers de llum”. Alhora, expliquen perquè la comissària Rosa Martínez va decidir incloure obres seves a la mostra: trobà molt properes les figures de la Santa i la Pepeta, les dues dones sensibles i creadores però també d’acció.

De nou, es fa una aproximació a Josefa Tolrà des del valor de la seva obra, però en aquest cas molt vinculat a la seva sensibilitat i misticisme, inclosa com una artista més dels que cerquen la veritat a través del camí personal cap a la profunditat de l’univers i la connexió no matèrica.

### **La fuerza fluidica a París**

| <b>Data</b> | <b>Títol</b>   | <b>Autor/a</b> | <b>Mitjà</b>    | <b>Tipus</b>            | <b>Enllaç</b>   |
|-------------|--|----------------|-----------------|-------------------------|---|
| 21/01/2015  | Les Cahiers dessinés : l'art du dessin               | No especificat | Time Out France | Revista d’oci           | <a href="http://www.timeout.fr/paris/art/les-cahiers-dessines-lart-du-dessin">http://www.timeout.fr/paris/art/les-cahiers-dessines-lart-du-dessin</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016]               |
| 09/02/2015  | À la Halle Saint-Pierre, tous les contours du dessin | Thomas Séron   | À nous Paris    | Revista d’oci i cultura | <a href="http://www.anousparis.fr/sites/default/files/magazine/anp677_2015_2_09.pdf">http://www.anousparis.fr/sites/default/files/magazine/anp677_2015_2_09.pdf</a><br>[Consulta: 20 de febrer de 2016] |

Als mitjans, trobem poca repercussió de la Josefa Tolrà relacionada amb la seva representació a l’exposició Les Cahiers Dessinés a l’Halle Saint Pierre de París. No deixa de ser reportat al bloc oficial de Josefa Tolrà ni al web de l’Ajuntament de Mataró, però a mitjans francesos se la presenta ben poc. A revistes d’oci i temps lliure de París proposen l’exposició com un esdeveniment cultural interessant, entre els artistes destacats esmenten Josefa Tolrà, per la seva condició visionària i per haver començat a dibuixar als 60 després de la mort dels seus fills.

### **Passa desapercibuda a Lleida, Tarragona, Ponferrada i Mataró**

No trobem articles rellevants relacionats amb les mostres de Josefa Tolrà a Lleida i Tarragona, únicament entrades a les agendes locals i webs dels Ajuntaments. Podem pensar que segurament és degut al fet que la notícia ja es va donar a Mataró i, sense aportar més novetats, els periodistes no mostren interès per fer-ne més difusió. Alhora, l’exposició *Lenguaje esférico* a Ponferrada tampoc ha despertat l’interès dels periodistes ni hem trobat cap article d’interès per a aquest estudi.

De la mateixa manera la presència de la Pepeta a l'exposició Art a Mataró no es veu reflectida a cap mitjà de comunicació rellevant, més enllà de petites referències a la mostra a les agendes culturals de mitjans locals del Maresme. En cap cas esmentant com a destacada l'obra de Josefa Tolrà. Podem pensar que, degut al fet que les mostres no són de gran format, ni organitzades a institucions capdavanteres, els mitjans de comunicació no ho consideren noticable.

### El futur de Josefa Tolrà a Madrid

| Data       | Títol   | Autor/a       | Mitjà      | Tipus         | Enllaç  |
|------------|---|---------------|------------|---------------|---|
| 15/03/2016 | El Museo Reina Sofía entrega 824 obras al Prado y recibe 31 | Peio H. Riaño | El Español | Diari digital | <a href="http://www.elespanol.com/cultura/20151119/80492017_0.html">http://www.elespanol.com/cultura/20151119/80492017_0.html</a><br>[Consulta: 28 d'abril de 2016] |

El 15 de març del 2016 sortia la notícia de l'intercanvi d'obres entre el MNCARS i el Museo del Prado que afectarà directament a les obres de Josefa Tolrà que actualment es conserven a Madrid. Les obres passaran a formar part del fons del Museo del Prado perquè Josefa Tolrà va néixer el 1880, un any abans que Picasso, que és la data marcada per a separar els artistes en un i un altre museu. Actualment no tenim més informació que la poca proporcionada als mitjans el mes de març.

## 7. Conclusions

Estudiar la Josefa Tolrà ha estat una tasca difícil, però puc afirmar que ha estat un procés molt enriquidor i d'empoderament personal. La primera dificultat que vaig trobar era la relativa poca informació existent sobre l'artista. La Pepeta havia estat esperant pacient durant molts anys fins que algú la trobés, la comencés a estudiar i reivindicés la riquesa de la seva obra artística. Aquesta descoberta no es va produir fins a finals dels anys 90 i, per tant, no comptem amb l'estabilitat i serenor que proporciona el temps. Tanmateix, considero que aquesta poca informació existent m'ha permès la possibilitat de fer una aportació, per petita que sigui, al seu estudi. He pogut realitzar un estat de la qüestió actualitzat de la seva vida i obra, però també de la seva presència fins al moment a espais museístics, publicacions i mitjans de comunicació.

Una altra dificultat afegida a la investigació romanien en el fet de la seva naturalesa ambigua i singular: una pagesa mèdiom pintora. Especialment a Catalunya, no comptem amb abundants casos com la Pepeta, per tant no he pogut aprofundir en aquest aspecte al territori. A banda de la principal font per treballar la Josefa Tolrà (parlem de Pilar Bonet i el seu equip d'investigació), hem hagut d'anar a buscar estudis d'investigadors principalment europeus i de l'àmbit de l'Art Brut i l'Art Outsider, com hem esmentat en alguna ocasió això és degut al fet que han estat els principals interessats en treballar artistes singulars com la Pepeta. Cal esmentar que aquesta bibliografia no és de fàcil accés.

No vull deixar de presentar, com a important dificultat, la pròpia contaminació de les meves idees preestablertes, gustos i opinions. El procés d'investigació m'ha permès entendre com d'important és procurar d'abordar els temes des de la màxima objectivitat possible i alhora des de múltiples punts de vista. Tanmateix, m'he adonat com de difícil i, podríem dir impossible, és dur a terme una investigació de manera completament objectiva. Per a entendre aquest aprenentatge que he fet explicaré el recorregut i errors que he comès (i els que he pogut detectar) durant l'estudi i com he procurat de solucionar.

Com s'explica a l'apartat de Metodologia, vaig començar la recerca amb idees preestablertes, condicionada pels meus gustos, per la meva pròpia opinió, i per una manera de pensar que em conduïa a voler etiquetar i categoritzar l'obra de Josefa Tolrà. Llegir els articles de Pilar Bonet em van posar en alerta, ella i el seu equip allunyaven la Pepeta el màxim possible de l'Art Brut: expressament la desvinculaven de l'àmbit outsider. La principal raó que reivindicaven, era que no es tractava d'una dona marginada ni amb problemes de salut mental, característiques relacionades al llarg del temps a artistes brut. Aquest fet, en un principi, em va incomodar

molt, però també em va provocar la necessitat de tornar a mirar atentament la Josefa Tolrà, la bellesa de la seva obra, l'espiritualitat de les seves figures, la bondat de les seves paraules. Vaig entendre que no podia tancar el meu estudi a l'Art Brut i havia d'enfrontar-me a la por d'allò desconegut, deixar de tenir com a principal referència l'Art Brut. Va suposar un abans i un després a la investigació. Llavors vaig interioritzar que un estat de la qüestió no em demanava afirmar, etiquetar ni concloure, sinó posar les eines i les fonts per a poder plantejar la pregunta. He de destacar l'ajuda de la meua tutora en aquest moment decisiu. Ara ho veig molt clar, però llavors em va provocar una gran inseguretat.

Aquesta inseguretat la vaig superar realitzant una intensa recerca de la Josefa, però també aproximant-me a creacions mediuïniques de tot tipus, dins i fora de l'Art Brut. Això m'ha permès presentar un estat de la qüestió prou actualitzat sobre la presència de Josefa Tolrà a museus, publicacions, mitjans de comunicació, així com una contextualització de pràctiques artístiques i artistes propers a ella.

Dins del procés d'aprenentatge, destacar que he après a portar un registre ordenat de la bibliografia, fer-ne una cerca acurada, saber cercar i emmagatzemar degudament la informació, fer referències i cites escaients, realitzar una entrevista i crear fonts documentals. Ha estat un camí inestable però molt reconfortant, sempre ajudat per la passió i motivació que em desperta el tema.

L'entrevista amb Pilar Bonet va possibilitar una evolució en el meu pensament i en la maduració de la investigació. Gràcies a l'entrevista, vaig entendre exactament perquè allunyava la Josefa de l'Art Brut, no per manca de connexions, sinó per la necessitat de no tancar-nos en els nostres processos d'investigació. Observar, analitzar, connectar amb l'obra de la Josefa per trobar noves preguntes i respostes que ens permetin aprendre i evolucionar. Aquest fet em fa despertar encara més passió i motivació per la recerca en Josefa Tolrà i les creacions més singulars i situades més als marges de l'oficialitat.

Així doncs, reitero la necessitat de la recerca en profunditat de la Josefa Tolrà. Com hem observat, es tracta d'una artista singular, gairebé única a Catalunya que compta amb un fabulós corpus artístic que qüestiona el mateix sentit de la creació artística. Actualment, la investigació de la Josefa Tolrà és liderada per Pilar Bonet i el seu equip, però seria interessant que altres investigadors, historiadors de l'art i artistes s'involucressin en estudis profunds sobre la mateixa Josefa i també en pràctiques artístiques alternatives i menys tradicionals. Vull destacar que em sembla molt interessant com la Josefa Tolrà desperta l'interès bàsicament en

dones, al llarg dels mesos, les persones vinculades a investigacions i promoció de la seva obra són dones.

En relació al procés d'investigació, és imprescindible esmentar que els mesos d'estudi s'han quedat curts, donat que la Josefa Tolrà ha anat generant noves notícies i esdeveniments, de més o menys magnitud, fa veure inevitablement que és una figura descoberta fa molt poc i, com a tal, encara té molt recorregut per endavant.

D'altra banda, a mesura que he anat indagant, més i més bibliografia interessant he anat trobant, però no he pogut arribar a tota, però penso que el tema podria donar lloc a una investigació de final de màster i fins i tot una tesi. Segurament aquesta tesi no només es podria centrar en la Josefa Tolrà, sinó ampliar a tota la producció artística vinculada a la pràctica mèdiom i l'espiritisme. També seria molt interessant fer un aprofundiment en la dona artista vinculada a mons més espirituals i entesos com a "secundaris" dins la història de l'art.

Des del meu punt de vista, és un repte per a la història de l'art abordar aquests temes, diguem-ne incòmodes, per la seva peculiaritat i distància amb les produccions canòniques que estudiem a Història de l'Art. Penso que, com la mateixa Pilar Bonet explica, cal una mirada més transversal, més llunyana a les fonts tradicionals de la història de l'art, per tal d'encarar la Josefa Tolrà i la seva obra des d'una perspectiva oberta i fluida. Durant aquests mesos he pogut comprovar que pràcticament només l'Art Brut s'havia apropiat a aquest art, podem quedar-nos aquí, etiquetar a la Josefa com una artista brut més, o anar més enllà i com està fent la Pilar Bonet, promoure d'obrir altres línies d'investigació alternatives.

## 8. Bibliografia

### Obres generals

CARDINAL, Roger. *Outsider Art*, Studio Vista London, Londres, 1972.

CARDINAL, Roger, Michael D. Hall i Eugene W. Jr. Metcalf. *The Artist Outsider. Creativity and the Boundaries of Culture*, Smithsonian Institution Press , Washington, 1994.

CIRLOT, Lourdes. *Primeras vanguardias artísticas*, Parsifal ediciones, Barcelona, 1999

CORTÉS, José Miguel. *Orden y caos*, Anagrama, Barcelona, 1997.

DANCHIN, Laurent. *Art Brut: l'instinct créateur*, Gallimard, París, 2006.

FOL, Carine. *From Art Brut to Art without Boundaries*, Skira, Milà, 2015.

GARCÍA, Gabriela. *Arte Outsider: la pulsión creativa al desnudo*, Sans Soeil Ediciones, Barcelona, 2015.

GUASCH, Anna Maria. *El arte del siglo XX en sus exposiciones, 1945-1995*, Ediciones del Serbal, Barcelona, 1997.

MacGREGOR, John. *The discovery of the art of the insane*, Princeton University Press, New Jersey, 1992.

MACLAGAN, David. *Outsider Art: from the margins to the marketplace*, Reaktion Books, Londres, 2009.

MAIZELS, John (ed). *Outsider Art Book Sourcebook*, Raw Vision, Herts, 2009.

MAIZELS, John (ed). *Outsider Art Book Sourcebook*, Raw Vision, Herts, 2016.

PEIRY, Lucienne. *Art brut: the origins of Outsider Art*, Flammarion, París, 2001.

PRINZHORN, Hans. *Expresiones de la locura: el arte de los enfermos mentales*, Cátedra, Madrid, 2012.

REXER, Lyle. *How to look at outsider art*, Harry N.Abrams, Nova York, 2005.

RHODES, Colin. *Outsider art: alternativas espontáneas*, Ediciones Destino, Barcelona, 2002.

THÉVOZ, Michel. *Art brut, psychose et médiumnité*, Éditions de la Différence, París, 1990.

### Catàlegs d'exposicions

*Art Brut: genio y delirio*, Círculo de Bellas Artes, Madrid, 2006.

*Art spirite, médiumnique, visionnaire, messages d'outre-monde*, Halle Saint-Pierre, Hoëbeke, CEE, 1999.



*¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)*, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2010.

*Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, ACM Associació per a la Cultura i l'Art Contemporani i Ajuntament de Mataró, Mataró, 2014.

*Mundos interiores al descubierto*, Fundació La Caixa, Madrid, 2006.

*Nada temas, dice ella*, Acción Cultural Española, ac /e i Ediciones Anómalas, [en línia]

*Visiones paralelas: artistas modernos y arte marginal*, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 1993.

*Bajo la bomba. El jazz de la guerra de imágenes transatlántica. 1946-1956*. Museu d'Art Contemporani de Barcelona; Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2007.

### Articles

BONET, Pilar. "El Pensamiento Lateral del Arte Contemporáneo. Josefa Tolrà" a Laia Manonelles i Lourdes Cirlet (eds.) *Las Vanguardias artísticas a la luz del esoterismo y la espiritualidad*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2014, p.78-98 [Consulta: 2 de novembre de 2015 ] Disponible a:

<<http://www.hipatiapress.com/hpjournals/index.php/brac/article/download/1134/1013><http://www.hipatiapress.com/hpjournals/index.php/brac/article/download/1134/1013>>

CARDINAL, Roger. "European Mediumistic Art in the Outsider Domain" a *Raw Vision 2*, Raw Vision, 1989, p.22-31. [Consulta: 10 de gener de 2016] Disponible a:

<[http://www.gallevery.com/assets/dynamic/documents/AZ\\_Roger\\_Cardinal\\_Article\\_-\\_Raw\\_Vision\\_1989.pdf](http://www.gallevery.com/assets/dynamic/documents/AZ_Roger_Cardinal_Article_-_Raw_Vision_1989.pdf)[http://www.gallevery.com/assets/dynamic/documents/AZ\\_Roger\\_Cardinal\\_Article\\_-\\_Raw\\_Vision\\_1989.pdf](http://www.gallevery.com/assets/dynamic/documents/AZ_Roger_Cardinal_Article_-_Raw_Vision_1989.pdf)>

GARCÍA, GABRIELA, "Arte por Necesidad. Arte Mediúmnico, Visionarios y Espectadores" a *Arteterapia - Papeles de arteterapia y educación artística para la inclusión social*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2008, p.103-116. [Consulta: 25 d'octubre de 2015] Disponible a:

<<http://revistas.ucm.es/index.php/ARTE/article/view/ARTE0808110103A/8857><http://revistas.ucm.es/index.php/ARTE/article/view/ARTE0808110103A/8857>>

ORTEGA, Inés." Nuevas visiones del Arte Outsider" a *Arte, Individuo y Sociedad*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2013, p.287-299. [Consulta: 28 d'octubre de 2015] Disponible a: <<http://revistas.ucm.es/index.php/ARIS/article/viewFile/41614/42613>>

### Tesis doctorals

CARPINTERO, Luís Antonio. *Uso de materiales no tradicionales en el proceso creativo artístico: aplicaciones a la enseñanza*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2004. [Consulta: 12 de desembre de 2015] Disponible a: <<http://biblioteca.ucm.es/tesis/bba/ucm-t27541.pdf><http://biblioteca.ucm.es/tesis/bba/ucm-t27541.pdf>>

GARCÍA, Gabriela. *Procesos creativos en artistas outsider*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 2010, [Consulta: 15 de setembre de 2015] Disponible a: <<http://eprints.ucm.es/11022/1/T32149.pdf>>

RIVERA, Maria Pilar. *El sentido numinoso de la luz*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2015. [Consulta: 1 de juny de 2016] Disponible a: <<http://www.tdr.cesca.es/handle/10803/375898>>

### Documents audiovisuals

*Conferència Inaugural Perejaume*, Institut Oriol Martorell, Barcelona, 2015. [Consulta: 21 de març de 2016]

Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=vPeClkgAD9c>>

*Entrevista a Maria Tolrà, neboda de la médium i artista Josefa Tolrà*, Ajuntament de Mataró i Deliris Producció, Mataró, 2013. [Consulta: 20 de gener de 2016]

Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4>>

*Jean-Pierre Klein visite de l'exposition Les Cahiers dessinés/part 2*, Halle Saint Pierre, París, 2015. [Consulta: 20 de març de 2016]

Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=PAInourwbN8>>

*Joan Brossa / Josefa Tolrà*, ACM, Mataró, 1998. [Consulta: 6 de novembre de 2015]

Disponible a: <<https://vimeo.com/88400833>>

*Josefa Tolrà. Dibujo fuerza fluidica*, ACM, Mataró, 2014. [Consulta: 6 de novembre de 2015]

Disponible a: <<https://vimeo.com/93789099>>

*Josefa Tolrà. Médium i artista*, Cuyàs, Lleida, 2015. [Consulta: 20 de gener de 2016]

Disponible a: <<https://vimeo.com/121042015>>

*Josefa Tolrà, "Pepeta", la pintora médium*, TV3-Notícies, Mataró, 2014. [Consulta: 2 de novembre de 2015]

Disponible a: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcanta/programa/Josefa-Tolra-Pepeta-la-pintora-medium/video/4863912/>>

*Nada temas, dice ella*, TV2-Metrópolis, Valladolid, 2016. [Consulta: 5 d'abril de 2016]

Disponible a: <<http://www.rtve.es/alcanta/videos/metropolis/metropolis-nada-temas-dice-ella/3478138/>>

*Pilar Bonet explica com era Josefa Tolrà i l'exposició de l'artista*, Cultura Mataró, Mataró, 2013. [Consulta: 15 de novembre de 2015]

Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol>>

*Serge Guilbaut. ¿La guerra ha terminado?*, MNCARS, Madrid, 2011. [Consulta: 10 de febrer de 2016]

Disponible a: <<https://www.youtube.com/watch?v=MXpRupJGSBk>>

## 9. Annexos

### 9.1. Entrevista a Pilar Bonet

Realitzada per Claudia Torner Garcia

Data: Dijous 16 de juny de 2016

Lloc: Facultat de Belles Arts

Durada: 40 minuts

#### Introducció

Crítica i historiadora de l'art, doctora en Història de l'Art i llicenciada en Història Medieval a la Universitat de Barcelona on és professora. Ha rebut nombrosos premis d'investigació. Com a crítica d'art i comissària d'exposicions ha treballat en diversos projectes per museus i altres espais d'art. És la persona que ha liderat la redescoberta de l'artista Josefa Tolrà, ha comissariat l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista* a Mataró, Lleida i Tarragona, i s'ha encarregat de la direcció tècnica del catàleg de l'esmentada exposició. Conjuntament amb el seu equip d'investigació, treballa per aprofundir en la figura de Josefa Tolrà, difondre la seva obra però prescindint dels codis de mirada habitual. Lidera el bloc sobre Josefa Tolrà ([www.josefatolra.org](http://www.josefatolra.org)).

El juny de 2016 tenim l'ocasió de fer-li una entrevista a la Pilar Bonet amb la voluntat d'ampliar i poder entrar en detalls aspectes d'aquesta redescoberta i reivindicació de Josefa Tolrà. Per tal de vincular-la el màxim possible amb l'objectiu del nostre estudi, l'entrevista procura incidir en la relació amb l'Art Brut i en com l'història de l'art s'aproxima a pràctiques artístiques menys convencionals.

#### Entrevista

##### Com et vas aproximar a l'obra de Josefa Tolrà? Com la vas conèixer?

Totes les coses a la història són iguals, estan allà, però ningú s'hi ha fixat. Hi ha un moment en què algú s'hi fixa i llavors, té presència, i comença a ser un tema per poder ser treballat i observat, i és el que va passar. Jo em vaig trobar la Josefa Tolrà quan estava fent la recerca doctoral sobre les activitats del Club 49 a Barcelona. Era un grup, de fet, de burgesos, de classe benestant de Barcelona, que no volien renunciar a poder promoure i gestionar activitats

avantguardistes, com ells mateixos havien fet abans de la guerra ja, però a través del grup ADLAN, l'Associació d'Amics de l'Art Nou, i van crear l'any 1950 el Club 49. Van fer moltes activitats, des de sessions musicals, conferències, cursos, passis cinematogràfics, exposicions, etc,... I una de les exposicions que van fer, al gener del 1956, perquè jo vaig trobar la tarja que anunciava aquesta activitat, era una exposició de dibuixos d'una tal Josefa Tolrà. [Pausa breu] En el seu moment, quan vaig trobar la targeta, vaig buscar el seu nom i no va sortir res. Estem parlant de fa anys, així que ho vaig deixar només com una dada més. Però a la targeta posava: Exposició de dibuixos Josefa Tolrà, Sala Gaspar, Alexandre Cirici Pellicer comentarà dits i fets. Llavors, jo entenia que era un personatge que no estava en el món de l'art, que ells l'havien com descobert en aquell moment... i bé, en vaig prendre nota, perquè de fet hi havia una part de la tesi que parlava d'això, d'aquesta admiració pel món alquímic, mediúmic, màgic que tenia la gent del Club 49, perquè de fet estaven vinculats a tots els artistes de Dau al set, en uns moments en què encara no estaven fent el pas definitiu cap a l'abstracció... i va quedar així consignat. Al cap d'un temps (o en aquell mateix moment; no ho recordo exactament)... un amic meu em diu que Joan Brossa té dibuixos d'aquesta dona, és a dir, es va anar encadenant; i, me n'adono, que a casa tenim un dibuix. És clar, jo no havia vist cap dibuix, jo sabia que aquesta senyora es deia Josefa Tolrà, però no havia recordat que hi havia un dibuix que no era meu, sinó que era de l'avi, com si diguéssim a casa, enrotllat, no estava ni emmarcat, que era d'aquella dona; llavors descobreixo el dibuix i el posem en relació amb els de Brossa i es munta una exposició. Aquesta exposició es va fer a Mataró, no era només de Josefa Tolrà, hi havia artistes contemporanis vius, però hi havia quatre dibuixos (3 de Joan Brossa i un, diguem-ne de meu) a l'exposició. Llavors al cap d'un temps, l'associació que havíem promogut aquesta exposició vam dir: escolta, hauríem d'estirar el fil d'aquesta artista; perquè no sabem si és artista, si no... què feia exactament, hem vist quatre dibuixos, no en sabem res però era de Cabriels, que és al costat de Mataró, jo sóc de Mataró... I vam començar a fer recerca sobre aquesta dona, a buscar sobretot si hi havia un familiar. Vam localitzar a la seva filla, que estava en un geriàtric a Cabriels, o que havia estat...però la qüestió és que quan vam decidir d'anar-la a veure ja era morta, havia mort feia un parell d'anys però nosaltres no ho sabíem, i no la vam poder entrevistar. Però vam continuar amb la recerca així a l'aire, suspesa, una mica a veure què passava i intentar buscar coses. Fins que un dia ens van venir a trobar dues noies que ens van preguntar: oi que vosaltres vau organitzar una exposició ara fa un temps, que hi havia uns dibuixos de Josefa Tolrà? I vam dir, sí. Diu, és que nosaltres (una era historiadora de l'art, l'altre no tenia estudis en Humanitats), nosaltres volem fer un llibre sobre la vida d'aquesta dona, perquè era l'àvia tieta d'aquesta noia. Ah! [exclamació de sorpresa] va aparèixer la família! Clar, perquè la Josefa Tolrà no va tenir descendents, els seus fills van morir tots sense

tenir fills, però clar hi havia la branca d'un germà (que nosaltres no havíem pogut tirar més del fil, vam voler parlar amb la filla, no vam poder, ho vam deixar així com suspès...). Llavors resulta que ens vam trobar la gent que des de l'associació de Mataró, ACM, i especialment jo, la veritat, que volíem fer la recerca sobre aquesta dona, i dues noies que també volien fer un llibre sobre ella. Llavors vam decidir de fer-ho juntes, elles i jo, tres dones, bàsicament, després s'ha incorporat un artista, un noi... vam decidir que faríem la recerca, a veure què passava. I mentre havíem començat això, una persona de l'associació ens diu: vinc de Madrid i al Reina Sofía hi ha tres dibuixos a la sala (tres no, en aquell moment n'hi havia més, no sé si eren vuit dibuixos) de Josefa Tolrà. Jo me'n vaig anar disparada cap a Madrid, efectivament eren d'ella, perquè a més estaven signats.

### **Llavors quan era, el 2010?**

El 2011 potser era, això és que va anar passant el temps... Vaig anar cap a Madrid i efectivament vaig comprovar que els dibuixos eren d'ella i la nostra pregunta era: com és que estaven aquells dibuixos allà? Després ho vam esbrinar, és a dir, ara ja ho sabem perquè estaven aquells dibuixos allà, però la qüestió és que la troballa entre aquestes dues noies i els dos de l'associació, el Dani Montlleó i jo, vam començar a tirar milles de treure informació sobre aquesta artista. Llavors és quan apareixen més dibuixos, els mantons, ens apareixen cartes i documentació familiar, ens hi vam posar de ple...

### **Apareixen perquè heu trobat a la família, ells ho tenen guardat...**

Exacte, perquè anem trobant a la família, a gent de la família que o bé tenen records directes o bé tenen algun material que queda d'ella, llavors tot això, ells tampoc són conscients que tenen això, la veritat és que és a base de preguntar i de demanar, que busquen, troben, i una mica anem refent les peces. Llavors ja és quan decidim de tirar pel dret, que ens sembla que és una obra molt suggerent, molt interessant, que ens permet de revisar moltes coses i que mereix un apartat, senzillament és la decisió aquesta d'autoritzar la Josefa Tolrà. De dir: Bé, és una artista menor, perquè ningú no en sap res. Ningú no en sap res perquè està allà però ningú l'ha vist. La història es munta així, tot hi és, tot ha passat, però cal que algú li doni veu, o visibilitzi, o construeixi un discurs a partir d'allò... Llavors tirem pel dret, fem contactes amb el Reina Sofía i coses d'aquestes, i constituïm una associació que és l'Associació de Josefa Tolrà, que som quatre persones de fet aquestes dues noies amb les que em vaig trobar i jo mateixa, i l'artista (el Dani), que estem tirant endavant la recerca, continuant fent recerca (no s'acaba mai, sempre van apareixent coses), posant-la en relació amb lectures creuades, amb altres

autores d'una mateixa generació i en circumstàncies similars, i fent difusió del seu treball, d'aquí el projecte de les exposicions.

**M'avanço a una pregunta que tenia per més endavant, creus que encara hi ha molta informació per descobrir o recollir?**

Més que molt per descobrir a nivell material, de documents directes, no ho sé, jo crec que hi ha molts dibuixos, anem trobant molts dibuixos, de particulars, perquè de fet ella tenia costum de... bé, primera, que no va vendre mai cap obra, però sempre que considerava que a algú li podia fer servei un dibuix, o bé que li demana i ella ho consultava als seus guies espirituals i li deien que sí, que aquella persona necessitava el dibuix, ella feia una donació, el donava. Clar la gent que té aquests dibuixos, jo crec que molts d'ells l'han perdut, l'han llençat o l'han traspaperat. Però d'altres, quan al veure l'exposició, al veure els molts articles que van aparèixer a premsa, se'n van adonar que tenien un dibuix de Josefa Tolrà i s'han posat en contacte amb nosaltres. Nosaltres anem fent tot el registre, catalogació, d'aquestes obres trobades... Però el més interessant ara és, seguir trobant coses, és cert, però no sabem això quan s'acabarà o fins a on ens portarà, per exemple hi ha dibuixos de la Josefa Tolrà a París, i no sabem perquè estan a París...

**Sí, de fet al Museu de l'Arancine, el de Lille, hi ha la Fiesta Torera...**

Tenen quatre dibuixos, aquest és el que tenen en foto. Però en tenen en quatre. Sospitem com hi van arribar però encara... Jo he fet dos contactes amb ells, el primer em van contestar, on jo els hi demanava quants dibuixos d'ella, si em podien fer arribar fotografies, i quina informació tenien sobre com havien anat a parar aquests dibuixos al museu. Em van dir que no ho sabien, així d'entrada els qui estaven treballant allà no ho sabien, que esbrinarien i que em contestarien. No m'ho han contestat, tot i que he tornat a demanar informació, és a dir, sé que hi he d'anar en directe, haig d'anar-hi a París, ho faré, ja ho faré...

**També hi ha aquests de perduts a Madrid...**

Sí, aquests perduts... i que poden sortir al lloc que menys ens pensem...

**Bé, algun dia hauran de sortir!**

Sí, perquè sembla ser que un dels que va ser director del Museu Espanyol d'Art Contemporani, el González Robles, sembla ser que té un llegat, un patrimoni, que està en una caixa forta i que encara no s'ha obert... jo penso igual sortiran allà, ves a saber, de gent vinculada al museu, això és evident. És fàcil pensar, de gent vinculada al museu...

Però a part d'aquest anar com tenint més documents sobre la seva vida, sobre la manera com treballava, quines obres existeixen encara, que això pot tenir un final o no... el que més m'interessa ara és llegir-la, llegir la Josefa Tolrà, començar a fer un exercici d'anàlisi i interpretació. I no fer-ho sota tòpics o paràmetres ja preestablerts, intentar ser una mica flexible, i posicionar-me (almenys jo) com a historiadora, i de fet a l'associació pensem això, posicionar-nos per fer una lectura que no estigui sota termes ja preestablerts, que d'alguna manera ja conti amb les possibilitats d'aquesta lectura. Jo crec que el terme que més la pot cobrir a ella, i el que més li pot donar aixopluc a la Josefa Tolrà és el d'Art Brut, però tal i com el va pensar Dubuffet, no potser tal com finalment en el recorregut ara el signifiquem, perquè associem molt Art Brut a art de malalts mentals, que no era la idea de Dubuffet... el que passa és que ella va trobar això, aquesta mena de pedres precioses sense polir, ho va trobar també entre les creacions gràfiques d'alguns malalts mentals, però ell, la definició no era malalt mental, i això és l'etiqueta que nosaltres defugim absolutament.

Totalment, perquè s'ha anat desvirtuant el significat...

Sí, Art Brut tothom pensa que és malalts mentals...

**O discapacitat intel·lectual, i realment si llegeixes Dubuffet..**

És molt subversiu el seu discurs

**Per això a mi no em semblava, quan al principi vaig aproximar-m'hi, no em semblava malament pensar en Art Brut...**

L'essència del pensament de Dubuffet, per mi, és interessant i adequat a una lectura de Josefa Tolrà. Ara, a què s'ha vinculat després, i com s'ha anat manifestant aquest terme a través d'un museu, de la col·lecció, dels col·leccionistes, dels galeristes que treballen en aquestes qüestions, hi ha com una pedra, diguem-ne, una clau de volta, i és que ha de ser gent que ha de ser tractada, diagnosticada, com a malalts mentals.

**Ell parlava que no hi havia diferència, com era, que no hi havia diferències entre una persona que tingués mal de genolls o una malaltia mental...**

Com si l'art digués, l'art dels coixos, l'art de la gent que té poca vista,... té molta vinculació...

**Clar, això és una de les preguntes que tenia, de fet el meu treball tracta de veure com s'ha tractat la figura de la Josefa en aquest temps...**

Fa molt poc, des de l'any 13...

**Però sí que trobes els qui l'associen més a l'Art Brut, o les que la consideren desequilibrada, com a les primeres cartel·les del Reina Sofía...**

Com a l'audioguia del Reina Sofía... l'audioguia és un sistema també constructor i autoritzador de discurs, per part del museu. La gent, molt innocentment es pensa que l'audioguia li donarà la informació que li cal per entendre allò. No, l'audioguia selecciona la informació perquè no totes les obres s'expliquen, i no només aquesta selecció ja imposa un cànon de valor, sinó que després diu o deixa de dir en funció d'un discurs, diguem-ne, triomfalista de la historiografia. I a banda del discurs triomfalista de la historiografia, les artistes dones, han de tenir altres experiències, o altres capacitats o altres vides, com per ser considerades artistes. I una d'elles, que sempre ha quedat bé, perquè és així extravagant, és que les dones estan boges. Aquestes dones boges que poden aportar coses... que diguem-ne que l'enginy i la genialitat mascle de l'artista, potser no acaba de desenvolupar, i la dona, amb aquesta dona tan espontània, salvatge, pot aportar... I per tant, l'audioguia del Reina Sofía deia això: artista Josefa Tolrà, que dibujaba durante sus estancias en un hospital psiquiátrico. Només que haguessin buscat una mínima informació, segurament els hi hagués arribat la informació de que aquesta senyora a ningú li consta que va estar mai en un psiquiàtric i efectivament no hi va estar mai. Però al Reina Sofía tampoc els hi constava, per això s'ho van inventar, perquè quedava bé. La segona que van dir, per autoritzar-la, era que Antoni Tàpies amb molta freqüència la visitava. Jo, que sóc la que més he fet recerca sobre això, no m'acaba... no tinc constància ni document que en Tàpies la visités... sí que sospito que és possible... per moltes connexions amb la gent que sí que consta que en algun moment la van visitar. Però és clar, la dada, per un paper o testimoni que la va visitar no la tinc. Però el museu, una manera d'emparentar-la amb la genealogia de l'Art Contemporani internacional era dir que havia estat una mica com un referent, o que havia estat interessant per algun artista que sí que era interessant, com era Antoni Tàpies. En canvi, van optar per Joan Brossa... jo no vull ser malpensada, però crec que és clar, en el discurs del Reina Sofía, per al públic de Reina Sofía, si tu dius que la visitava en Joan Brossa, ningú sap qui és, els visitants habituals. Però en canvi, molts visitants d'art contemporani del Reina Sofía si dius, la visitava Antoni Tàpies, uala! És a dir... Legitimar-se, auto autoritzar-se... legitima Josefa Tolrà auto-autoritzant el discurs més oficial de la història de l'art. I és que l'art més important de l'art espanyol és Dau al Set amb gent com Tàpies. [pausa breu] Jo no desestimo tot això, perquè és tot un context, un àmbit, diguem-ne, aquesta reflexió sobre el perquè el museu autoritza o legitima l'artista a través d'aquests enginys, no? De dir: estava boja, que interessant, o Tàpies l'anava a veure, doncs devia ser molt interessant... no és tan pensar en ella sinó pensar en el context d'aquesta situació, i això és el que vaig procurar com desestimar



d'entrada, perquè el que jo el que no volia era tornar a explicar Dau al Set. I si després en una publicació en el futur, algú o jo mateixa, decideix treballar més a fons la relació de Josefa amb Dau al Set, ho farem, o ho faré. Però en principi em semblava que era una traïció, saps? perquè em semblava que era com acabar molt ràpid.

### **Potser per això tampoc no la vols vincular tant amb l'Art Brut**

El mateix, jo en sóc conscient que Dubuffet és un bon avalador d'aquest treball. Molt més que ho hagués estat Breton si ho hagués conegut. Dubuffet podia ser un bon avalador d'aquest treball, podia tenir la suficient sensibilitat i d'alguna manera també generositat per percebre quina pot ser l'aportació d'aquest treball si el discurs l'emplacem en altres llocs. El que passa és que amb la inèrcia, amb la vola que va rodant, el terme Art Brut s'ha anat anquilosant, fent-lo també fàcil i fent-lo també triomfalista. Bé, veus que bons que som, que l'art dels bojós (aquesta gent que no tenen ni idea de res) també el podem assumir la història de l'art. Jo crec que Dubuffet no feia història de l'art quan estava analitzant això, no feia història de l'art, ell era un artista. I els artistes no els hi interessa la història de l'art, els hi interessa les narratives, tan debò a l'historiador li interessin més les narratives també i no com documentar el que ja està establert. Perquè es tracta de documentar. I de fet al Reina Sofía, quan vaig parlar amb ells, també m'explicaven, i l'audioguia també ho deia, que la Josefa Tolrà era, la primera artista d'Art Brut d'Espanya... aquesta era la gran troballa. I pensava, home, si ho fem així ja hem acabat, és a dir, ja està tot, tornes a explicar què és l'Art Brut, qui és Dubuffet, tornes a explicar la col·lecció del museu, tornem a, d'alguna manera, donar voltes al mateix molí, no? No som capaços d'anar a establir una altra perspectiva... I per això, aquestes etiquetes tan apriorístiques, les hem evitat, les tenim en compte, quan fem lectures, la bibliografia de seguida surt per aquí, però les evitem... i ens sembla que la Josefa Tolrà ho prefereix així, és a dir, ets capaç de llegir-me veient els meus dibuixos? Sense haver de citar Dubuffet, Tàpies, l'Art Brut, l'Art Outsider? Ets capaç de veure la penetració espiritual que hi ha en aquests dibuixos? O l'esforç, diguem-ne, d'aprenentatge que fet, perquè jo mai he dibuixat, he hagut d'aprendre a dibuixar dibuixant... i la relació que els meus dibuixos estableixen amb l'experiència que és interior però que també és de context de l'època... doncs vinga endavant, fem-ho! Però sinó, és igual que sigui Josefa Tolrà com un altre, els anirem trobant i els anirem posant en el mateix calaix...

### **Sinó també posem per davant les condicions de la seva vida, al final no t'hi fixes en l'obra,...**

Aquestes dones que podrien estar perfectament en un psiquiàtric, que podien patir una forta depressió, o com va dir el psiquiatra Jordi Obiols, quan li vaig explicar tot això de la

Josefa Tolrà... que el seu pare, Josep, no, Joan Obiols, era el que va triar els dibuixos que es van exposar a la Sala Gaspar a Barcelona, ara diríem el que va fer de curador, perquè ell era especialista i col·leccionista en dibuixos de malalts mentals, que eren els seus pacients de fet. I ell va triar, encara que la família diu que no tenen res d'ell, i és possible perquè part del seu patrimoni es va cremar en un incendi a casa seva. El seu fill, quan li explicava els ca de la Josefa que està molt interessat i l'ha seguit molt i de fet ha fet, el Jordi Obiols, una col·laboració en un text del catàleg, jo li vaig dir, a veure, que li passava això, feia això i ell va dir, clar, això és una depressió psicòtica o paranoica, va donar un nom tècnic. I jo vaig dir, així doncs perquè era una depressió paranoica i psicòtica (com fos) veia tot això i escoltava les veus, i em va dir, això ara no ho sé. Volent dir la ciència arriba fins a fer el diagnòstic, això ho tenim tipificat com a depressió, perquè ha tingut un trauma molt fort de pèrdua, fa que perdi la noció com de realitat, perquè ens han explicat fent creure que la realitat n'és una i inamovible i rectilínia, i que ve de l'experiència racional. Com perd de vista aquesta realitat tal i com l'han establert des del món modern, això és depressió, i a més a més pel gest que té ella de relació amb el quotidià: paranoic, paranoic o psicòtic, ara no recordo. I per això jo pregunto, i per això veu el que veu i escriu el que escriu, no això ja no ho sé jo diu ell. Però en canvi, li donem molta autoritat al fet de diagnosticar-ho, però no de saber-ho interpretar, interpretar si és possible que entri en connexió amb un altre pla de la realitat, això és verificable des de la ciència? Això la ciència ho pot atendre aquesta possibilitat? Diguem-ne, és una pregunta que no sabem si s'han fet. De fet sí que s'ho han fet, alguns neuropsiquiatres, la... [dubtant], Safica Kurukala em sembla que és, va morir, als 80 o així. Ella era neuropsiquiatra, a la ciència va establir un camp d'investigació, té molta bibliografia publicada, sobre el que ell en diu els sers sensitius, és molt interessant, si llegeixes anglès, està molt citada... A mi me la va donar a conèixer una artista, la Mapi Rivera...

### **M'he estat mirant la seva tesi...**

Ah, perquè em va dir, a la tesi he dedicat un apartat a la Josefa Tolrà... i és la que em va explicar l'existència d'aquesta neuropsiquiatra, que em va interessar molt, veus, des de la ciència també es pot donar el supòsit que l'experiència o el fet de l'existència d'una altra realitat en un altre pla... que és possible i que aquesta gent que han diagnosticat de moltes maneres, igual són persones amb un talent més desenvolupat del que tots tenim, perquè d'altra banda, ella parla dels sers sensitius no com un do especial, sinó com un talent per

desenvolupar un do que tots tenim. Que és aquesta capacitat per veure més enllà dels ulls, per veure les zones energètiques, més sensibles les vibracions.

**La Mara Diersen, una neurobiòloga, que parla molt de la relació de l'art i altres capacitats, com per exemple de persones amb autisme...**

Doncs jo prefereixo en aquests moments, dedicar les meves energies, les meves neurones, en lectures d'aquest tipus, saps? No vull tornar a llegir des del món de l'art, vull llegir des de la psiquiatria, que és una cosa que tinc una mica aturada perquè em sembla molt densa, llegir des de l'espiritisme, des de l'anarquia, llegir des d'altres fonts diguem-ne referents de l'estudi d'informació i documentació per poder atendre el cas de la Josefa Tolrà.

**Això resolt, una de les preguntes que tenia... a la visita guiada que vaig assistir deies que la Josefa Tolrà no beu de l'art perquè la seva activitat...**

Sí, el seu art no beu de l'art. Si assumim això, casi que ens veiem obligades a fer un gest, un moviment des de la perspectiva que adoptem i fins i tot des del cos i la ment i el cor es posen en acció, el seu art no ve de l'art.

**Llavors la història de l'art...**

Nosaltres el tornem a l'art, però el seu art no ve de l'art.

**Llavors, des de la història de l'art, com ens aproximem? És el que em vas comentar a la visita, no hauríem d'anar a buscar les fonts tradicionals...**

No les habituals... ja t'ho he dit, jo l'Art Brut no el desatenc en absolut. Quan es van exposar vuit dibuixos de la Josefa Tolrà al centre d'art... [pensant] Halle Saint Pierre... l'Alexinsky que encara és viu, es va acostar als dibuixos de Josefa Tolrà, i va dir, va quedar meravellat, impressionat, un home que té casi 90 anys o noranta i pico... i una amiga que estava parlant amb ell va escoltar, aquests dibuixos són magnífics, al Dubuffet li haguessin meravellat. Perquè efectivament, li haguessin meravellat, perquè ell també parlava des d'aquesta perspectiva no tant historiogràfica, sinó d'aquesta mena de mediumnitat que sempre comporta el fet artístic, i aquesta llibertat que s'autoautoritza per buscar llenguatges, o trobar, més que buscar, trobar adequats a una experiència que es vol transmetre. Llavors ell ho va dir, aquesta obra agradaria molt a Dubuffet...

Em sorprèn molt que em diguis això, perquè tot el que llegia era no és artista brut... ara entenc el perquè de dir que no és artista brut...

Jo més que dir que no ho és, que no m'importa tant perquè ningú ho és, igual que ningú és boig, està diagnosticat d'esquizofrènia però ningú és esquizofrènic... ella no ho és en el sentit de diagnosticada com artista brut, però entenc perfectament la proximitat amb el relat de Dubuffet i amb el *meravellament* que mostra Dubuffet per aquest tipus d'iniciatives o d'experiències artístiques. Però no m'agrada que al final ha quedat ja tot com una confusió molt facilitadora, molt determinista, com per exemple que el museu al final estan al contents d'aquests dibuixos sencillament perquè és la primera artista d'art brut espanyola... bé, continuarem llegint-la o ja està, ja s'ha acabat?

**I a més sembla una altra manera de dir, bé, m'aventuro, d'acord, esteu amb nosaltres però sou aquells, sou els rars. Et volia preguntar en relació a l'exposició a Mataró, la gran....**

La primera... mira, sí, hi va haver una exposició anterior a Mataró en què hi havia quatre dibuixos, després hi va haver una exposició a Cabrils que era el seu poble, en què hi havia una dotzena de dibuixos.

No he trobat res d'això...

No, és que si no ho dic jo no ho trobaràs [ambdues riuen una mica]... sí, al casal del poble, una exposició que sabem que es va fer perquè hem trobat un paper que ho indica, però tampoc no sabem ni quines obres hi havia... va ser al Club de Jubilats, això al llibre s'explica. I després de l'exposició de Mataró va venir la de París perquè van veure el catàleg.

**Això anava a preguntar-te, vau tenir alguna cosa amb l'exposició de París?**

Bé, a París, que estan molt atents a les publicacions i edicions, el qui porta la llibreria del Saint Pierre va veure el catàleg, el va veure al Reina Sofía, estava a Madrid... i sense dir-li res a ningú, li va dir a la directora, a la Martine, li va dir, això ho hem de buscar, perquè és fabulós, es diu que això són fabulosos, perquè va portar el catàleg a París, el nostre catàleg estava a la llibreria del Reina Sofía a la Central, és un catàleg que estava exhaurit, si haguéssim fet una altra edició ja l'haguéssim exhaurit... Va portar el catàleg a París, li va ensenyar a la directora, li va dir, això és fantàstic i ens hem de posar en contacte amb algú per veure com arribem a aquesta persona. Llavors van veure pel catàleg que la curadora havia estat jo, em van buscar i em van trobar per la web de la universitat o així sóc trobable. Aleshores ells tenien un artista, que és francès que viu a París molt interessant, que viu aquí a Espanya i per tant parla castellà i li van

demanar, escolta perquè no truques tu directament a la Pilar Bonet (van trobar el meu número de telèfon), llavors em va trucar aquest desconegut per mi, parlant un castellà afrancesat i em va dir, truco de part de la directora de l'Halle Saint Pierre, ens interessaria tenir uns dibuixos... com ho heu sabut? Bé, jo no ho sé perquè a mi m'han demanat que faci de mediador... i així ens vam posar en contacte, ens van demanar els dibuixos i van estar exposats. Després ens van demanar al MNAC, en Perejaume, ens va demanar obra de la Josefa Tolrà per a l'exposició que va comissariar al MNAC...

### **Clar, perquè primer va ser la de Perejaume i després la Del Segon Origen...**

No, és a dir, al MNAC ha estat dos cops Josefa Tolrà, una va ser l'exposició del Perejaume, com es deia...

### **Maniobra.**

Maniobra? Maniobrer... ell deia que era el maniobrer, Maniobra, sí. Allà hi havia una llibreta de Josefa Tolrà i després el MNAC a través del Valentin Roma, em demanen dues obres de la Josefa Tolrà per posar en aquesta exposició que era Catalunya 1950-1975... I després la Rosa Martínez, que segurament és una de les comissàries més importants que tenim a Espanya i [no s'escolta], em contacta també per demanar-me dibuixos per una exposició a Valladolid que suposo que ja coneixes. I el propi Perejaume que és un dels grans *fans* i mira, no és dona, el propi Perejaume, fascinat, ens diu si podríem fer una exposició a Lleida, té el contacte i ell estava interessat en fer una exposició, ell va fer de mediador també. Com que al MNAC només va tenir una llibreta, que és el que va demanar de fet, doncs després vam fer una exposició súper xula en un lloc ideal, que és una antiga capella gòtica amb un retaule barroc. Va quedar molt bé, molt ben ambientada, era com un espai... i després, què més ha fet?...

### **Després hi havia l'exposició a la galeria, *Manualmente*,...**

Ah sí, eren dibuixos de la Josefa Tolrà, acompanyats de dibuixos d'altres artistes contemporànies. Sí, i jo he comissariat una exposició amb una mica la mateixa idea, a Ponferrada, amb Dosmilvacas..

### **I a Tarragona**

Ai sí, clar [lleu riure]. A Tarragona es presenten 11 obres inèdites...

És un pèl diferent, no? La de Tarragona que la de...

És que l'espai és molt diferent... A Mataró eren espais més tancats, més petits, més intimistes. Aquí és una nau molt gran, una nau portuària, que té una presència arquitectònica que s'imposa molt. Però vaja, estic molt contenta de com ha quedat, els dibuixos continuen tenint la seva presència...

Sí, mira que és freda la sala...

Molt, i a més és un espai immens, són 1.000, casi 1.000, 960 em sembla, metres quadrats de sala.

I l'exposició a Mataró, va fer vosaltres la promoció? Vull dir, va ser fàcil que l'Ajuntament l'acollís perquè és clar era la primera...

Bé, mira, vam anar a l'Ajuntament, a dir que volíem fer aquesta exposició, que no s'havia fet mai, que havíem recopilat unes 70 obres de la Josefa Tolrà, que era meravellós, etc,... I l'Ajuntament va decidir que d'acord, que posaria l'espai i diners. El catàleg el va pagar, el va subvencionar l'associació, l'ACM, que és amb la que havíem impulsat aquella primera exposició de la Josefa amb en Joan Brossa... i l'Ajuntament va pagar diguem-ne la part de l'exposició. I vam fer la notificació de premsa que es fa sempre, no vam fer més. És a dir, van enviar a la premsa un dossier que vaig preparar explicant una mica qui era la Josefa Tolrà, quin interès tenia en fotos... i la resposta va ser brutal.

### **És cert, en aquell període el pic a la hemerografia puja brutalment**

Clar, perquè tu posaves Josefa Tolrà en el google i no sortia res... i en uns mesos, posaves Josefa Tolrà al google i hi havia una quantitat de referències...

### **Molts blogs.**

Sí, blogs...

**La veritat és que porto 10 mesos més o menys, i cada cop en trobo més... cada cop costa més!**

Tu estàs treballant només Josefa Tolrà?

**Només Josefa Tolrà... però clar vaig arribar-hi a través de l'Art Brut, i vaig cometre l'error (o no) d'estudiar molt l'Art Brut per tenir una bona base però.**

No, [no s'entén] de paràmetres però oblidar-te de moltes coses de l'Art Brut per intentar gastar la teva sensibilitat i la teva capacitat intel·lectual i la teva capacitat perceptiva, anar més

enllà del ja ho tinc... allò de, aquest dibuix s'assembla a un Van Gogh [bufa] ja veus tu, [no s'entén], té uns trets potser que s'assemblen i penses, els dos estan bojós, però crec que la Josefa s'hi posa bé per ser llegida d'una altra manera... és una invitació, és a dir, ella no s'hi posa, no teniu ganes de llegir d'una altra manera?

**I l'última pregunta, sobre el futur de la Pepeta? Teniu planificada alguna cosa que es pugui explicar?**

Sí, hi ha la idea... hi ha una idea que queda pendent que és portar una exposició, per exemple un recorregut ample a Barcelona. En canvi, l'exposició a l'any 56 era una exposició que es feia a Barcelona, el vincle amb la gent del Club 49 evidentment era un vincle que es feia des de Barcelona, que evidentment després es va traslladar a Cabriels perquè ells anaven a Cabriels a veure-la. Hi ha moltes connexions que serien molt interessants de portar i de llegir, des d'un context, diguem-ne, de capitalitat de Barcelona. No és que em preocupi molt però crec que s'hauria de fer una exposició. I després, jo estic convençuda que alguna altre centre s'interessarà pel seu treball, està com al caure, està al caure. De fet tenim contactes, a més internacional. Això està bé, perquè això vol dir que la gent tenim molt poca informació i tot d'una descobreixen alguna cosa que els hi afecta... perquè que hagi passat tot això a Mataró, a Tarragona, no deixa de ser molt petit... en canvi, que hi hagi l'oportunitat que assumeixin el projecte estaria molt bé.

**Una pregunta sobre un teme anterior que hem parlat... en Perejaume, ja coneixia la Pepeta?**

En Perejaume ens coneixia a nosaltres, a l'associació, de l'agrupació ACM, i en Perejaume ja saps que era molt amic de Brossa, per tant ell ja coneixia l'exposició de dibuixos del Brossa.

**Sí, és que vaig trobar un vídeo d'ell parlant a un institut, al final del vídeo comença a parlar de la Pepeta i just es talla.**

L'Institut de Mataró

**És l'Institut Oriol Martorell d'aquí de Barcelona**

Barcelona? És que en Perejaume va venir a un institut de Mataró a parlar de la Josefa Tolrà i els nens de l'institut van fer dos capgrossos, que existeixen, si vols t'enviaré la foto, que un és Josefa Tolrà i l'altre és Perejaume. No estan junts, són dos capgrossos que a les festes del cole... la Pepeta està bé, s'hi assembla, en Perejaume no gaire. La Pepeta sí, a més porta un mocador, com a la fotografia seva, però aquí al darrera [se senyala la part del darrera del cap]

li han estampat un dels brodats característics que ella feia i queda molt maco. Doncs, l'escola té nu cap gros dedicat a la Josefa Tolrà.

**Sí, ara entenc perquè el coneixia.**

Per Joan Brossa.

**Sí, a més, en parla amb molt de carinyu i molta passió, es nota...**

Clar, ell estava el dia que en Joan Brossa va fer aquella intervenció, explicant... el dibuix el va veure, estava allà, estava en Joan Brossa, li constava tot això, i se sentia, se sent també fascinat, en Perejaume. Ell tampoc parlarà mai de coses així molt ja predeterminades, en Perejaume.

**Doncs hem acabat, moltes gràcies.**

Bé, quan ho tinguis acabat ja ens ho faràs arribar.

**Em fa molta vergonya, però hi tant que sí!**



## 9.2. Exposicions on s'ha mostrat obra de Josefa Tolrà

Hem realitzat un rastreig de totes les exposicions i mostres amb presència de l'obra de Josefa Tolrà per tal de poder-ne fer un anàlisi extens en el cos del treball. A continuació farem un breu estudi de cada una de les exposicions, ordenades cronològicament.

La primera mostra que coneixem data de l'any 1956 i la darrera, en el moment de concloure aquest estudi, és del 2016. Es tracta d'un total de 16 exposicions, 10 de les quals han tingut lloc a espais expositius de Catalunya, 5 a l'Estat Espanyol i 1 a França. Fins al moment la màxima difusió de l'encara desconeguda Josefa Tolrà s'ha dut a terme a Catalunya, recordem que l'únic equip d'investigació de l'artista treballa en aquesta comunitat autònoma. Alhora, constatem que a Mataró és on hi ha hagut més mostres relacionades amb Josefa Tolrà, això és degut a la promoció realitzada per Pilar Bonet, provinent de Mataró.

| Inici  | Final   | Títol   | Espai                                     | Localitat  | Tipus       |
|--------|---------|---|---|------------|-------------|
| Gen-56 | Gen-56  | Exhibició de pintures i dibuixos de Josefa Tolrà                        | Sala Gaspar                               | Barcelona  | Monogràfica |
| Feb-98 | Mar-98  | Revolt d'associacions   | Baixada de les escaletes                  | Mataró     | Col·lectiva |
| Mai-10 | Ago-10  | El retorno de lo imaginario   | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía | Madrid     | Col·lectiva |
| Nov-10 | Vigent  | ¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)          | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía | Madrid     | Col·lecció  |
| Des-13 | Mar-14  | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Can Palauet                               | Mataró     | Monogràfica |
| Oct-14 | Gen-15  | Maniobra de Perejaume   | Museu Nacional d'Art de Catalunya         | Barcelona  | Col·lectiva |
| Oct-14 | Nov-14  | Manualmente   | Galeria +R                                | Barcelona  | Col·lectiva |
| Des-14 | Febr-15 | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Institut d'estudis illerdencs             | Lleida     | Monogràfica |
| Gen-15 | Ago-15  | Les cahiers dessinés  | La Halle Saint Pierre                     | París      | Col·lectiva |
| Mar-15 | Jul-15  | Leopoldo Pomés  | La Pedrera                                | Barcelona  | Col·lectiva |
| Jul-15 | Oct-15  | Del segon origen. Arts a Catalunya 1950-1977                            | Museu Nacional d'Art de Catalunya         | Barcelona  | Col·lectiva |
| Nov-15 | Feb-16  | Nada temas, dice ella   | Museo Nacional de Escultura               | Valladolid | Col·lectiva |
| Abr-16 | Sep-16  | Campo cerrado. Arte y poder en la posguerra española. 1939-1953         | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía | Madrid     | Col·lecció  |
| Mai-16 | Jul-16  | Josefa Tolrà. Mèdiu i Artista   | Tinglado 2 del Moll de Costa              | Tarragona  | Monogràfica |
| Mai-16 | Sep-16  | Lenguaje esférico   | Galeria Dosmilvacas                       | Ponferrada | Col·lectiva |
| Jun-16 | Oct-16  | Art a Mataró 1984-2016. Anys d'actituds i possibilitats: Tram 2006-2016 | Ca l'Arenas, Museu de Mataró              | Mataró     | Col·lectiva |

### **Exhibició de pintures i dibuixos de Josefa Tolrà**

1956.

Sala Gaspar, Barcelona.

Organització: Club 49.

Exposició individual.

La nit del 18 de gener de 1956 la Sala Gaspar de Barcelona va presentar una mostra d'obres realitzades per Josefa Tolrà. L'exposició va durar únicament aquella nit, i va ser presentada per Alexandre Cirici. Les fonts indiquen que no hi va acudir l'artista. L'organitzava el Club 49, una associació artística fundada l'any 1949 que tenia com a principal objectiu difondre els principals moviments artístics del moment<sup>154</sup>.

Es tracta de la primera exposició d'obres de Josefa Tolrà. L'escultor Moisès Villèlia, a través de l'escriptora i marxant d'art Maria Dolors Orriols, va conèixer la Pepeta. En va quedar tan fascinat que la va descobrir als artistes i intel·lectuals catalans. D'aquesta manera, moltes persones relacionades amb l'art i la cultura es van sentir tan encuriosits que també van començar a visitar la mèdium de Cabriels. Entre ells destaca Joan Brossa, qui la va visitar diverses vegades acompanyat d'altres artistes com Alexandre Cirici, Modest Cuixart, Moisès Villèlia i el doctor Joan Obiols<sup>155</sup>.

A Catalunya, durant la dècada dels anys cinquanta, els artistes comencen a enllaçar la seva activitat amb les tendències internacionals de l'època, com per exemple l'informalisme francès, l'art autre, i també, en menor presència, amb l'expressionisme abstracte americà. En aquest context, el grup Dau al set va esdevenir protagonista, entre els seus fundadors hi trobem Joan Brossa, Arnau Puig, Joan Ponç, Modest Cuixart, Antoni Tàpies, Joan Josep Tharrats i Juan Eduardo Cirlot. La seva primera exposició va ser organitzada pel Club 49. Dau al set va néixer en els temps més foscos durant la posguerra, l'any 1948, aquests artistes varen crear la revista on es trobaven la creativitat plàstica, filosòfica i poètica, però també els interessos vinculats al Surrealisme, la màgia i la cultura popular.

És interessant destacar que l'any 1957 el Club 49 va patrocinar una nova exposició a Sala Gaspar anomenada *Otro Arte*. La van encarregar a Michel Tapié, promotor i teòric de l'*art autre*, però també un dels fundadors de la Compagnie de l'Art Brut amb Jean Dubuffet l'any

---

<sup>154</sup> P.BONET, "Josefa Tolrà, mèdium i artista". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.69

<sup>155</sup> S. MARTÍNEZ, E. SALVADOR, "La mèdium de Cabriels". En: *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*, 2014, p.78

1948<sup>156</sup>. Michel Tapié, crític d'art francès, va decidir vincular les seves activitats professionals amb els artistes de postguerra que van voler oblidar el passat i declarar que l'autèntica creativitat necessitava un elevat grau d'expressió i sentiment, en detriment a l'abstracció geomètrica freda. El terme Informalisme sorgeix en una de les seves exposicions i l'any 1952 organitza la mostra *Un art autre* (un altre art)<sup>157</sup>. Promovien un art on el factor d'espontaneïtat durant el procés de creació fos el més valorat. Així doncs, veiem que els artistes de l'avantguarda catalana havien tingut contacte amb aquestes noves expressions artístiques i aquests nous punts de vista sobre el que aproximar-se a l'art.

---

### **Revolt d'associacions**

Febrer-Març 1998.

Baixada de les Escaletes, Mataró.

Organització: Associació per la Cultura i l'Art Contemporani de Mataró.

Exposició col·lectiva.

Artistes: **Josefa Tolrà**, Elena Genís, Carles Hac Mor, Ester Xargay, Perejaume, Kònic Thtr, J.M. Berenguer, Clara Garí, Francesc Vidal, Montserrat Cortadellas, Oscar Abril Ascaso, Silvestre Oliveres, PH, Mariño i Patapalo.

L'any 1998 es va inaugurar l'exposició "Revolt d'associacions" promoguda per l'Associació per la Cultura i l'Art Contemporani de Mataró (ACM). La mostra era una presentació de les diferents associacions per l'art contemporani d'arreu de Catalunya.

Amb la participació de: 22A, Barcelona; Àgora Indisciplinària, Barcelona; Amics de les Arts, Sant Pol; AAVC, Associació d'Artistes Visuals de Catalunya; Còclea, Barcelona; Comissariat, Reus; Club 7, Barcelona; H, Associació per a les arts contemporànies, Vic; PH, Plataforma empordanesa d'art contemporani, Figueres; Públic Art, Poble Nou, Barcelona; i ACM, Associació per a la Cultura i l'Art Contemporani, Mataró.

---

<sup>156</sup> GUASCH, A. *El arte del siglo XX en sus exposiciones. 1945-1995*, 1997, p.43-44

<sup>157</sup> Ídem, p.31

Cadascuna d'aquestes entitats va aportar a l'exposició l'obra d'un creador triat a partir d'un criteri absolutament lliure. Per part de l'Associació per la Cultura i l'Art Contemporani de Mataró es va triar la desconeguda Josefa Tolrà, proposada per Jordi Cuyàs i Pilar Bonet<sup>158</sup>.

A l'entrevista a Pilar Bonet descobrim més detalls sobre el desenvolupament dels esdeveniments. Ens explica que, durant la seva investigació relacionada amb Dau al Set, va trobar la tarja d'una mostra realitzada al Club 49 que portava el títol *Exhibició de pintures i dibuixos de Josefa Tolrà*. Ella no coneixia aquesta artista i no en va trobar més informació, va decidir prendre'n nota entenent que es tractava d'un personatge que els artistes del Club 49 havien descobert però sense donar-li molta més importància. Però després d'un temps, un amic de la Pilar Bonet li va comentar que Joan Brossa posseïa tres dibuixos més d'aquella artista desconeguda. Alhora, la mateixa Bonet recorda que a casa conservaven (enrotllat, guardat sense emmarcar) una obra de la Josefa Tolrà. Va ser llavors quan Manuel Guerrero es va posar en contacte amb Joan Brossa per demanar-li el préstec dels tres dibuixos que posseïa per a l'exposició. Per això decideixen presentar a l'ACM la proposta d'incorporar a la mostra les obres de Josefa Tolrà, tot sumant les tres de Brossa amb la de la família Cuyàs-Bonet<sup>159</sup>.

Joan Brossa va acudir a la inauguració del 6 de febrer i va parlar sobre la seva relació amb la mèdiem. D'aquesta conversa en conservem un enregistrament en vídeo a càrrec de Jordi Cuyàs. A l'exposició també hi acudeix l'artista Perejaume, amic de Brossa, que quedarà captivat per l'obra de Josefa Tolrà<sup>160</sup>.

---

### **El retorno de lo imaginario**

2010 (maig-agost).

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.

Organització: Juan Luis Moraza.

Exposició col·lectiva.

Es tracta de la primera exposició del MNCARS on s'exposa una obra de Josefa Tolrà, concretament l'obra *Planetas que circundan al sol*. La mateixa obra que més endavant també

---

<sup>158</sup> GUERRERO, M. "Joan Brossa i Josefa Tolrà", 2014, p.81

<sup>159</sup> P.BONET (entrevista per Claudia Torner, 16 de juny, 2016) Veure l'Annex 1.

<sup>160</sup> Ídem.

s'exposarà a la sala 401 del museu, així com la triada per ser inclosa a la publicació de la col·lecció *¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)*.

L'exposició, comissariada per l'artista i teòric Juan Luis Moraza, s'articulava com un recorregut sobre la pervivència del realisme i els seus diferents tipus a la història de l'art. L'exposició mostrava les obres d'una manera bigarrada, per evitar la contemplació per separat, es buscava potenciar les relacions i vincles entre aquestes.

L'obra de Josefa Tolrà és classificada dins del realisme psíquic, molt propera a obres d'artistes com Louise Bourgeois, Paul Klee, Gustave Doré, Benjamin Palencia, Pepe Espaliú o Lindley Sambourne<sup>161</sup>.

---

### **¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)**

Des de 2010 (encara en curs)

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.

Col·lecció permanent del MNCARS. Exposició col·lectiva.

A finals de novembre de l'any 2010, el director del museu, Manuel Borja-Villel, va inaugurar la nova organització del fons del centre, obres que daten des de l'any 1945 fins al 1968, que ocupa tota la planta 4 de l'edifici. La nova lectura és un recorregut per les transformacions artístiques en la postguerra, en el període en què comencen a conformar-se una geopolítica internacional basada en la tensió entre dos mons i sistemes antagònics, Estats Units i la Unió Soviètica<sup>162</sup>. Un total de mil obres aproximadament on es van exhibir per primera vegada algunes peces procedents de llegats, donacions i obres adquirides directament pel museu.

A la sala 401, sota el títol L'Europa de la distòpia, s'exposaren dibuixos de Josefa Tolrà, compartint l'espai amb altres artistes internacionals relacionats amb l'Art Brut i altres expressions artístiques situades als marges de la oficialitat de l'art de la postguerra europea: Brassai, Fautrier, Michaux, Wols i Dubuffet. Aquesta sala fa referència al trencament que va suposar la Segona Guerra Mundial per a l'art i com els artistes europeus exploren en la negació de la transcendència, la reivindicació de l'anomalia, la materialitat i el cos. Al fulletó informatiu

---

<sup>161</sup> Informació extreta del web del MNCARS [Consulta: 10 de febrer] Disponible a:

< <http://www.museoreinasofia.es/exposiciones/retorno-imaginario-realismos-entre-xix-xxi> >

<sup>162</sup> *¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)*, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2010, p.5-9

per al visitant, trobem la breu explicació sobre Josefa Tolrà a continuació de Jean Dubuffet i l'explicació de l'Art Brut, unes breus línies amb errors biogràfics (l'artista mai va estar reclosa a cap psiquiàtric): "La imaginación desinhibida de Josefa Tolrà (1880-1959), desplegada desde su reclusión psiquiátrica, recibirá la atención fascinada de los componentes de la vanguardia catalana de Dau al Set desde finales de los años cuarenta."<sup>163</sup>

En una notícia del 23 de novembre de 2010 sobre la inauguració d'aquesta nova lectura del fons, s'esmenta a Josefa Tolrà com una artista vident i desequilibrada descoberta pel director Manuel Borja-Villel<sup>164</sup>.

Amb motiu de la col·lecció es publica un catàleg on, a la pàgina 29, trobem l'obra *Planetas circundan al sol* de Josefa Tolrà. A la pàgina anterior, una obra de Picasso.

Pilar Bonet ens explica a l'entrevista com, des del seu punt de vista, el museu autoritza Josefa Tolrà, en primer lloc inventant-se la seva estança a un psiquiàtric i en segon lloc aventurant-se a afirmar que Antoni Tàpies visitava amb regularitat l'artista de Cabrils. La Josefa mai va estar tancada en un psiquiàtric, però segons Bonet el museu prefereix indicar-ho així perquè alimenta el mite, "queda bé". D'altra banda, no hi ha constància que Antoni Tàpies visités a la Pepeta, és possible que sí, però no hi ha documentació coneguda com la que sí posseïm, i és que Joan Brossa sí que la va visitar. Aquest intercanvi de noms, segons Bonet, és degut a que Tàpies és un artista més conegut que no pas Brossa, i per tant el museu prefereix autoritzar-la a través d'aquesta figura.

Sense poder especificar a partir de quina data exacta, basant-los en la informació actualitzada del web del MNCARS, actualment ja no trobem les obres de Josefa Tolrà a la sala 401. Al Museu trobarem obra de Josefa Tolrà a l'exposició *Campo Cerrado*.

---

### **Josefa Tolrà. Mèdium i artista**

Desembre 2013 - març 2014.

Can Palauet, Mataró.

Exposició individual.

---

<sup>163</sup> Informació extreta del fulletó amb la informació de la sala del MNCARS.

<sup>164</sup> P. ACHIAGA, (23/11/10) El Reina Sofía celebra sus 20 años con exposición y nueva ley, *El cultural* [Consulta: 10 de juliol de 2016] Disponible a: <<http://www.elcultural.com/noticias/letras/El-Reina-Sofia-celebra-sus-20-anos-con-exposicion-y-nueva-ley/1094>>

Organització: Direcció de Cultura, Ajuntament de Mataró.

Itinerància: Institut d'estudis Illerdencs, Lleida, Desembre 2014 – Febrer 2015. El Tinglado 2 El moll de la costa, Tarragona, Maig – Juliol 2016.

La gran presentació de l'obra de Josefa Tolrà va arribar l'any 2013 a Mataró. Des del 21 de desembre de 2013 fins al 30 de març de 2014, la Sala d'exposicions Can Palauet de Mataró va acollir l'exposició monogràfica *Josefa Tolrà. Mèdium i artista*.

La comissària de l'exposició va ser Pilar Bonet, crítica d'art i comissària d'exposicions, ha rebut nombrosos guardons, entre ells el Premi Pilar Juncosa de la Fundació Miró de Palma. Fins al moment, es tracta de l'investigadora que més ha treballat l'artista Josefa Tolrà i la responsable de la gran tasca de difusió de la seva figura durant els darrers anys.

L'exposició va ser una producció de la Direcció de Cultura i iniciativa d'ACM (Associació per a la Cultura i l'Art Contemporani) a cura de Pilar Bonet, qui juntament amb Sandra Martínez, Dani Montlleó i Eulàlia Salvador han realitzat la recerca, investigació i documentació de l'obra exposada.

L'exposició reunia per primera vegada una gran quantitat d'obres de l'artista, provinents del Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía, del MACBA i de la col·lecció personal de Maria Lladó. Llibretes, dibuixos de petit i gran format, pintures, brodats, però també fotografies de la mateixa Pepeta i la cadira de petites dimensions on seia a treballar i descansar<sup>165</sup>. Les obres es mostren sense cartel·la, per no tenir, com esmenta la mateixa Pilar Bonet, la temptació de buscar més informació que la que ens proporciona la mateixa obra, es busca l'experiència directa de l'espectador, sense intermediaris que destorbin la connexió sensorial amb la Pepeta i la seva obra. La mostra és un recorregut pels viatges espirituals de Josefa Tolrà, qui físicament no va moure's del seu poble, però extra sensorialment va recórrer móns desconeguts que plasmà a través de les seves mans.

*Josefa Tolrà. Mèdium i artista* està dividida en 5 apartats: "Narrar el verb" mostra els escrits i les il·lustracions de les llibretes de Tolrà, algunes de les quals han estat escanejades per poder ser consultades; "Obrir els ulls" recopila dibuixos de paisatges, llegendes, històries, mites i diferents personatges; "Teixir els fils" descobreix la faceta manual de la Josefa i s'hi mostren

---

<sup>165</sup> Extret de la nota de premsa de l'Ajuntament de Mataró [Consulta: 15 d'octubre de 2015] Disponible a: < [http://www.mataro.cat/portal/contingut/noticia/2013/12/11263\\_exposicio\\_Josefa\\_Tolra.html](http://www.mataro.cat/portal/contingut/noticia/2013/12/11263_exposicio_Josefa_Tolra.html)>

els brodats; “Fer el silenci” mostra els quadres amb escenes bíbliques, figures de Jesús, apòstols i madones i, finalment, l’univers mediúmic és l’element central de “Tancar els ulls”. També s’incorpora el vídeo entrevista a Joan Brossa enregistrat durant la inauguració de l’exposició *Revolt d’associacions on parla de Josefa Tolrà i les visites li va fer*<sup>166</sup>.

Amb motiu de la monogràfica es publicà el catàleg *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, presentat a Mataró el 7 de març de 2014<sup>167</sup>. S’anàlitzava per primera vegada la producció de Josefa Tolrà sota diferents paràmetres científics, artístics, sociològics i espirituals.

### L’exposició a Lleida

Desembre 2014 – Febrer 2015

Institut d’Estudis Illerdecns

Afortunadament, l’exposició va ser itinerant, fet que ha permès de difondre amb més extensió la figura de la Pepeta. Després de Mataró, va viatjar a Lleida, a la Sala Gòtica de l’Institut d’Estudis Illerdencs, on va ser-hi des de desembre de 2014 a febrer de 2015. La mostra era una selecció de diversos dibuixos exposats a Mataró, seguint el gairebé el mateix esquema, amb excepció del capítol “Teixir els fils” donat que no s’hi presentaren els brodats. Com a novetat, s’incorporaven setze dibuixos inèdits arran de les investigacions que l’equip curatorial va continuar realitzant. Amb motiu de l’exposició a Lleida es va publicar un nou catàleg que inclou la reproducció de les noves peces<sup>168</sup>. Aquesta exposició va ser promoguda per l’Associació Josefa Tolrà en col·laboració amb l’artista Perejaume qui va contactar amb Pilar Bonet per poder dur a Lleida la mostra de Josefa Tolrà, aquesta informació ens l’ha transmès la mateixa comissària durant l’entrevista realitzada per a aquest estudi.

### L’exposició a Tarragona

Maig – Juliol 2016

TInglado 2, Port de Tarragona

Des del mes de maig fins al juliol, al Port de Tarragona, a l’espai expositiu El Tinglado 2, les obres de Josefa Tolrà es presenten en una nova lectura de la mateixa exposició. A més,

---

<sup>166</sup> Ídem.

<sup>167</sup> Extret de la nota de premsa de l’Ajuntament de Mataró [Consulta: 15 d’octubre de 2015] Disponible a: < [http://www.mataro.cat/portal/contingut/noticia/2014/03/11363\\_cataleg\\_Josefa\\_Tolra.html](http://www.mataro.cat/portal/contingut/noticia/2014/03/11363_cataleg_Josefa_Tolra.html) >

<sup>168</sup> *Josefa Tolrà. Mèdiu i artista*, Institut d’Estudis Illerdencs, Lleida, 2014.



s'exposaren 11 obres inèdites entre les que destaca una pintura de gran format, *Les fades*, situada al final de la mostra. En aquesta ocasió, les obres de Josefa s'organitzaren en 5 àmbits diferents: Espai 1 Brodats, flors, espirals, figures i alfabetos secrets, Espai 2 "Paisatges, llegendes, històries, mites i personatges", Espai 3 "Escenes bíbliques, figures de Jesús, apòstols i verges", Espai 4 "Éssers de llum, fantasies astrals, planetes i aerolits", Espai 5 "Poemes, proses, dites, receptes, rúbriques i dibuixos". Es completa la mostra amb la projecció de l'entrevista a Maria Lladó, l'enregistrament de Joan Brossa així com una taula plena de documentació relacionada amb Josefa Tolrà: articles de diari, fulletons d'exposicions i referències bibliogràfiques<sup>169</sup>.

A l'entrevista amb Pilar Bonet vam tenir l'ocasió de preguntar-li pels canvis expositius a la mostra de Mataró. Ens va respondre que es tractava d'un espai molt diferent (més gran i impersonal), a més que es presentaven 11 obres inèdites, i que per tant calia fer canvis per adaptar-se. Tot i les dificultats espacials, Bonet considera que les obres de la Josefa Tolrà s'hi adapten i segueixen lluint tot el seu poder.

---

### **Les cahiers dessinés**

Gener-agost 2015.

Halle Saint Pierre, París.

Exposició col·lectiva.

Organització: Halle Saint Pierre i la revista Les cahiers dessinés.

Artistes: Pierre Alechinsky, François Aubrun, Marcel Basculard Bosc, Alejandro Canales Saenz, James Castle Chaval, Mélanie Delattre-Vogt, Fred Deux, Christian Dotremont, Sylvie Ffajfrowska, Pierre Fournier, Patrick van Ginneken dit Romen, Anne Gorouben, Pascale Hemery, Victor Hugo, Jean-Michel Jacquet Kamagurka, Marcel Katuchevski, Martial Leiter, Raphaël Lonne, Michel Macreau, Stéphane Mandelbaum Micaël Mix & Remix Muzo, Noyau Olivier, Joël Person, Chantal Petit, Laure Pigeon, Louis Pons, Gérald Poussin, Edmond Quinche, Jean Raine, Hans-Georg Rauch, Reiser, El Roto, Olivier Saudan, Jean Scheurer, Pavel Schmidt, Bruno Schulz, Sempé, Francine Simonin, Sine, Kiki Smith, Anna Sommer, Louis Soutter, Saul

---

<sup>169</sup> Informació aconseguida durant la visita en persona a l'exposició a Tarragona el dijous 19 de març de 2016.

Steinberg, Daniel Stotzky, Pierre Tal Coat, Tetsu, Gaston Teuscher, **Josefa Tolrà**, Roland Topor, Comte de Tromelin, Tomi Ungerer, Felix Vallotton, Corinne Veret, Collin Vuillemin, VERET, Lin Wei-Hsuan, Willem, Otto Wols, Albert-Edgar Yersin, Unica Zürn.

L'exposició, organitzada per l'Halle Saint Pierre en col·laboració amb l'editorial i revista Les Cahiers dessinés, presenta l'obra de 67 artistes, una selecció de dibuixos de diferents països i èpoques, dibuixos d'artistes consagrats, d'humor i d'art brut: des de Víctor Hugo, Bruno Schulz, Kii Smith, Sempé, el Roto, passant per Laure Pigeon o Raphaël Lonné.

La mostra es divideix en dos pisos, trobem 6 obres de Josefa Tolrà al pis inferior, a continuació de les obres Marcel Basculard, poeta i artista vagabund francès. Martine Lusardy, co-comissària de l'exposició, incita a descobrir la pluralitat i la diversitat la mostra, un joc de ressons personals provinents de la intimitat personal del dibuix<sup>170</sup>.

En un inici es tractava d'un museu d'art naïf que es reconvertí en museu d'art brut. L'any 1995, l'exposició Art Brut et Compagnie, que reunia les cinc col·leccions francòfones més gran sobre art brut i singular, inaugurava el projecte cultural de l'Halle Saint Pierre. Amb més de 50 exposicions organitzades, l'Halle Saint Pierre ha esdevingut un dels llocs centrals de prospecció i descobertes de l'art brut i singular<sup>171</sup>.

Amb motiu de l'exposició es va editar la desena revista de Cahiers dessinés, es dedica a Josefa Tolrà 4 pàgines, de la 236 a la 239 en la qual s'explica amb breuetat la seva vida i obra. Explica que la Pepeta va començar a dibuixar per superar el dolor i descriu les seves figures femenines com *madonnas* d'església, els seus dibuixos són finestres obertes a l'altre món.

Gràcies a l'entrevista amb Pilar Bonet podem conèixer com l'obra, gairebé desconeguda a Espanya, va arribar a ser exposada a París. L'encarregat de la llibreria de l'Halle Saint Pierre<sup>172</sup> va trobar el catàleg de l'exposició a la llibreria del MNCARS, li va fascinar i li va presentar a la directora de l'Halle Saint Pierre, la Martine Lusardy. Ambdós van considerar-la fabulosa i van

---

<sup>170</sup> Llegit al dossier de premsa de l'exposició. [Consulta 10 d'octubre de 2015] Disponible a: <<http://www.hallesaintpierre.org/wp-content/uploads/2012/01/CP-Cahiers-Dessin%C3%A9sok.pdf>>

<sup>171</sup> DANCHIN, L. *Art Brut*, 2006, p.118-119

<sup>172</sup> Especialitzada en els escrits sobre art, llibres i obres d'artistes de totes les formes de creació contemporànies, la llibreria de l'Halle Saint-Pierre també funciona com un centre de recursos i documentació. La seva especificitat prové de les xarxes ha establert amb institucions públiques i privades a França i a l'estranger. La llibreria també pública o copublica catàlegs d'exposicions i organitza exposicions d'art brut i singular.

decidir contactar amb Pilar Bonet, per a dur-ho a terme van utilitzar com a mediador un artista francès amb residència a Espanya, qui va trucar a Bonet tot manifestant l'interès de Lusardy d'exposar obres de Josefa Tolrà a París. I d'aquesta manera Pilar Bonet i el seu equip van poder facilitar la mostra d'obres a l'Halle Saint Pierre.

---

### **Maniobra de Perejaume**

Octubre 2014 – Gener 2015.

Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona.

Exposició col·lectiva.

Organització: Museu Nacional d'Art de Catalunya

Artistes: Antoni Maria Alcover, Joan Amades, Ramon Amadeu, Lluís Bonifàs, Joan Brossa, Juan Caramuel, Josep Comas i Solà, Joan Coromines, Josep Costa, Salvador Dalí, Lluís Domènec i Montaner, Apel·les Fenosa, J. V. Foix, Eduard Fontserè, Marià Fortuny, Federico García Lorca, Josep Maria Jujol, Frederic Macau, Marià Manent, Ramon Martí Alsina, Cèsar Martinell, Joaquim Mir, Joan Miró, Pablo Palazuelo, Pablo Picasso, Josep Real Homs, Francesc Santacruz, Antoni Tàpies, **Josefa Tolrà**, Francesc Tramulles, Jacint Verdaguer, Bernat Vila i el Vistaire de Sant Jeroni.

La mostra reunia 130 peces provinents de 29 prestadors: pintures, dibuixos, escultures i objectes quotidians, textos literaris, documents meteorològics, estampes i jocs populars. L'artista Perejaume va ser convidat pel Museu Nacional d'Art de Catalunya a comissariar una exposició per obrir nous diàlegs i fer revisions crítiques de la col·lecció i, concretament, del Barroc<sup>173</sup>. L'objectiu era que les obres parlessin entre elles per dir quelcom nou, segons el propi Perejaume, es tracta "d'aparellaments d'obres que desvetllen un sota camp persistent i discret. Amb una especial atenció cap a les formes ovalades, d'origen tubular, bulbós, astronòmic o corporal".

A la mostra s'exposa una de les llibretes de Josefa Tolrà, oberta per una pàgina amb escrits i dibuixos ornamentals, circulars i entrelligats. És la primera vegada que una obra de la Pepeta és exposada al Museu Nacional d'Art de Catalunya.

---

<sup>173</sup> Extret del dossier de premsa de l'exposició. [Consulta: 10 d'octubre de 2015]. Disponible a: [http://www.museunacional.cat/sites/default/files/premsa\\_perejaume\\_763\\_kb\\_0.pdf](http://www.museunacional.cat/sites/default/files/premsa_perejaume_763_kb_0.pdf)

En una exposició guiada que Perejaume ofereix al diari Vilaweb explica que Josefa Tolrà era una mèdium coneguda pels artistes de Dau Al Set, la qual va començar a tenir revelacions a partir de la mort dels seus fills i es va dedicar a escriure, dibuixar i brodar. A l'article esmenta que tots els dibuixos són fets amb bolígraf. Comenta sobre la llibreta exposada: "En aquesta plana de la llibreta veiem el dibuix de com es formen les tempestes al cel. Més enrere hi ha poemes revelats per Verdaguer! A l'exposició tot lliga. Era molt bona. Molt."<sup>174</sup>

Pilar Bonet, a l'entrevista realitzada, ens permet entendre una mica millor el vincle entre Perejaume amb Josefa Tolrà. Perejaume era amic de Joan Brossa i va ser present a la xerrada que aquest va oferir amb motiu de l'exposició Revolt d'associacions a Mataró. Per tant coneixia de primera mà l'existència de l'artista i la seva obra. Perejaume, per a aquesta Maniobra que ofereix al MNAC, es posa en contacte amb l'Associació Josefa Tolrà per tal de demanar una de les llibretes de l'artista.

---

### **Manualmente**

Desembre 2014.

+Maserre Galeria, Barcelona.

Exposició col·lectiva.

Organització: Galeria +R

Artistes: Josefa Tolrà, Joana Cera, Blanca Casas Brullet, Mar Arza, Fina Miralles, Àngels Ribé.

Maserre Galeria va néixer l'any 2012 com al resultat d'unió de dues galeries amb llarga trajectòria a Barcelona: Masart i Raiña Lupa. Maserre Galeria va tancar les seves portes l'any 2015. El projecte del centre era presentar una programació on dialoguessin artistes emergents amb artistes històrics, així com l'exploració de l'art en altres camps d'expressió i disciplines.

Per a la mostra es va triar la figura de Josefa Tolrà com a peça clau i central de l'exposició *Manualmente*. Es van escollir dibuixos i quaderns que van conviure amb l'obra *La dona de Lot* esculpida en sal de l'artista visual Joana Cera (Barcelona, 1965), una escultura de l'artista mataronina Blanca Casas Brullet (1973), una obra escultòrica de Mar Arza amb l'ús de frases trencades (Castelló de la Plana, 1976), una obra de l'artista de trajectòria nacional i

---

<sup>174</sup> BARNILS, A. (17/01/15) "Perejaume ens fa de guia de la seva pròpia exposició", *Vilaweb* [Consulta: 10 de febrer de 2016]. Disponible a: <<http://www.vilaweb.cat/noticia/4227385/20150117/perejaume-ens-guia-propia-exposicio.html>>

internacional Fina Miralles (Sabadell, 1950) i el tríptic *El no vist, el no dit, el no fet* d'Àngels Ribé (Barcelona, 1943).

L'exposició va comptar amb la col·laboració com a comissari de Frederic Montornès, crític d'art i comissari d'exposicions a Catalunya (destacar la Fundació Joan Miró - Espai 13-, MACBA), Lisboa, Madrid, Roma i València. Montornès va ser qui li va posar el títol a la mostra. Cal destacar que s'ha triat expressament que totes les obres exposades siguin de dones. A l'exposició també s'hi reproduïa el vídeo de l'entrevista a Joan Brossa en què parlava de la Pepeta.

És difícil trobar rastres d'aquesta exposició, més enllà d'alguna imatge publicitària a xarxes socials i una notícia al diari *La Vanguardia*<sup>175</sup>.

---

### **Leopoldo Pomés**

Març – Juliol 2015.

La Pedrera, Barcelona.

Exposició individual.

Artistes: Leopoldo Pomés

Exposició monogràfica sobre l'obra del fotògraf Leopoldo Pomés (Barcelona, 1931), una de les figures més representatives de la fotografia catalana del segle XX. A la mostra, hi havia un àmbit centrat en la seva relació amb el col·lectiu *Dau al Set* i és on sorprenentment s'hi trobava una fotografia de Josefa Tolrà, somrient i mirant a càmera, al costat de 2 dels seus dibuixos fets amb bolígraf. Aquest fet és representatiu per confirmar la fascinació que sentien els artistes de *Dau al Set* i del cercle propers a aquests.

Dóna la sensació que les obres de Josefa en aquesta exposició només són il·lustratives, per contextualitzar i amenitzar les fotografies de la pagesa de Cabrils.

---

<sup>175</sup> BUFILL, J. (06/12/14), "Una mostra col·lectiva de la sala +R recorda Josefa Tolrà", *La Vanguardia*, [Consulta 9 de febrer] Disponible a: <<http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/2014/01/15/pagina-45/94744740/pdf.html?search=josefa%20tolr%C3%A0>>

### **Del segon origen. Arts a Catalunya 1950-1977**

Juliol – Octubre 2015.

Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona.

Exposició col·lectiva.

Organitza: Museu Nacional d'Art de Catalunya

L'exposició *Del segon origen*, comissariada per Valentín Roma, Juan José Lahuerta i Pepe Serra, proposava un apropament al desenvolupament de l'art a Catalunya des de 1950 fins a 1977. Durant aquests anys, hi hagué un intent de reprendre la tradició avantguardista interrompuda per la Guerra Civil, però també sorgia la cultura llibertària durant el procés de restitució democràtica. La mostra pretenia ser un estat de la qüestió per evidenciar la necessitat d'investigar en profunditat aquest període. L'exposició comprenia 194 obres de 109 artistes i col·lectius, entre els quals 2 obres de Josefa Tolrà<sup>176</sup>.

La primera obra de l'exposició i que dóna la benvinguda, és un dels mocadors brodats de la Pepeta: es tracta d'un meravellós mocador blanc provinent de la col·lecció particular de Maria Lladó. Al seu costat, una escultura de canya de Moisès Villèlia, el primer artista del cercle de Dau al set que va conèixer la Pepeta. El brodat es presenta en un aparador rectangular amb una mica d'inclinació per afavorir la seva contemplació, tot i que el mocador està concebut per a ser observat des de qualsevol angle, fins i tot per davant i per darrera, com deia la Pepeta "no hi ha dalt ni a baix".

Trobem les dues obres de la mèdium en aquesta primera part de la mostra, la centrada en els anys 50 quan Catalunya viu aires de revitalització intentant recuperar l'esperit interromput durant la guerra.

Al dossier de premsa de la mostra llegim "Per a algunes narracions historiogràfiques Dau al Set s'ha convertit en una espècie de mite originari, l'empremta del qual ha eclipsat nombrosos autors i grups que ocupen un lloc rellevant en el desenvolupament de la modernitat a Catalunya: artistes com Josefa Tolrà, José María Nunes, Antoni Clavé, Ángel Ferrant o Joaquim Puigvert; col·lectius com el Club 49, i dissenyadors de la talla de Ricard Giralt Miracle, entre molts altres.". Trobem doncs la Josefa esmentada com una artista més, sense més

---

<sup>176</sup> Informació extreta del Dossier de premsa de l'exposició. [Consulta 13 de febrer de 2016] Disponible a: < [http://www.museunacional.cat/sites/default/files/dossier\\_premsa\\_4.pdf](http://www.museunacional.cat/sites/default/files/dossier_premsa_4.pdf)>

especificitats, però vinculada als artistes de l'avantguarda, aquells que la van descobrir al món i la van reclamar com una artista més. Així doncs, sembla que s'escull la figura de Josefa Tolrà, no perquè sigui una artista vinculada activament a l'avantguarda catalana, sinó més bé per la seva relació amb els artistes de Dau al set, a qui els hi demostrava una nova aproximació a l'art.

Cal destacar que un dels objectius de l'exposició era proposar l'ampliació de la mostra permanent fins als anys 70 i assenyalar possibles futures monogràfiques, arribarà a ser Josefa Tolrà motiu d'una?

---

### **Nada temas, dice ella**

Novembre 2015 – Febrer 2016.

Museo Nacional de Escultura, Valladolid.

Exposició col·lectiva.

Artistes: Marina Abramovic, Pilar Albarracín, Francis Alÿs, Louise Bourgeois, Dora García, Cristina Lucas, Soledad Sevilla, Bill Viola, Anila Quayyum Agha, Jose Ramon Ais, Pilar Albarracín, Francis Alys, Miquel Barceló, Felipe de Espinabete Gregorio Fernández, Anish Kapoor, Waqas Khan Kimsooja, Cristina Lucas, Pedro de Mena, Bruce Nauman, Nikos Navridis, Cai Guo-Qiang, Rivane Neuenschwander, Eglè Rakauskaitė, **Josefa Tolrà**, Eulalia Valldosera.

L'exposició *Nada temas, dice ella* porta com a subtítol *Cuando el arte revela verdades místicas*, relacionant allò sagrat, místic i espiritual amb l'art. La mostra es va organitzar amb motiu del V centenari de la mort de Santa Teresa de Jesús. Rosa Martínez és la comissària de l'exposició, escriptora i assessora de col·leccions establida a Barcelona, ha comissariat exposicions arreu del món.

*Nada temas, dice ella*, no pretén ser una descripció o narració de la vida de Santa Teresa sinó una reivindicació de la seva condició femenina i la seva paraula que proclamava que la missió més important a la vida era trobar el propòsit vital. Aquest propòsit es vincula amb la força de l'artista per investigar, provar, sense aturar-se, una i una altra vegada. Segons la curadora, tots els artistes de l'exposició busquen la manera d'apropar-se als misteris de la vida<sup>177</sup>.

---

<sup>177</sup> *Nada temas, dice ella*, 2016, p.39-46 [Consulta 13 de febrer de 2016] Disponible a: <http://www.accioncultural.es/media/DefaultFiles/flipbook/NadaTemas/NadaTemas.html>

L'exposició va ser una gran mostra presentada a les tres seus del Museo Nacional de Escultura a Valladolid: al Colegio de San Gregorio, al palau de Villena i la Casa del Sol. S'estableixen diàlegs entre obres històriques i obres contemporànies, com per exemple l'escultura del Dimoni anònim del segle XVIII amb el bronze Arch of Hysteria de Louise Bourgeois, al voltant de la torsió impossible de l'anatomia però també de la foscor i bogeria. Un altre exemple de diàleg seria entre la fotografia A Needle Woman de Kimsooja (1999) i La Magdalena en el desierto de Felipe de Espinabete (1750-1799) compartint la contemplació, la meditació i la soledat mística<sup>178</sup>.

Les 21 obres de Josefa Tolrà s'exposen en una única paret, sense cartel·les explicatives. Concebut gairebé com una obra única fragmentada. En una de les entrevistes realitzades a Rosa Martínez explica com espera que incorporar Josefa Tolrà a l'exposició permeti donar-la a conèixer més, parla de la Pepeta com a mèdium i artista, amb molt de respecte, destacant la seva gran sensibilitat i el resultat artístic com un corpus meravellós.

Vaig tenir l'ocasió de conèixer Rosa Martínez durant la visita guiada que Pilar Bonet va oferir a l'exposició de Tarragona i em va comentar que va conèixer l'obra de la Pepeta gràcies a l'exposició *Josefa Tolrà. Mèdium i artista* a Mataró, en va quedar fascinada i va descobrir que tenia molta connexió amb Santa Teresa de Jesús, una de les raons per les quals més endavant, quan va rebre l'encàrrec de comissariar l'exposició, va pensar en ella. De fet, aquesta exposició es cita al mateix catàleg de l'exposició de Valladolid. Santa Teresa i la Pepeta estaven connectades amb el més enllà, però ambdues tenien una voluntat d'explicar i difondre els seus aprenentatges, amb l'objectiu d'ajudar a les persones, de millorar la vida al planeta.

---

### **Campo cerrado. Arte y poder en la posguerra española 1939-1953**

Abril – Setembre 2016.

Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid.

Exposició col·lectiva.

L'abril del 2016 s'inaugura una nova exposició temporal al MNCARS al voltant de l'art espanyol en època de postguerra. El títol prové de la novel·la *Campo Cerrado* de l'any 1943 de

---

<sup>178</sup> Reportatge: *Nada temas, dice ella* (07/02/16) TV2, Metròpolis [Consulta: 14 de febrer de 2016]  
Disponible a: < <http://www.rtve.es/alcarta/videos/metropolis/metropolis-nada-temas-dice-ella/3478138/>>



l'escriptor Max Aub centrada en els anys previs a la Guerra Civil. La mostra pretén ser un treball d'investigació on combinar obres conegudes amb obres que consideren rescatades de l'oblit, amb la presentació d'obres de naturalesa molt diversa, fins i tot inèdites per a la història de l'art. El discurs curatorial s'articula a través de nou blocs temàtics relacionats amb aspectes clau de l'època i que volen funcionar com a capítols autònoms, són els següents: *Una nova era, Retorns i acadèmies, Camp i ciutat, La irrupció de l'irracional, Interval teatral, Exilis, Arquitectures, Primitiu Màgic Fosc, Apropiació oficial d'allò modern*<sup>179</sup>.

Dins del capítol *Primitiu, Màgic, Fosc* es presenten dos obres de Josefa Tolrà: *Genio astral planeta tierra* i *Planetas que circundan al sol*. Aquesta obra és la que ja va ser exposada a la mostra de la col·lecció permanent *¿La guerra ha terminado?* així com a l'exposició temporal *El retorno de lo imaginario* al mateix museu. S'han escollit dues obres amb connotacions astrals.

Josefa Tolrà es troba exposada dins del mateix capítol on hi ha artistes de l'avantguarda catalana de Dau al Set. Aquests, s'explica, són propers a una "modernitat fosca i primigènia", el seu art és de caràcter fosc, màgic i irracional.

---

### Lenguaje esférico

Maig – Setembre 2016.

Dosmilvacas.arte, Ponferrada.

Exposició col·lectiva.

Artistes: Josefa Tolrà, Loreto Blanco, Lídia Fané, Èlia Llach, Ita Puig, Reme Remedios i Bea Romarty.

Comissariada per Pilar Bonet, la mostra es presenta amb motiu de la *Bienal Miradas de Mujeres 2016 MAV Mujeres en las Artes Visuales*. La Biennial neix amb l'objectiu de mostrar el potencial creatiu de les dones així com el seu rastre en el sistema de l'art a l'àmbit nacional i internacional. Des del mes de març fins a desembre de 2016 s'organitzen iniciatives al voltant de la dona i el gènere per a establir reflexió, debat i creació.

A la mostra conviuen l'obra de sis autores contemporànies amb els dibuixos de Josefa Tolrà. La intenció és reprendre els camins de la creativitat femenina com a forma de coneixement,

---

<sup>179</sup> Informació extreta del fulletó de l'exposició. [Consulta: 15 de maig de 2016] Disponible a: [http://www.museoreinasofia.es/sites/default/files/exposiciones/folletos/campo\\_cerrado\\_web.pdf](http://www.museoreinasofia.es/sites/default/files/exposiciones/folletos/campo_cerrado_web.pdf)

explorar allò desconegut del món interior, parlar des de l'esperit. En comú, la resistència femenina i el poder d'auto-sanació a través de la creativitat<sup>180</sup>.

Aquesta exposició, com ens explica Pilar Bonet a l'entrevista, va ser comissariada amb una idea similar a la de *Manualmente*, dibuixos de Josefa Tolrà acompanyada d'altres artistes contemporànies, dones.

---

### **Art a Mataró 1984-2016. Anys d'actituds i possibilitats: Tram 2006-2016**

Juny – Octubre 2016.

Ca l'Arenas. Centre d'Art del Museu de Mataró.

Exposició col·lectiva.

Organitzen: Museu de Mataró i M|A|C Direcció de Cultura

Artistes: **Josefa Tolrà**, Torres-García, Alcoy, Alícia Framis, Blanca Casas Brullet, Raül Roncero, Verónica Aguilera, Xavier Arenós, Cecilia Postiglione, Pep Dardanyà, Gemma Tro, Ilaria Mauro, Marc Prat, Antonio Gagliano, Margarita Pineda, Ismael Cabezudo, Joan Sàrrias, Efrén Álvarez, Albert Ibànyez, Maurici Torner, Cova Macías, David Bestué i Marc Vives, Daniel Jacoby, Rauquel Frieria, Eva Marín, Josep M. Martín, Javier Peñafiel, Les Salonnieres, Eulàlia Valldosera, Martí Anson.

Exposició col·lectiva comissariada per Anna Capella, directora del Museu de Mataró i, durant 17 anys, del Museu de l'Empordà, a Figueres. Des d'octubre 2015 fins a desembre 2016 Ca l'Arenas presenta tres parts, tres trams, de la temporada *Revisions. 75 anys d'art i cultura a Mataró*. L'objectiu de la temporada és recuperar la història expositiva de la ciutat a partir de l'activitat desenvolupada al Museu de Mataró, des de la seva fundació l'any 1942 fins a l'actualitat. Al tercer tram d'aquesta temporada, el Tram 2006-2016, trobem una obra de Josefa Tolrà compartint l'espai amb molts altres artistes, cal destacar que torna a conèixer amb l'artista Blanca Casas Brullet (la seva obra s'havia exposat conjuntament a la Galeria Maserre). Concretament, a la planta baixa del centre Ca l'Arenas, en l'àmbit titulat *La col·lecció imaginada*<sup>181</sup>.

---

<sup>180</sup> Informació extreta del dossier de l'exposició. [Consulta: 15 de maig de 2016] Disponible a: <<http://m.artinformado.com/fichas/publicacion?id=127421>>

<sup>181</sup> Fulletó de la temporada Art a Mataró 1986-2016 [Consulta: 10 de juny de 2016] Disponible a: <<http://static.culturamataro.cat/actes/documents/ccb0e9b13a4d6edb0e5b54c9782812de.pdf>>

### 9.3. Publicacions on s'esmenta Josefa Tolrà

De la mateixa manera que hem fet amb les exposicions, detallarem les diferents publicacions on es parla de Josefa Tolrà en diferents contextos. Hem trobat un total de 8 publicacions on es fa referència a Josefa Tolrà. D'aquestes, 5 corresponen a catàlegs d'exposicions on s'ha mostrat obra seva, 2 a assajos d'art i 1 tesi doctoral. Exceptuant el catàleg del MNCARS, la resta de textos beuen de la font principal d'investigació de l'equip de Pilar Bonet, que podem determinar com la línia oficial fins al moment en el tractament de l'artista. Fins al moment, trobem que no hi ha hagut ressò a revistes especialitzades i tampoc s'inclou la Josefa a estudis d'Art Brut o Art Outsider (exceptuant l'obra de Gabriela García).

| Any  | Títol  | Autor  | Tipus   |
|------|--|--|---------|
| 2010 | ¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)         | Jesús Carrillo, Rosario Peiró, Pedro G. Romero, Jordi Ibáñez, Julia Robinson, Javier Ortiz-Echagüe, Eugeni Bonet, Noemi de Haro, Nuria Enguita   | Catàleg |
| 2014 | Josefa Tolrà. Mèdiu i artista  | Raimon Arola, Assumpta Bassas, Daniel Bonet, Pilar Bonet, Maria José González, Teresa Grandas, Manuel Guerrero Brullet, Gerard Horta, Sandra Martínez, Dani Montlleó, Jordi Obiols, Eulàlia Salvador, David Santamaria | Catàleg |
| 2014 | Las vanguardias artísticas a la luz del esoterismo y la espiritualidad | Lourdes Cirlot y Laia Manonelles (eds.)<br>Article de Pilar Bonet  | Assaig  |
| 2014 | El Pensamiento Lateral del Arte Contemporáneo                          | Pilar Bonet  | Article |
| 2015 | Arte Outsider  | Gabriela García  | Assaig  |
| 2015 | Le cahier dessiné revue n.10   | Frédéric Pajak   | Catàleg |
| 2015 | Josefa Tolrà. Mèdiu i artista  | Pilar Bonet  | Catàleg |
| 2016 | Nada temas dice ella   | Alba Baeza, Maria Bolanos, Giuliana Di Febo, Celia Guilarte, Julia Kristeva, Rosa Martinez   | Catàleg |

#### ¿La guerra ha terminado? Arte en un mundo dividido (1945-1968)

Autors: Jesús Carrillo, Rosario Peiró, Pedro G. Romero, Jordi Ibáñez, Julia Robinson, Javier Ortiz-Echagüe, Eugeni Bonet, Noemi de Haro, Nuria Enguita  
Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid, 2010.

Catàleg.

Es tracta de la publicació vinculada a la col·lecció permanent del MNCARS, la nova lectura museogràfica inaugurada l'any 2010. Proposa un recorregut per les dues dècades posteriors al fi de la Segona Guerra Mundial, època de màxima duresa de la dictadura franquista i moment

en què emergeix una cultura d'avantguarda espanyola d'actituds i poètiques molt singulars degut a les contradiccions i tensions existents. El museu es plantejà una revisió des d'angles diferents per obrir la possibilitat de noves narracions.

A la pàgina 29 trobem tota la superfície de la plana dedicada a la reproducció d'un dels dibuixos de Josefa Tolrà. Cal esmentar que és la segona imatge reproduïda a la publicació. Es tracta de *Planetas que circundan al sol*, datat entre els anys 1940 i 1950. El sol és representat al centre i ocupa gairebé tres quartes parts de la cartolina. Al seu nucli diverses formes esfèriques de colors s'entrellacen, els rajos de l'astre s'expandeixen cap als marges i per sobre i sota d'aquests, figures espirituals floten tot observant atentament a l'espectador amb els seus grans ulls. A la pàgina anterior, establint diàleg, s'hi reproduïx la pintura *Monument aux espagnols morts pour la France del 1946-1967* de Pablo Picasso.

No s'esmenta la Pepeta a cap dels textos de la publicació, únicament comptem amb la reproducció d'aquesta obra. Llegim, però, al capítol *El objeto de la modernidad: catalizador y crítica*, un apartat titulat *La desublimación de la pintura, de Fautrier a Dubuffet y Tàpies* on es fa referència a l'Art Brut, l'Art informel i la vinculació de Tàpies a aquests moviments durant la seva estada a París.

Podem pensar doncs que l'obra de Josefa Tolrà és presentada a la col·lecció potser com a representació de l'Art Brut, tot i no estar vinculada a Dubuffet, sí ser una mostra d'aquesta altra manera d'expressió i creativitat fora cànon artístic oficial.

És la primera publicació en què trobem la presència de Josefa Tolrà. No deixa de sorprendre la importància que se li dona, essent la segona imatge del catàleg i compartint l'espai amb Pablo Picasso, també sobta que no se l'esmenti en cap dels articles.

---

### **Josefa Tolrà. Mèdiu i artista**

Autors: Raimon Arola, Assumpta Bassas, Daniel Bonet, Pilar Bonet, Maria José González, Teresa Grandas, Manuel Guerrero Brullet, Gerard Horta, Sandra Martínez, Dani Montlleó, Jordi Obiols, Eulàlia Salvador, David Santamaria.

ACM Associació per a la Cultura i l'Art Contemporani, Ajuntament de Mataró, Direcció de

Cultura. Mataró, 2014.

Catàleg.

Amb motiu de la gran exposició centrada en la figura de l'artista i mèdiu, es publicà un complet catàleg on s'hi reproduïen més de seixanta obres de Josefa, així com fotografies i documentació rellevant addicional. Es va fer un tiratge únicament de 700 exemplars sota la direcció editorial de Pilar Bonet amb textos d'historiadors de l'art, historiadors, comissaris, documentalistes, antropòlegs, metges, artistes i fins i tot familiars de la mateixa Josefa Tolrà.

El catàleg pretén ser una aproximació a la Pepeta des de molts diferents àmbits, no només de la història de l'art. La mateixa Pilar Bonet comenta que l'art de la Pepeta no ve de l'art, intueix que la seva experiència estètica i creativa està més enllà de tot allò que sempre hem reconegut com a fet artístic. Per aquesta raó al catàleg es parla sobre l'Espiritisme a Catalunya, de la mediumnitat, de la feminitat i altres artistes com Remedios Varo o Sílvia Gubern.

Pilar Bonet considera amb convicció que Josefa Tolrà no és una artista outsider, remarca el fet que ella no era una persona marginada, ben al contrari, molt estimada i apreciada per familiars, amics, coneguts i desconeguts que la visitaren. A l'article de Jordi Obiols, però, sí que l'esmenta com "un cas genuí brut (que hauria admirat el mateix Jean Dubuffet tal com va captivar Joan Brossa)".

Aquest catàleg esdevé imprescindible per a l'estudi de l'artista de Cabriels, amb articles sobre la seva vida i la seva obra.

---

### **Las vanguardias artísticas a la luz del esoterismo y la espiritualidad**

Editores : Lourdes Cirlot y Laia Manonelles

Universitat de Barcelona, Barcelona, 2014.

Assaig

**Article: El Pensamiento lateral del arte contemporáneo. Josefa Tolrà, médium y artista (1880-1959)**

Autora: Pilar Bonet

La publicació recull les ponències i reflexions que tingueren lloc durant el curs Juliols de la UB de l'any 2014 sota el títol "Avantguardes artístiques a la llum de l'esoterisme i l'espiritualitat". Com els artistes del segle XX, després de les dues guerres mundials, es vinculen a l'espiritualitat i l'esoterisme en les seves produccions. Dins d'aquestes xerrades es convidà a Pilar Bonet a explicar el cas de Josefa Tolrà.

Sorgeix així l'article "El Pensamiento lateral del arte contemporáneo" que més endavant es publicarà a la revista científica BRAC (Barcelona Research Art Creation) editada per Hipatia Press.

Pilar Bonet condensa en l'article tot el seu pensament envers Josefa Tolrà, l'admiració per una creadora singular, vinculant-la a altres artistes, dones, espirituals, poc treballades per la història de l'art per ser casos incòmodes que escapen a la raó. Desvincula Josefa Tolrà de l'Art Brut i Art Outsider, amb la voluntat de deixar de banda els "apriorismes", la proposta com un cas d'art mediúmic.

---

### **Arte outsider. La pulsión creativa al desnudo**

Autora: Gabriela García.

Sans soleil Ediciones, Barcelona, 2015.

Assaig.

Gabriela Garcia és investigadora i comissària, ha dedicat el seu treball a explorar les manifestacions de l'art outsider i l'art brut a nivell nacional i internacional. L'any 2010 es va doctorar amb la tesis Procesos creativos en artistas outsider per la Universidad Complutense de Madrid. La publicació Arte Outsider és una ampliació i actualització de la seva tesi on presenta un recorregut pels processos creatius dels artistes outsider, categoritza les característiques comunes d'aquestes creacions: la repetició, allò mediúmic, la fusió entre escriptura i plàstica, el reciclatge i la generació de micro universos.

L'assaig dedica tot un capítol a l'Art mediúmic i visionari, on parla sobre Espiritisme, automatisme, visionaris i l'art creat en estats alterats de consciència. Fa un catàleg d'artistes que inclou dins d'aquesta categoria i presenta la seva vida i obra, creadors com Madge Gill, Laure Pigeon, Séraphine Louis, Pearl Alcock, Raphaël Lonné i Auguste Lesage.

A les pàgines 67 i 68 fa referència a Josefa Tolrà i hi inclou un detall de la seva obra *Gran camino fluídico* de l'any 1947. Fa una descripció encertada de la seva vida i destaca les raons per les quals la Pepeta va començar a dibuixar, és la única artista espanyola que esmenta en aquest apartat. Clarament Gabriela Garcia la considera una artista outsider.

També escriu sobre la Pepeta al seu blog, *El hombre jazmín*, destacant l'exposició de Mataró com una oportunitat per donar a conèixer manifestacions "inclassificables, excèntriques i excepcionals".

---

### **Le cahier dessinée n·10**

Diversos autors.

Les cahiers dessinées, París, 2015.

Catàleg.

Les cahiers dessinées va ser l'exposició sobre dibuix a l'Halle Saint Pierre, a mode de catàleg l'editorial va presentar la seva desena publicació amb el recull de les obres i artistes exposats a París. Així doncs, es tracta d'un complet catàleg de 336 pàgines amb reproduccions de gairebé totes les obres exposades.

Es dediquen quatre planes a la Pepeta, de la 236 a la 239 amb la reproducció de les sis obres exposades al museu. L'acompanyen un breu text amb la seva biografia i la seva font de creativitat, descriu de les seves figures femenines com de madones d'alguna església rural i les seves obres com una finestra oberta a un altre món.

La seva obra es contextualitza dins de l'Art Brut.

---

### **Josefa Tolrà. Mèdium i artista**

Autora: Pilar Bonet

Institut d'estudis Illerdenc, Lleida, 2014.

Catàleg.

Com hem esmentat anteriorment, l'exposició monogràfica i més important fins el moment sobre Josefa Tolrà es va inaugurar a Mataró però sortosament més endavant va viatjar fins a

Lleida. Amb motiu d'aquesta nova organització de la mostra es va publicar un segon catàleg amb el mateix títol que el primer. No es tracta d'una segona edició, sinó més aviat d'un resum del primer catàleg amb la reproducció d'obres inèdites presentades a Lleida.

El catàleg s'organitza segons els quatre àmbits de l'exposició a Lleida: Obrir el ulls, Narrar el verb, Fer el silenci i Tancar els ulls. Abunden les imatges per sobre dels textos. És descarregable online.

---

### **Nada temas, dice ella**

Diversos autors.

Acción Cultural Española i Ediciones Anómalas, Valladolid, 2016.

Catàleg.

L'exposició *Nada temas, dice ella* comptà amb la publicació d'un catàleg bilingüe en castellà i anglès sota la direcció de la comissària de la mostra, Rosa Martínez. Una publicació on trobem reflexions sobre Teresa de Jesús i com l'art és un camí espiritual. S'inclouen reproduccions de qualitat de les obres dels artistes que hi participen així com d'assajos de Maria Bolaños, la directora del Museo Nacional de Escultura, de la historiadora Giuliana Di Febro, la psicoanalista i escriptora Julia Kristeva i de la mateixa Rosa Martínez.

La mateixa pregunta que es fa Pilar Bonet sobre la Pepeta, "artista i mèdium o mèdium i artista?" es trasllada al catàleg de l'exposició de Valladolid on dediquen 2 planes a la creadora de Cabrils. Es confirma aquesta qüestió com important perquè investiga dos camins, el de l'art i el de la comunicació extrasensorial. En destaca l'espiritualitat i la connexió amb l'altre món per transmetre missatges. També la visió sagrada representada sovint a través d'un tercer ull, l'ull que permet endinsar-se a l'interior d'un mateix i de l'univers, representat a moltes cultures.

En cap cas se la relaciona amb l'Art Brut, ni es parla d'ella com d'una persona excèntrica, més bé se la situa com una figura que circula propera a Santa Teresa de Jesús per la seva espiritualitat, connexió amb allò sagrat i desconegut i de caràcter bondadós.

Cal destacar que aquest catàleg es pot descarregar online de manera gratuïta al web d'Acción Cultural Española.



## 9.4. Documents audiovisuals

Hem inclòs un quadre amb la selecció d'enregistraments relacionats amb Josefa Tolrà així com les exposicions on s'ha mostrat obra seva. Aquesta selecció conté entrevistes a persones que van conèixer la Pepeta, com és la seva néta i el mateix Joan Brossa i que hem anat esmentant durant l'estudi. D'altra banda, dos vídeos amb el testimoni de Pilar Bonet amb explicacions sobre la primera gran mostra del 2013. A més, comptem amb el document audiovisual que permet visualitzar com era la sala 401 del MNCARS quan l'obra de Josefa Tolrà estava exposada. Ens ha semblat interessant aportar la visita guiada que el psiquiatra Jean-Pierre Klein, creador de l'art teràpia, va fer a l'exposició de l'Halle de Saint Pierre i dona la seva valoració positiva sobre l'obra de Josefa Tolrà. També, a través del testimoni enregistrat de Perejaume durant una conferència, podem observar la gran admiració que sent per l'artista. Per últim, un reportatge extens sobre l'exposició *Nada temas, dice ella* ens permet escoltar les raons per les quals la comissària Rosa Martínez va escollir Josefa Tolrà per formar part de la mostra a Valladolid.

| Data       | Títol  | Autor                                     | Tipus         | Breu descripció  | Minut rellevant | Enllaç  |
|------------|--|---|---------------|--|-----------------|---|
| 06/02/1998 | Joan Brossa / Josefa Tolrà   | Roser Alonso i Jordi Cuyàs                | Entrevista    | Manuel Guerrero conversa amb Joan Brossa sobre la mèdium i artista de Cabriels.  | Tot             | <a href="https://vimeo.com/88400833">https://vimeo.com/88400833</a>   |
| 26/01/2011 | Serge Guilbaut. ¿La guerra ha terminado?                             | Museu Nacional Centro de Arte Reina Sofía | Entrevista    | El comissari de l'exposició <i>Sota la Bomba</i> parla sobre l'escenari de disputa artística en època de postguerra, en relació a la col·lecció del MNCARS | 1' 15" a 1' 25" | <a href="https://www.youtube.com/watch?v=MXpRupJGSBk">https://www.youtube.com/watch?v=MXpRupJGSBk</a>   |
| 28/10/2013 | Entrevista a Maria Tolrà, neboda de la mèdium i artista Josefa Tolrà | Ajuntament de Mataró - Deliris producció  | Entrevista    | Entrevista a la neboda de la Pepeta amb motiu de l'exposició   | Tot             | <a href="https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4">https://www.youtube.com/watch?v=4w0grobSME4</a>   |
| 21/12/2013 | Pilar Bonet explica com era Josefa Tolrà i l'exposició de l'artista  | Cultura Mataró                            | Presentació   | Pilar Bonet explica com era l'artista  | Tot             | <a href="https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol">https://www.youtube.com/watch?v=QivYtUCsWol</a>   |
| 19/01/2014 | Josefa Tolrà, "Pepeta", la pintora mèdium                            | TV3 - Carme Roldán                        | Reportatge tv | Amb motiu de l'exposició de Mataró   | Tot             | <a href="http://www.ccma.cat/tv3/ala-carta/programa/Josefa-Tolra-Pepeta-la-pintora-medium/video/4863912/">http://www.ccma.cat/tv3/ala-carta/programa/Josefa-Tolra-Pepeta-la-pintora-medium/video/4863912/</a> |

|            |  |                                |                  |   |                         |   |
|------------|--|--------------------------------|------------------|---|-------------------------|---|
| 03/05/2014 | Josefa Tolrà.<br>Dibujo fuerza<br>fluídica                                       | ACM-ART                        | Reportatge       | Imatges de l'exposició de<br>Mataró amb les<br>explicacions de Pilar Bonet  | Tot                     | <a href="https://vimeo.com/93789099">https://vimeo.com/93789099</a>   |
| 27/02/2015 | Jean-Pierre Klein<br>visite de<br>l'exposition Les<br>Cahiers<br>dessinés/part 2 | Halle Saint<br>Pierre          | Entrevista       | El creador de l'arteràpia<br>visita l'exposició i parla<br>sobre l'obra de Josefa Tolrà                           | 2' 55" a<br>4' 25"      | <a href="https://www.youtube.com/watch?v=PAinourwbN8">https://www.youtube.com/watch?v=PAinourwbN8</a>   |
| 02/03/2015 | Josefa Tolrà.<br>Mèdium i artista  | Jordi Cuyàs                    | Reportatge       | Imatges de l'exposició de<br>Lleida sense comentaris  | Tot                     | <a href="https://vimeo.com/121042015">https://vimeo.com/121042015</a>   |
| 13/04/2015 | Conferència<br>Inaugural<br>Perejaume  | Institut<br>Oriol<br>Martorell | Conferència      | Conferència de l'artista<br>Perejaume al voltant de<br>l'exposició al MNAC. Parla<br>sobre l'obra de Josefa Tolrà | 26' 50"<br>a 29'<br>45" | <a href="https://www.youtube.com/watch?v=vPeClkgAD9c">https://www.youtube.com/watch?v=vPeClkgAD9c</a>   |
| 07/02/2016 | Nada temas, dice<br>ella   | Metrópolis                     | Reportatge<br>tv | Reportatge del programa<br>Metrópolis sobre<br>l'exposició de Valladolid  | 24' 50"<br>a 27'<br>52" | <a href="http://www.rtve.es/alacarta/videos/metropolis/metropolis-nada-temas-dice-ella/3478138/">http://www.rtve.es/alacarta/videos/metropolis/metropolis-nada-temas-dice-ella/3478138/</a> |

## 9.5. Annex fotogràfic



**Figura 1.** Fotografia de Josefa Tolrà acompanyada del seu marit.  
Fotografia familiar



**Figura 2.** Josefa Tolrà brodant a casa seva, 1956  
Fotografia familiar



**Figura 3.** Josefa Tolrà. Llibreta, 1944

Tinta, retolador, llapis de colors i bolígraf sobre paper plegat i cosit, amb portada de paper xarol, 16 pàgines. 28 x 17,5 cm  
Col·lecció particular, Mataró

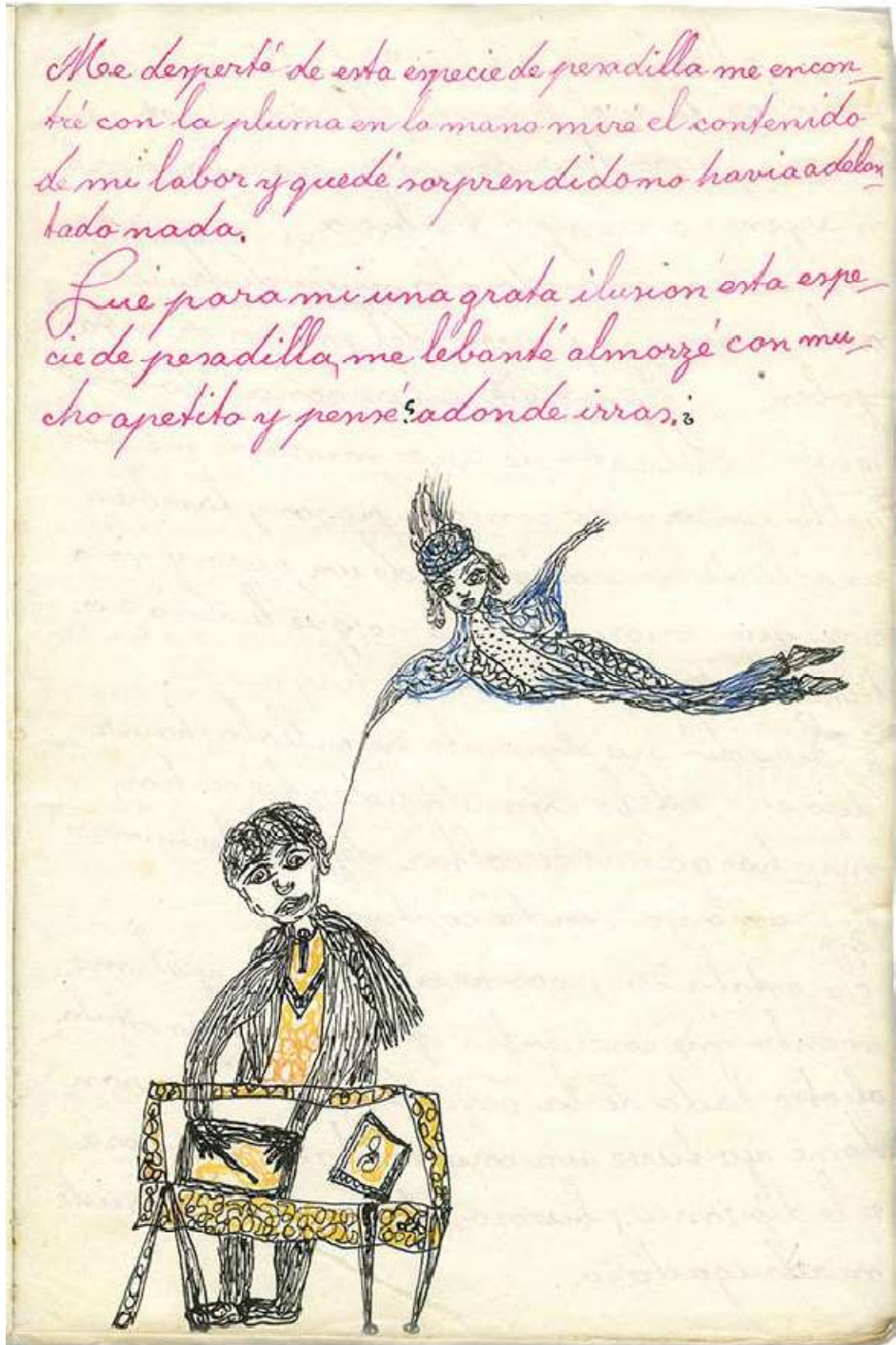


**Figura 4.** Josefa Tolrà. El mundo está muy dignificado, s/d

Tinta i guaix sobre paper, 33 x 44,3 cm

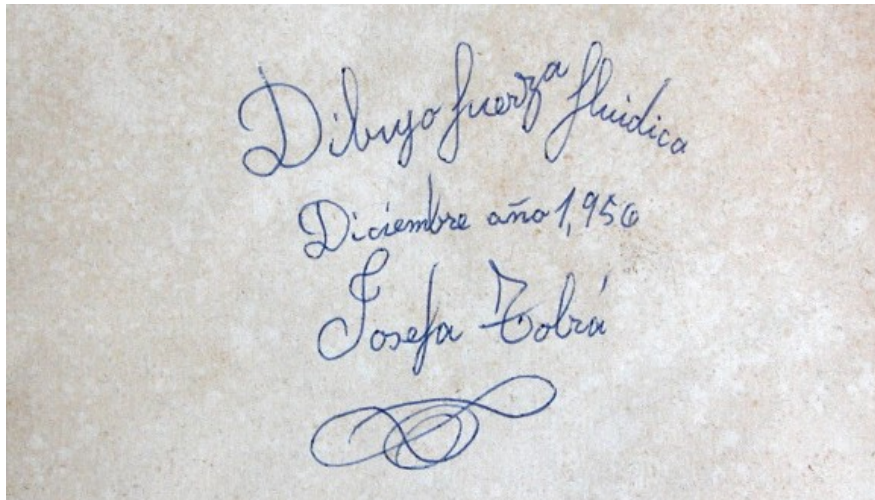
Col·lecció particular, Mataró





**Figura 5.** Josefa Tolrà. S/T, 1946

Tinta, retoladors de colors i bolígraf sobre paper plegat i cosit, amb portada de paper xarol,  
90 pàgines, 28 x 21 cm  
Col·lecció particular, Mataró



**Figura 6.** Signatura de Josefa Tolrà, 1956

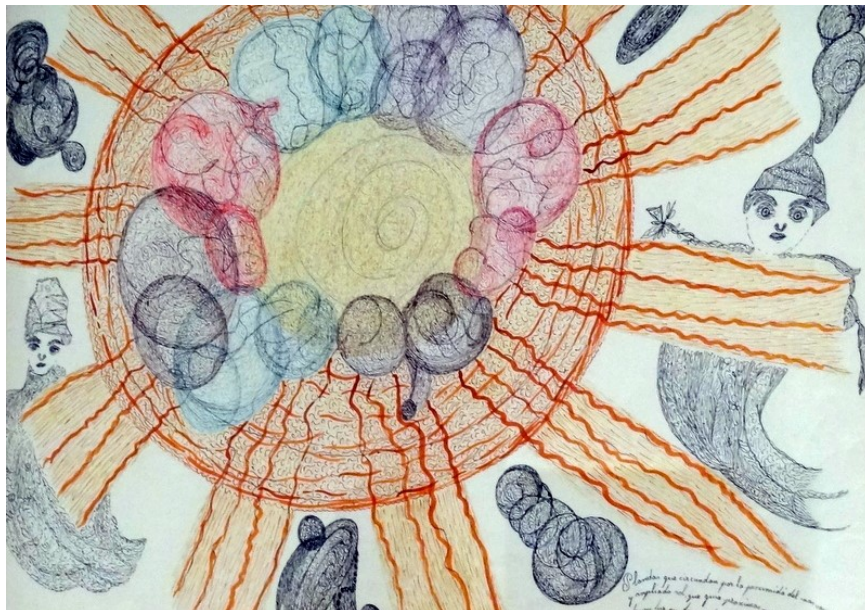


**Figura 7.** Josefa Tolrà. Dibujo inspiración fuerza fluidica, 1946  
Tinta, retolador i aquarel·la sobre paper, 100 x 70 cm  
Col·lecció particular , Mataró





**Figura 8.** Josefa Tolrà. Astro Sol, Tierra, Marte, Venus, 1944  
Tinta i llapis sobre paper, 45 x 43 cm  
Col·lecció particular, Mataró



**Figura 9.** Josefa Tolrà. Planetas que circundan al sol, s/d  
Tinta, llapis i retoladors sobre cartolina, 50 x 65 cm  
Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, Madrid





**Figura 10.** Josefa Tolrà. Dibujo fuerza fluidica. Sant Sopar, 1956  
Tinta, retoladors de colors i aquarel·la sobre paper, 37 x 51,2 cm  
Col·lecció particular Maria Tolrà.



**Figura 11.** Josefa Tolrà. Dibujo fuerza fluidica. Goleta Santa Cristina, 1948  
Tinta, retolador i aquarel·la sobre paper, 50 x 70 cm  
Col·lecció particular, Mataró





**Figura 12.** Josefa Tolrà. Un mocador negre brodat.



**Figura 13.** Josefa Tolrà. Detall del mocador brodat



**Figura 14.** Josefa Tolrà. Mocador brodat blanc, 1956  
82 x 85 cm (més serrell de 19 cm)  
Col·lecció particular, Mataró



**Figura 15.** Josefa Tolrà. Mocador brodat blanc, 1956 (detall)  
82 x 85 cm (més serrell de 19 cm)  
Col·lecció particular, Mataró





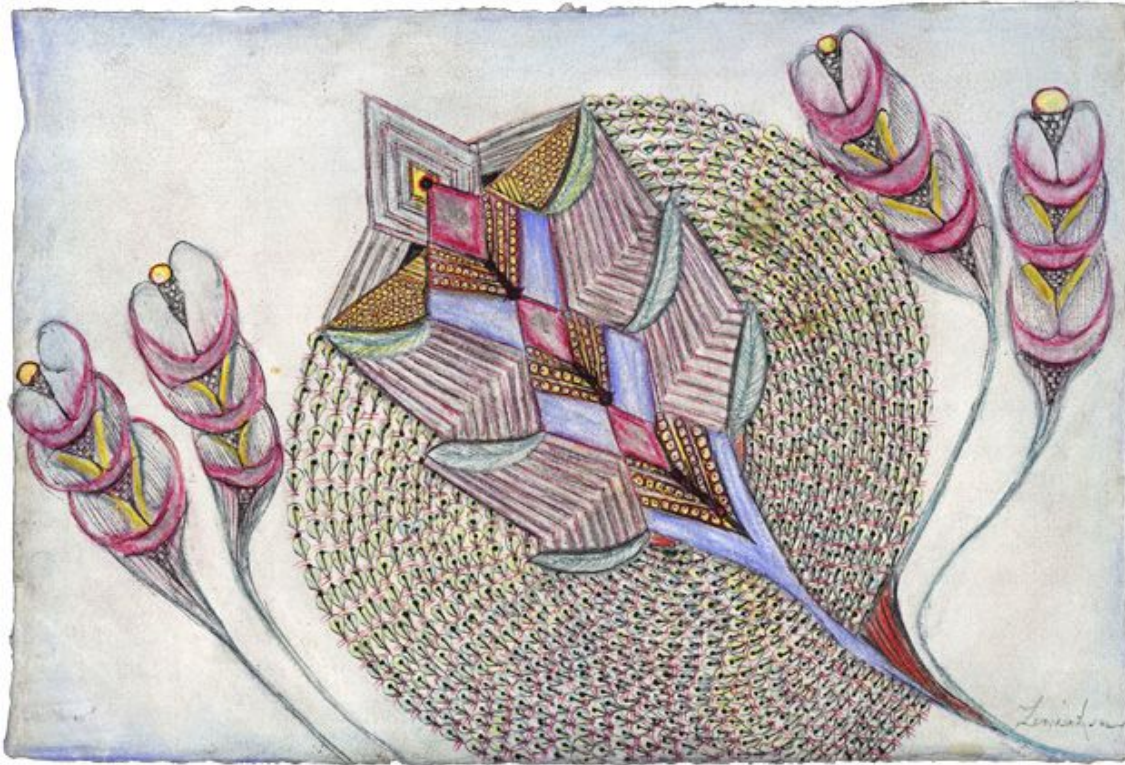
**Figura 16.** Madge Gill. *s/t, s/d*  
Tinta xina sobre calicó, 213 x 86,5 cm  
Collection de l'Art Brut, Lausanne





**Figura 17.** Jeanne Tripiet. Dictadura universal, 1937  
Tinta sobre paper, 22 x 17 cm  
Collection de l'Art Brut, Lausanne





**Figura 18.** Anna Zemànkova. s/t s/d  
Bolígraf , llapis de color , tinta , pintura i gravat en relleu en el paper, 20 x 30 cm  
Collection de l'Art Brut, Lausanne



**Figura 19.** Laure Pigeon, s/t, entre el 14 i el 23 de juliol de 1946  
Tinta sobre paper, 32 x 50 cm  
Collection de l'Art Brut, Lausanne

Setembre de 2016  
Universitat de Barcelona